

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Huippu-urheilu osana suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria

Markku Jokisipilä

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:28

Huippu-urheilu osana suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria

Markku Jokisipilä

Opetus- ja kulttuuriministeriö Helsinki 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-263-784-0

ISSN pdf: 1799-0351

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Kansikuva: Mostphotos

Helsinki 2022

Huippu-urheilu osana suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:28		Teema	Liikunta
Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Tekijä/t	Markku Jokisipilä		
Kieli	suomi	Sivumäärä	119

Tiivistelmä

Huippu-urheilun yhteiskunnallinen legitimeetti Suomessa on ohentunut. Syitä tähän ovat menestyksen heikkeneminen, yleisen arvomaailman muutos ja suomalaisen urheilujärjestelmän johtamisongelmat.

Huippu-urheilulle on viime vuosikymmeninä asetettu uusia, urheilunmenestyksen saavuttamiseen välittömästi liittymättömiä tehtäviä. Huippu-urheilu on myös proaktiivisesti ottanut näitä tehtäviä itse itselleen. Menestyksen rinnalle ja osin ohikin ovat nousseet eettisyyden, vastuullisuuden, ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden sekä yhteiskuntavastuun kantamisen tavoitteet.

Meneillään olevan historiallisen arvomuutoksen keskeisiä piirteitä ovat yksilöjen ainutkertaisuutta, samanarvoisuutta ja määrittelyvaltaa korostava individualismi sekä ympäristötietoisuuden voimakas valtavirtaistuminen. Yksilöjä paremmuusjärjestykseen asettavan sekä ympäristöä osin rajustikin kuormittavan huippu-urheilun oikeuttaminen vaikeutuu. Samaan aikaan kilpailu kansainvälisessä huippu-urheilussa on kiristynyt niin, että tutkimuksessa puhutaan "urheilun kansainvälisestä kilpavarustelusta".

Huippu-urheilu eroaa muusta liikunnasta tavoitteidensa, arvojensa ja toimintatapojensa suhteen. Menestys edellyttää tämän erityisyyden tunnustamista ja riittävää autonomiaa. Ansaitakseen tämän autonomian huippu-urheilun on vakuutettava ympäröivä yhteiskunta siitä, että sen toiminta noudattaa yleisiä eettisiä normeja.

Asiasanat

huippu-urheilu, liikunta, kilpaurheilu, liikuntakulttuuri, liikuntapolitiikka, urheilu- ja liikuntajärjestöt, urheilu-ura, yhteiskuntapolitiikka, urheiluhistoria, kansallinen identiteetti, suomalaisuus, kulttuuri-identiteetti, kulttuuriset ilmiöt

ISBN PDF	978-952-263-784-0	ISSN PDF	1799-0351
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-784-0>

Toppidrott som en del av det finländska samhället och kulturen

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2022:28		Tema	Idrott
Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet		
Författare	Markku Jokisipilä		
Språk	finska	Sidantal	119

Referat

Toppidrottens samhälleliga legitimitet har minskat i Finland. Orsakerna till detta är den minskade framgången, förändringarna i de allmänna värderingarna och det finländska idrottsystemets ledningsproblem.

Under de senaste årtiondena har toppidrotten fått nya uppgifter som inte är direkt kopplade till uppnåendet av idrottsliga framgångar. Toppidrotten har också proaktivt åtagit sig dessa uppgifter. Etiska, ansvarsfulla, ekologiska och sociala hållbarhetsmål samt målen för samhällsansvar har stigit jämsides med och delvis också förbi målen för framgång.

Centrala drag i den pågående historiska värdeförändringen är en individualism som betonar individens unika karaktär, jämlikhet och bestämmanderätt samt miljömedvetenhetens starka genomslag. Det blir allt svårare att rättfärdiga toppidrotten som rangordnar individer och allvarligt kan belasta miljön. Samtidigt har konkurrensen inom den internationella toppidrotten blivit så hård att man inom forskningen talar om "idrottens internationella kapprustning".

Toppidrotten skiljer sig från annan idrott när det gäller mål, värderingar och praxis. För att lyckas förutsätter det att man identifierar toppidrottens särart och att toppidrotten får en tillräcklig grad av autonomi. För att uppnå denna autonomi måste man inom toppidrotten övertyga det omgivande samhället om att toppidrottens verksamhet följer de allmänna etiska normerna.

Nyckelord

toppidrott, motion, tävlingsidrott, idrottskultur, idrottspolitik, sport- och idrottsorganisationer, idrottskarriär, samhällspolitik, idrotts historia, nationell identitet, finländskhet, kulturell identitet, kulturella fenomen

ISBN PDF	978-952-263-784-0	ISSN PDF	1799-0351
URN-adress	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-784-0		

Elite sports as part of Finnish society and culture

Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2022:28	Subject	Sport
Publisher	Ministry of Education and Culture	
Author(s)	Markku Jokisipilä	
Language	Finnish	Pages 119

Abstract

The social legitimacy of elite sports has weakened in Finland. Reasons for this include a decline in sporting success, a shift in general values, as well as management problems in the Finnish sports system.

In recent decades, new tasks that are not directly related to achieving sporting success have been assigned to elite sports. Elite sports have also proactively embraced these tasks. Objectives related to ethics, responsibility, ecological and social sustainability as well as corporate social responsibility have risen alongside, and in part superseded, the objective of success.

The ongoing historical change in values is mainly characterised by individualism, which emphasises the uniqueness, equality and autonomy of individuals, as well as environmental awareness, which has become far more mainstream than before. It is becoming more difficult to justify elite sports, which rank individuals in order of merit and which burden the environment, sometimes significantly. At the same time, international elite sports has become so competitive that it has escalated to a point where the study refers to a phenomenon of "one-upmanship".

The objectives, values and the ways in which they operate set elite sports apart from other sports. To succeed, it is necessary to acknowledge the special characteristics of elite sports and make sure they can be sufficiently autonomous. To earn such autonomy, elite sports must assure the surrounding society that its activities comply with general ethical standards.

Keywords

elite sports, sports and physical exercise, competitive sports, sports culture, sports policy, sports organisations, sporting career, social policy, sports history, national identity, Finnishness, cultural identity, cultural phenomena

---

ISBN PDF	978-952-263-784-0	ISSN PDF	1799-0351
URN address	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-784-0		

Sisältö

1	Johdanto	10
2	Huippu-urheilun määrittelyn vaikeus	14
3	Huippu-urheilu historiallisena osana suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria	18
4	Suomen urheilumenestyksen pitkä linja ja demografiset tosiasiat.....	27
5	Huippu-urheilun poliittinen painoarvo	41
6	Huippu-urheilun rooli tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa	46
7	Huippu-urheilun muuttuva toimintaympäristö.....	51
8	Globaali arvomuutos huippu-urheilun haasteena	59
9	Huippu-urheilun erityisluonteesta ja autonomiasta	66
10	Vastuullisuus, eettisyys ja kestävyys suomalaisessa huippu-urheilussa.....	72
11	Urheilun yhteiskunnallinen legitimiteetti ja politiikka	79
12	2000-luvun kansainvälinen huippu-urheilu	87
13	Huippu-urheilu elämän metaforana ja speaktaakkelina	93
14	Suomalaisen huippu-urheilun mahdolliset yhteiskunnalliset tulevaisuudet.....	99
15	Menestys huippu-urheilun yhteiskunnallisena kontribuutiona	105
16	Huippu-urheilu, liikuntapolitiikka ja tulevaisuus.....	112

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖLLE

Suhtaudun huippu-urheiluun lämmöllä, mutta en kritiikittömästi. Olen tässä selvityksessäni valinnut tietoisesti poleemisen suhtautumisen huippu-urheilun laajempia yhteiskunnallisia hyötyjä koskeviin tavanomaisimpiin argumentteihin, joita ovat esittäneet niin tutkijat, poliitikot kuin varsinkin urheilujärjestelmän sisällä vaikuttavat toimijat. Olen tehnyt näin siitä syystä, että pidän monia näistä argumenteista vain osittain paikkansapitävinä, liioiteltuina ja/tai vain anekdoottiseen todistusaineistoon pohjautuvina. Joukossa on myös sellaisia väitteitä, jotka lähempi tarkastelu paljastaa täysin vailla pohjaa oleviksi ja paikkansapitämättömiksi.

Se, että huippu-urheilun perustelemiseksi toistuvasti ja arvovaltaisiltakin tahoilta käytetään tällaisia puutteellisia ja uskottavuudeltaan horjuvia argumentteja, on ongelma ennen kaikkea huippu-urheilun itsensä kannalta. Niiden käyttäminen tekee huippu-urheilun yhteiskunnallisesta perustelemisesta ja oikeuttamisesta vaikeampaa. Ne ovat myös olleet myötävaikuttamassa siihen yhteiskunnallisen legitimitetin vähenemiseen, joka suomalaisessa huippu-urheilussa on viime vuosikymmeninä tapahtunut.

Uskon, että huippu-urheilulla on yhteiskunnallisia hyötyjä, joiden nojalla sen olemassaolon oikeutusta on mahdollista perustella. Tämä edellyttää kuitenkin rehellisyyttä sekä halua ymmärtää ja lausua ääneen se, mistä huippu-urheilussa inhimillisenä aktiviteettina pohjimmitaan on kyse. Se edellyttää huippu-urheiluun kohdistettujen resurssien kasvattamiseen tähtäävästä intressipohjaisesta tarkastelutavasta irtautumista ja pyrkimystä lähestyä asiaa puolueettomasti ja ilman tietynsuuntaiseen lopputulokseen pyrkivää tarkoitushakuisuutta. Varsinkin urheilupiirien mielellään esittämiin väitteisiin huippu-urheilun ja sen arvomaailman soveltuvuudesta jonkinlaiseksi yleiseksi malliksi ja esikuvaksi kannattaa suhtautua kriittisesti. Ei ole sen paremmin yhteiskunnan kuin urheilunkaan etu, että huippu-urheilun potentiaalisia hyötyjä liioitellaan, ja että sille tämän liioittelun seurauksena asetetaan tehtäviä, joiden ratkaisemiseen sillä ei ole realistisia mahdollisuuksia.

Näen, että huippu-urheilulla on sekä tietty itseisarvonsa että välinearvonsa laajempien yhteiskunnallisten päämäärien tavoittelussa. Samalla katson kuitenkin, että huippu-urheilun itseisarvolla ja varsinkin välinearvolla on myös selkeät rajansa. Myönnän auliisti suhtautuvani kriittisesti urheilujärjestelmän tuottamiin mahtipontisiin periaatejulistuksiin, kuten tekstistänikin ilmenee. Vaikka huippu-urheilu on monille ihmisille erittäin tärkeä asia ja osalle jopa pääasiallinen elämänsisältö, se on kuitenkin lopulta vain yksi inhimillisen

elämän osa-alue ja vieläpä verrattain kapea sellainen. Yhtä tärkeää kuin sen merkityksen tunnustaminen on se, ettei tätä merkitystä liioitella.

Koska opetus- ja kulttuuriministeriö on nyt toteuttamassa suomalaisen huippu-urheilun arviointia, sitä olen myös minä pyrkinyt omassa tarkastelussani tekemään. Merkittävä osa tekstistäni on suomalaisen huippu-urheilun käytäntöjä arvioivaa ja kriittisiä huomiota esittävää. Esitän myös monia huippu-urheilun toimintatapoihin ja tulevaisuuteen liittyviä kysymyksiä ilman, että olen pyrkinyt niihin itse vastaamaan. Olen yksinkertaisesti halunnut tehdä näkyväksi asioita, jotka kaipaavat ratkaisua suuntaan tai toiseen. Se, mikä tämä suunta on, on suomalaisen huippu-urheilujärjestelmän päätettävä asia, koska sillä on siihen mandaatti ja velvollisuus.

Varsinkin huippu-urheilun laajemmista hyödyistä puhuttaessa on olennaista ymmärtää ja tunnustaa, ettei se kelpaa lääkkeeksi mihin tahansa yhteiskunnalliseen ongelmaan, ja että sen keinot maailman paremmaksi muuttamiseen ovat varsin rajalliset. Sillä on monia hyviä puolia, mutta myös koko joukko huonoja. Uskottavan kuvauksen saavuttamiseksi huippu-urheilu tulisi nähdä samalla tavalla moniulotteisena ja ristiriitaisenakin ilmiönä kuin mikä tahansa muukin inhimillinen toiminta. Siinä on mustaa ja valkoista, mutta myös hyvin paljon erilaisia harmaan sävyjä. Hannu Itkonen, Kati Lehtonen ja Outi Aarresola kehottivat vuoden 2018 liikuntapoliittisen selonteon taustaselvityksessä ”pohtimaan urheilun kansallista merkitystä ja arvoperustaa analyttisesti ja kriittisesti urheilun myönteiset ja kielteiset ulottuvuudet huomioiden”.¹ Juuri tämä on ollut pyrkimykseni.

Lähdeaineiston ja tutkimuskirjallisuuden ohella olen tässä selvityksessä nojannut huippu-urheiluun liittyvään omaan henkilökohtaiseen kokemukseeni. Olen toiminut kilpa- ja huippu-urheilun liepeillä erilaisissa rooleissa 1980-luvun lopulta alkaen urheilijana, valmentajana, seuratoimijana, kilpailureportterina, lajiliiton varapuheenjohtajana ja hallituksen jäsenenä sekä kaupallisen urheilutelevisiokanavan selostajana. Olen edustanut Suomea kilpailusoutajana kerran aikuisten ja kahdesti alle 23-vuotiaiden maailmanmestaruuskilpailussa. Olen voittanut lajin aikuisten sarjan Suomen mestaruuksia neljällä eri vuosikymmenellä.

Akateemisena tutkijana olen kirjoittanut kilpa- ja huippu-urheilusta kirjoja ja artikkeleita hyödyntäen poliittisen historian, urheiluhistorian, urheilusosiologian, kansainvälisten suhteiden tutkimuksen sekä kulttuurintutkimuksen metodeja ja teorioita. Poliittisen historian ja politiikan tutkijana olen perehtynyt laajasti Suomen yhteiskuntakehitykseen ja suomalaiseen puoluepolitiikkaan. Vuosikymmenten saatossa olen käynyt lukemattomia huippu-urheilua koskettelevia keskusteluita niin huippu-urheilijoiden, valmentajien, urheilun ja

---

1 Itkonen, H., Lehtonen, K. & Aarresola, O. (2018): Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:6. Helsinki.

liikunnan tutkijoiden kuin urheilujournalistien ja poliitikkojenkin kanssa. Uskon, että näin kertyneestä tiedollisesta ja kokemuksellisesta pääomasta on ollut hyötyä huippu-urheilua koskevan ajatteluni kehittymiselle, ja toivon, että se on auttanut tekemään tekstistäni paremman.

Turussa 5.6.2022

Markku Jokisipilä

apulaisprofessori, johtaja

eduskuntatutkimuksen keskus, Turun yliopisto

1 Johdanto

Urheilu on paljon muutakin kuin pelejä, kilpailuja ja harjoituksia. Se on läpikotaisin yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö, jolla on paljon ottelutuloksia ja suorituksia laajemmalle ulottuvia merkityksiä. Urheilu on osa sitä laajempaa yhteiskunnallista ja kulttuurista kontekstia, jossa elämme. Sen rooli, tehtävät, harrastamisen muodot, seuraamisen tavat ja arvostus heijastavat aina yhteiskunnan laajempaa poliittista, sosiaalista ja kulttuurista todellisuutta. Tästä syystä urheilu saa eri paikoissa erilaisia ilmenemismuotoja ja muuttuu samassakin paikassa ajan myötä. Urheiluun vaikuttavat monenlaiset yhteiskunnalliset ja historialliset polkuriippuvuudet.²

Liikunnan ja urheilun valjastamisella erilaisten itseään laajempien yhteiskunnallisten tavoitteiden ajamiseen on yhtä pitkä historia kuin ilmiöllä itsellään. Tätä valjastamista ovat tehneet niin yhteiskunnalliset vallanpitäjät kuin omaa asemaansa parantamaan ja resurssejaan lisäämään pyrkineet liikunta- ja urheilupiiritkin. Historian saatossa mitä erilaisemmat yhteiskunnat ja poliittiset järjestelmät ovat nähneet liikunnassa ja urheilussa käyttökelpoisen välineen, liikunta- ja urheilutoimijat puolestaan ovat oivaltaneet yhteiskunnan kiinnostuksessa piilevän vipuvoiman omien etujensa ajamiseen. Vaikka motiivit ovat olleet erilaiset, poliitikot ja urheilujohtajat ovat perinteisesti löytäneet helposti yhteisen liikunnan ja urheilun hyödyllisyyttä korostavan kielen.

Urheilun on nähty tarjoavan keinoja mitä erilaisimpien yhteiskunnallisten haasteiden ja ongelmien ratkaisuun. Historiallisesti urheilua on valjastettu mm. sotilaskunnan ja maanpuolustustahdon veturiksi, väestön rodulliseksi kehittäjäksi, kansallistunnon lietsojaksi, nuorison kasvattajaksi, työväen moraalisen tason kohottajaksi, ihannekansalaisen rakentajaksi ja erilaisten poliittisten ideologioiden erinomaisuuden mannekiiniksi. Viime vuosikymmeninä suosituimpia ovat terveyden edistämiseen, työkyvyn parantamiseen, esikuvallisuuteen ja yhteisöllisyyden luomiseen liittyvät perustelut. Juuri tällä hetkellä urheilun välinearvoa korostavassa hyötyretoriikassa pinnalla ovat tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja kestävä kehityksen edistämisen sekä yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen tärkeyttä korostavat eettiset teemat.³

² Coakley, J. (2016): *Sports in Society. Issues and Controversies*. McGraw-Hill Education, New York.

³ Grix, J. (2016): *Sport Politics. An Introduction*. Palgrave, New York.

Se, miten tietty ihmisyyhteisö urheiluun suhtautuu ja miten se sitä harrastaa, kertoo paljon tästä yhteisöstä ja sen erityisluonteesta. Ei ole sattumaa, että urheilun asema ja arvostus esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa ovat juuri sellaisia kuin ovat. Suomalainen urheilu on erottamaton osa Suomen historiaa, yhteiskuntaa ja kulttuuria.⁴ Lajivalikoima, urheilujärjestelmä, urheilun resurssit, harrastajakoostumus, infrastruktuuri, urheilijan määritelmä ja urheilun harrastamiseen liittyvät merkitykset syntyvät ja muokkautuvat tiettyssä kulttuurisessa kontekstissa sosiaalisen kanssakäymisen tuloksina.

Urheilun sosiaalishistoriallinen tarkastelu auttaa ymmärtämään, miten urheilu eri aikakausina on kytkeytynyt ympäröivään yhteiskuntaan, urheilun sosiologinen analyysi taas selvittää, miten ympäröivä yhteiskunta vaikuttaa urheiluun ja millaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia urheilulla on. Koska urheilu on yhteiskunnallista, sillä on aina myös väistämättömät kytköksensä politiikkaan. Autoritaaristen valtioiden urheilupropaganda on urheilun poliittisen valjastamisen räikein ja eniten huomiota osakseen saanut muoto, mutta ei suinkaan ainoa. Niissäkin maissa, joissa urheilun tällainen politisoiminen jyrkästi tuomitaan, urheiluun kohdistuu monenlaisia poliittisia paineita ja ohjausta.

Kimmo J. Lipponen totesi suomalaisen huippu-urheilun tilaa koskevassa arvioinnissaan 2017 että ”huippu-urheilun kokonaisuuden strategiselle johtamiselle ei tällä hetkellä ole yhtenäistä viitekehystä, käsitteistöä ja tavoitteita”.⁵ Vaikka viiden vuoden aikana on joitain edistysaskeleita pystytty ottamaan, katson Lipposen toteamuksen pääsisällön olevan edelleen relevantti. Suomesta puuttuu yleisesti hyväksytty ja laajasti jaettu näkemys siitä, mikä huippu-urheilun tehtävä lopulta on ja minkälaista roolia sen tulisi yhteiskunnassa näytellä. Sille annetaan hyvin erilaisia, osin keskenään ristiriidassa olevia tehtäviä. Sen tavoitteista vallitsee hyvin erilaisia käsityksiä. Sitä arvioidaan hyvin monien erilaisten kriteerien nojalla, joista osa liittyy huippu-urheilun ydinsisältöön vain hyvin etäisesti, jos ollenkaan.

Joku näkee huippu-urheilun tärkeimpänä tehtävänä mitalien voittamisen, toinen maailman paremmaksi muuttamisen puolesta toimimisen, kolmas esikuvien tarjoamisen nuorisolle, neljäs taas liikunnallisen elämäntavan puolesta puhumisen. Niitäkin suomalaisia löytyy, joille huippu-urheilu näyttyy yhteiskunnallisesti merkityksettömänä toimintana.⁶ Urheilua koskevassa päätöksenteossa nämä erilaiset näkemykset kamppailevat keskenään ja usein vielä sekoittuvat erilaisiin ulkourheilullisiin intresseihin kuten järjestöllisiin tai puoluepoliittisiin valtakamppailuihin.

4 Heikkinen, A., Hentilä, S. et. al: Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. VAPK-kustannus, Helsinki.

5 Lipponen, K. (2017): Menestyksen poluilla – huippu-urheilun ulkoinen arviointi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2017: 1. Helsinki.

6 Zacheus, T. (2010): Liikuntaan ja urheiluun liittyvät merkitykset suomalaisten elämän aikana. Kasvatus & Aika 45 (2): 55-68.

Huippu-urheilun yhteiskunnallista perustelua ei nähdäkseni ole Suomessa onnistuttu tyhjentävästi kirjoittamaan. Yhteiskunnallisia argumentteja sen oikeuttamiseksi kyllä käytetään ahkerasti, mutta suurin osa niistä jää vajavaisiksi. Osa on hataralla pohjalla, osa vanhojen kliseiden toistelua, osa liioittelua. Urheilujärjestöt tuottavat olemassaolonsa ja julkisen tukensa oikeutukseksi paljon puhetta huippu-urheilun yleistä hyvää tuottavista vaikutuksista, mutta aina nämä puheet eivät kestä lähempää kriittistä tarkastelua.

Huippu-urheilu on moninainen ilmiö. Yhteiskunnan näkökulmasta siinä on niin positiivisia, neutraaleja kuin huonojakin puolia. Uskottavan kuvauksen tulisi sisältää nämä kaikki eri puolet. Huippu-urheilun yhteiskunnallista merkitystä ei myöskään tule liioitella. Huippu-urheilu on tärkeä asia varsinkin urheiluväelle, mutta yhteiskunnan näkökulmasta se ei ole sen tarpeellisempi tai tarpeettomampi kuin esimerkiksi klassinen musiikki, teatteri, baletti tai ooppera. Urheiluväen olisi hyvä rehellisyyden nimissä tunnustaa itselleen, ettei ole mitään syitä sille, miksi huippu-urheilun pitäisi kulttuurin sisällä nauttia jonkinlaista erityisasemaa.

Suurimmassa osassa aiempia huippu-urheiluselvityksiä urheilun yhteiskunnallista perustelua on lähestytty juuri sen julkisen tuen oikeuttamisen kautta. Tämä ei kuitenkaan voi olla lähtökohta, jos pyritään saavuttamaan mahdollisimman totuudenmukainen näkemys huippu-urheilun ja yhteiskunnan suhteesta. Julkisen tuen nauttiminen on ymmärrettävästi tuottanut huippu-urheilulle voimakkaan tarpeen todistella omaa yhteiskunnallista hyödyllisyyttään. Tämän hyödyllisyyden kriteerit puolestaan on usein otettu huippu-urheilun ulkopuolelta miettimättä loppuun saakka sitä, minkälaisia riskejä siihen nimenomaan huippu-urheilun kannalta kätkeytyy.

Ulkopuolinen tuki, tuli se sitten julkiselta tai yksityiseltä sektorilta, on aina potentiaalinen riski toiminnan autonomialle, jota varsinkin huippu-urheilun kaltaisessa, osaksi vahvasti omalakisessa toiminnassa olisi pystyttävä varjelemaan. Huippu-urheilun julkisen tukeen liittyvät ehdot tarkoittavat väistämättä sitä, että osa toimintaan liittyvästä puhe- ja ratkaisuvallasta siirtyy huippu-urheilun ulkopuolelle. Se on se hinta, joka tuesta joudutaan maksamaan.⁷

Huippu-urheilun kovan ytimen määrittely on lopulta verrattain helppoa. Huippu-urheilu on kansainväliseen kilpailumenestykseen tietyssä lajissa tähtäävää tälle lajille ominaisen urheilullisen suorituskyvyn maksimointia ja ulosmittaamista.⁸ Yhteiskunnallisessa työn-

7 Norberg, J. (1997): A Mutual Dependency: Nordic sports organizations and the state. *The International Journal of the History of Sport*. 14 (3): 115-135.

8 Beamish, R., Ritchie, I. (2006): *Fastest, Highest, Strongest: A Critique of High-Performance Sport*. Routledge, New York.

jaossa huippu-urheilun päämäärä on saavuttaa kansainvälistä urheilumenestystä. Huippu-urheilu on totta kai myös osa ympäröivää yhteiskuntaa ja sen on pystyttävä toimimaan tavoilla, jotka ovat tässä yhteiskunnassa hyväksytyjä ja sen arvojen mukaisia. Yhteiskunnalta saadun hyväksynnän ja sen arvojen noudattamisen ei kuitenkaan tulisi olla huippu-urheilulle päämääriä, vaan toimintaympäristön sille asettamia reunaehtoja. Näitä ei tulisi sotkea keskenään.

Koska huippu-urheilu eroaa arvopohjaltaan osin huomattavastikin muusta inhimillisestä toiminnasta ja liikunnastakin, sen oikeuttaminen ja perusteleminen on aina haastavaa tasapainottelua sen oman autonomian ja yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden välillä.

2 Huippu-urheilun määrittelyn vaikeus

Epätarkkuutta huippu-urheilusta käytäviin keskusteluihin ja sen vaikutusten arviointiin tuo se, ettei meillä ole yleisesti hyväksyttyä selkeää rajanvetoa yhtäältä liikunnan ja urheilun, toisaalta urheilun ja huippu-urheilun välillä. Mahdollisimman suuren tarkkuuden saavuttamiseksi olisi myös osattava nähdä, että edes kilpaurheilu ja huippu-urheilu eivät ole toistensa synonyymeja. Kaikki huippu-urheilu on kilpaurheilua, mutta kaikki kilpaurheilu ei ole huippu-urheilua. Samoin kaikki kilpaurheilu on urheilua, mutta kaikki urheilu ei ole kilpaurheilua.

Huippu-urheilustakaan ei vallitse mitään yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Tiukimmassa määritelmässä vain realistisesti kansainvälisen mitalitason menestystä tavoittelemaan kykenevät urheilijat ovat huippu-urheilijoita, hivenen väljemmässä määritelmässä kaikki arvokisoihin ja muihin kansainvälisiin kilpailuihin osallistuvat. Vuoden 1998 liikuntalain perusteluissa määriteltiin liikunta ensisijaisesti harrastuksenomaiseksi fyysistä rasitusta aiheuttavaksi toiminnaksi. Liikunnan tavoin myös huippu-urheilu laskettiin osaksi liikuntakulttuuria, vaikka se harrastamisen sijaan usein onkin ammattimaista toimintaa. Urheilu määriteltiin lain perusteluissa kilpailujärjestelmiin perustuvaksi liikunnaksi.⁹

Suurin osa ihmisten liikunnasta on muuta kuin urheilua. Vastaavasti urheilustakin suurin osa on muuta kuin huippu-urheilua. Kun liikunnan määritelmä on jatkuvasti laajentunut kattaen nykyään kaikenlaisen fyysisen aktiviteetin, voi katsoa urheilun ja huippu-urheilun suhteellisen painoarvon liikuntakulttuurissamme pienentyneen ainakin toiminnan volyyminä mitattuna.

Vuoden 2015 liikuntalaki erottelee toisistaan liikunnan, huippu-urheilun sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan. Huippu-urheilun se määrittelee ”kansallisesti merkittäväksi sekä kansainväliseen menestykseen tähtääväksi tavoitteelliseksi urheilutoiminnaksi”. Liikunnan määritelmässä huippu-urheilu rajataan nimenomaisesti sen ulkopuolelle. Tästä rajauksesta huolimatta huippu-urheilun määritelmään jää runsaasti tulkinnanvaraa.¹⁰

⁹ Hallituksen esitys eduskunnalle liikuntalaiksi HE 236/1997 vp.

¹⁰ Liikuntalaki 390/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390>.

Mitkä esimerkiksi ovat kansallisen merkittävyyden kriteerit? Suomesta löytyy esimerkiksi suuri määrä sellaisia pienten lajien urheilijoita, jotka taistelevat lajiensa arvokisamitaleista, mutta joiden nimiä lajien vähäisen julkisuuden vuoksi edes penkkiurheilijat eivät tunne, suuresta yleisöstä puhumattakaan. Mikä on heidän suoritustensa kansallinen merkittävyys? Toisaalta pesäpallo on kansallisesti ja historiallisesti hyvinkin merkittävä osa suomalaista urheilua, mutta koska laji on kansallinen, siinä ei voi tähdätä kansainväliseen menestykseen. Rajautuuko siis pesäpallo huippu-urheilun ulkopuolelle, vaikka parhaimmat pesäpalloilijat elättävät itsensä pelaamalla?¹¹

Entäpä kuinka hyvin suurissa ammattilaislajeissa kansainvälinen menestys ja kansallinen merkittävyys ovat yhdistettävissä? Jos vaikkapa hollantilainen tai englantilainen seura voittaa jalkapallon Mestarien Liigan yksi suomalaispelaaja riveissään, mikä tarkalleen ottaen on sen kansallinen merkitys? Tulkinnanvaraa liittyy myös ”kansainväliseen menestykseen tähtäämiseen”. Kuinka korkealle sijoittumista kansainvälinen menestys edellyttää? Tarkoittaako se mitalia, pistesijaa vai vaikkapa 16 parhaan joukkoon sijoittumista? Miten huomioidaan se, että useamman samaa maata edustavan kilpailijan osallistumisen sallivissa lajeissa kärkikymmenikköön sijoittuminen on huomattavasti vaikeampaa kuin niissä lajeissa, joissa edustajia voi olla vain yksi kustakin maasta?

Kuinka tulisi suhtautua niihin urheilijoihin, jotka ilmoittavat tähtäävänsä kansainväliseen menestykseen, mutta jäävät ammattimaisesta valmentautumisestaan huolimatta kauas lajin kansainvälisestä tulostasosta? Riittääkö huippu-urheiluuteen esimerkiksi maajoukkuestatus, jos lajin edustusurheilijoilla ei huippusuorituksellakaan ole arvokisoissa realistista mahdollisuutta kärkipään sijoituksista kamppailemiseen? Huippu-urheilun tiukempi määritelmä ottaisi lähtökohdakseen sen, että urheilija on jo saavuttanut omassa ikäluokassaan kansainvälisen huipputasen tai on hyvin lähellä eli noin vuoden tai kahden kehityksen päässä siitä. Myös kansainvälisen menestyksen kriteerejä olisi hyvä täsmentää.

Kun puhutaan julkisesta tuesta, tulee huippu-urheilun määrittelystä myös vahvasti poliittinen kysymys. Huippu-urheiluun kohdistuvan tuen määriä laskettaessa on hyvin olennaista se, kuinka laajasti se määritellään ja miten liikunta- ja urheilutoimintaan yleisesti ilman korvamerkintöjä jaetusta tuesta pystytään erittelemään huippu-urheilun osuus. Urheilujärjestöjen näkökulmasta saattaa joskus olla edullistakin, että määritelmässä on tulkinnan varaa tai etteivät resurssien kohdentamista koskevat luvut ole täysin tarkkoja.¹²

11 Koskela, A. (2017): *Pesis: opas jännittävän pelin seuraajalle ja harrastajalle*. Nemo, Helsinki.

12 Stenbacka W., Mäkinen J., Lämsä J. & Nieminen M. (2018): *Liikunnan Ja urheilun julkinen tuki ja rakenteet Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa*. KIHU:n julkaisusarja, nro 62. KIHU, Jyväskylä.

Arvovaltaisimpana ja ohjausvoimaisimpana liikunnan ja urheilun yhteiskunnallisen roolin ja tehtävän määrittelynä voi pitää vuoden 2015 liikuntalakia. Lailla pyritään edistämään

1. eri väestöryhmien mahdollisuuksia liikkua ja harrastaa liikuntaa;
2. väestön hyvinvointia ja terveyttä;
3. fyysisen toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista;
4. lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä;
5. liikunnan kansalaistoimintaa mukaan lukien seuratoiminta;
6. huippu-urheilua;
7. liikunnan ja huippu-urheilun rehellisyyttä ja eettisiä periaatteita; sekä
8. eriarvoisuuden vähentämistä liikunnassa.

Kahdeksasta tavoitteesta kuusi liittyy liikuntaan ja yleiseen liikuntakulttuuriin ja yksi sekä liikuntaan että huippu-urheiluun. Huippu-urheilun edistäminen mainitaan erikseen omana tavoitteenaan, eli näin jo laissakin se esitetään muusta liikuntakulttuurista erillisenä omaleimaisena saarekkeenaan. Lain mainitsemilla muillakin tavoitteilla on omat liittymäkohtansa huippu-urheiluun, mutta pääosiltaan ne ovat laajempaa yhteiskuntapolitiikkaa. Laki kuvaa erikseen myös näiden tavoitteiden toteuttamisen lähtökohdat, joita ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, terveet elämäntavat sekä ympäristön kunnioittaminen ja kestävä kehitys.¹³

Vuonna 2020 toteutetussa huippu-urheilun sisäisessä arvioinnissa todettiin, että vuonna 2018 laaditun huippu-urheilun yhteiskunnallisen perustelun sisällöt pääsivät hyvin esille saman vuoden lopulla julkaistussa liikuntapoliittisessa selonteossa. Arvioijat totesivat selonteon osoittavan, että ”huippu-urheilu on hyväksytty moderniin yhteiskuntaan kuuluva ja erilaisia hyötyjä tuottavana sektorina”. Samalla he kuitenkin painottivat, ettei meillä edelleenkään ole selkeää käsitystä siitä, mitä nämä hyödyt konkreettisesti ovat. Heidän mukaansa huippu-urheilun yhteiskunnallinen merkitys ”poikkeaa liikunnasta ja urheilusta” sekä ”on osin niistä erillinen ilmiö”.¹⁴

Oman ajatteluni lähtökohdana on nimenomaan tämä huippu-urheilun erillisuus muusta urheilusta ja varsinkin liikunnasta. Urheilujärjestelmän toimijat eivät useimmiten ole itse kenneet eivätkä edes halunneet tehdä eroa yhtäältä liikunnan ja urheilun, toisaalta urheilun ja huippu-urheilun välille. Tärkeimpänä syynä tähän asiantilaan on ollut se, että huippu-urheilu on omaa olemassaolon oikeutustaan perustellessaan halunnut hyödyntää niitä kansanterveyden ja liikunnallisen elämäntavan edistämiseen liittyviä laajemman

13 Liikuntalaki 390/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390>.

14 Mäkinen, J., Paavolainen, L. (2020): Huippu-urheilun sisäinen arviointi 2020. <https://www.olympiakomitea.fi/uploads/2021/01/7b27ce67-hu-sisainen-arviointi-2020.pdf>

yhteiskunnallisen hyödyn mielikuvia, joita liikuntaan vahvasti kytkeytyy. Merkittävä selittävä tekijä on myös urheilujärjestelmämme organisatorinen rakenne, jossa samat toimijat olympiakomiteasta lajiliittojen kautta aina seuratasolle saakka toimivat niin liikunnan, urheilun kuin huippu-urheilunkin parissa.

On totta, että rajanveto näiden fyysisen aktiivisuuden eri muotojen välillä ei aina ole analyttisestäkään helppoa. Ajoittain on hyvin vaikeaa erotella, milloin liikunta muuttuu urheiluksi. Pitäisikö esimerkiksi 6-11 -vuotiaiden lasten nappulajalkapalloilu laskea liikunnaksi vai urheiluksi? Arvot ovat vahvasti kasvatukselliset sekä inklusiiviset eli yksilöllisyyden kunnioittamista, kaiken tasoisten pelurien tasavertaisia osallistumismahdollisuuksia ja toiminnan leikinomaisuutta korostavat. Samalla kuitenkin myös kilpailullisuus on erottamaton osa toimintaa: maalit lasketaan, sarjataulukkoja pidetään ja kauden päätteeksi mestaruusiakin jaetaan. Myös tasoluokituksia tehdään, tarjotaan innokkaimmille lisäharjoitusmahdollisuuksia ja tavoitellaan parhaimpien kehittymistä huippupelaajiksi.¹⁵

Vielä enemmän veteen piirretty viiva on ero urheilun ja huippu-urheilun välillä. Miten tulisi luokitella esimerkiksi kestävyyslajien massatapahtumat, joissa kaikille otetaan ajat ja joihin osallistuu myös lajien kansallisen tason huippuja? Entäpä monessa lajissa voimakkaassa kasvussa oleva veteraaniburheilun, jossa tavoitteenasettelu osalla osallistujia on äärimmäisen kilpailuhenkistä ja harjoitusmäärät lähellä lajin aktiivihuippuja? On hyvin hankalaa osoittaa mitään täsmällistä pistettä, missä urheilu muuttuu huippu-urheiluksi ja urheilijasta tulee huippu-urheilija.

Myös lajien välillä on suuria eroja. Onko esimerkiksi itsensä jääkiekkoilemalla elättävä Mes-tis-pelaaja enemmän huippu-urheilija kuin vaikkapa urheilemisensa pääasiassa itse rahoit-tava lajinsa maailmantilastossa 50 parhaan joukkoon mahtuva yleisurheilun arvokisä-vijä? Tuleeko huippu-urheilullisuuden astetta arvioitaessa huomioida jotenkin se, että lajien kansainvälisen kilpailun kireyden erilaisuudesta johtuen sijoittuminen maailman 20 parhaan joukkoon saattaa tarkoittaa eri lajeissa hyvinkin erilaisia asioita? Huippu-urheilun maisema on niin moninainen, että kenties on parasta nostaa kädet pystyyn ja todeta suomalaisten urheiluselvitysten grand old man ministeri Lauri Tarastin tavoin, että ”tarkka-rajasta määritelmää huippu-urheilulle ja huippu-urheilijalle tuskin voidaan esittää”.¹⁶

15 Jalkapallon säännöt, määräykset ja ohjeet. Suomen Palloliitto.
<https://www.palloliitto.fi/palvelut/jalkapallon-saannot-maaraykset-ja-ohjeet>.

16 Tarasti, L. (2020): Selvitys huippu-urheilulain tarpeellisuudesta. Valtioneuvoston julkaisu 2020: 15. Helsinki.

3 Huippu-urheilu historiallisena osana suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria

Huippu-urheilu on historiallisesti ja kulttuurisesti tärkeä osa suomalaista yhteiskuntaa ja elämäntapaa. Väestöpohjaan nähden hämmästyttävä urheilumenestys loi menneinä vuosikymmeninä Suomelle maineen urheilun suurvaltana. Urheilu on tuottanut pitkän liudan suomalaisia kansallissankareita: Nurmi, Virén, Thunberg, Mäntyranta, Kirvesniemi, Karppinen, Nykänen, Matikainen, Selänne, Räikkönen, Niskanen ja niin edespäin. Yhä edelleen miljoonat suomalaiset kerääntyvät tv-vastaanottimien ääreen jännittääkseen maanmiestensä ja -naistensa suorituksia kansainvälisillä kilpailuilla.¹⁷

Urheilu herättää tunteita ja siitä puhutaan kodeissa, kouluissa ja työpaikoilla, eivät toki aivan kaikki, mutta hyvin monet. Suomalaisten lasten ja nuorten keskuudessa urheilu on suosituin organisoitu harrastamisen muoto. Huippu-urheilu on tärkeä osa kansallista identiteettiämme ja isänmaallista kuvastoamme. Urheilun arvostusta osoittaa sekin, että sen avulla on mahdollista ponnistaa eduskuntaan ja ministeriksi saakka. Historian saatossa urheilu on taipunut myös politiikan välineeksi, puhuttiin sitten Suomen kansainvälisen maineen lisäämisestä tai suomalaisten terveyden edistämisestä.

Liikunta ja urheilu syntyivät organisoituina ilmiöinä 1800-luvun jälkipuoliskolla teollistumisen ja modernisoitumisen sivutuotteina. Ajanviete-, virkistys- ja viihdefunktioiden ohella urheilulle asetettiin alusta saakka myös erilaisia yhteiskunnallisia tehtäviä. Sosiologi Norbert Elias on todennut alkuaikojen urheilulla olleen sivilisoiva tehtävä, edellyttihän se harrastajaltaan sitoutumista sääntöihin ja reilun pelin ihanteisiin. Organisoitu urheilu käynnistyi yläluokkaisena ilmiönä, mutta nopeasti sitä alettiin käyttää myös kansallisen yhtenäisyyden edistämiseen ja luokkavastakohtaisuuksien lieventämiseen.¹⁸

Suomessa yhteiskunnallinen järjestäytyminen pääsi vauhtiin 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Urheiluseurojen synty kytkeytyi tiiviisti yleiseen yhteiskunnallisten liikkeiden muodostumiseen, jolloin järjestäytyminen urheilussa noudatti yhteiskunnan yleisiä poliittisia ja

17 Kokkonen, J. (2008): Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900-1952. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki; Kokkonen, J. (2013): Liikuntaa hyvinvointivaltiossa. Suomalaisen liikuntakulttuurin lähihistoria. Suomen Urheilumuseosäätiö, Helsinki.

18 Elias, N. (2008): Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilising Process. University College Press, Dublin.

sosiaalisia jakoviivoja. Suomalainen urheilutoiminta oli tästä syystä alusta saakka politisoitunutta. Urheiluseurojen ensimmäisenä yhteiskunnallisena tehtävänä oli tukea eri yhteiskuntapiirien yleistä järjestäytymistä omiksi yhdistyksikseen ja auttaa luokkapohjaisen kollektiivisen itseymmärryksen muodostumista.

Samaan aikaan urheilu sai kuitenkin myös kansakunnan rakentamiseen ja kansallisen yhtenäisyyden edistämiseen liittyviä tehtäviä. Jo ennen maan itsenäistymistä autonominen Suomen suuriruhtinaskunta haki tunnustusta erillisyydelleen Venäjältä, kun sen urheilijat esiintyivät Tukholman vuoden 1912 olympialaisissa omana joukkueenaan voittaen peräti 26 mitalia. Itsenäistymisen jälkeen tavoitteena oli ”juosta Suomi maailmankartalle” eli hankkia kansainvälistä tunnettuutta nuorelle valtiolle.

Sisällissodan jälkeen suomalainen urheilu jakautui kahtia muun yhteiskunnan tavoin porvarilliseen ja työväenluokkaiseen sektoriin. Työväestä urheilu omissa seuroissaan, jotka oli erotettu kattojärjestö SVUL:n jäsenyydestä sisällissodan vuoksi. Urheilunationalismi ja suomalaisuuden tunnetuksi tekeminen oli olennainen osa kummankin puolen urheilua, porvarillisella puolella olympialaisissa ja työväellä kansainvälisten työläisurheilujärjestöjen kilpailuissa. Urheilun järjestökentän kahtiajako kytki urheilun tiiviisti muuhun yhteiskuntaan ja politisoi sen voimakkaasti.¹⁹

Sotien välisessä Suomessa urheilulla oli tiivis kytkös nationalismiin ja maanpuolustukseen ennen kaikkea suojeluskuntaliikkeen kautta. Suojeluskunnat olivat 1920- ja 1930-luvuilla kaikkein suurin ja aktiivisin urheilukilpailujen ja liikuntatapahtumien järjestäjä koko maassa. Poliittisesti suojeluskuntien toiminta oli oikeistolaista, vuoden 1918 valkoisen Suomen perinnön jatkamiseen tähtäävää. Kaikessa suomalaisessa sotienvälisen kauden urheilussa, puhuttiin sitten suojeluskunnista, porvarillisista seuroista tai työväenurheilusta, politiikka oli keskeinen motivaattori ja jakolinja. Urheilulla oli vasemmalta oikealla vahvaa poliittista välinearvoa, joka ulottui oman yhteiskunnallisen näkemyksen manifestoimisesta ja sen paremmuuden alleviivaamisesta aina sotilaskunnan ylläpitämiseen. Olympiamenestystä tuoneita huippuja lukuun ottamatta agraarivaltaisessa maassa huippu-urheilulla ei nähty itseisarvoa.²⁰

Toisen maailmansodan jälkeisellä kaudella urheilu kietoutui tiiviisti osaksi sitä yhteiskunnallista kamppailua, jossa yhdessä leirissä olivat kommunistit, toisessa muiden poliittisten kantojen edustajat. Urheilulla nähtiin olevan vahvaa välinearvoa poliittisessa

19 Jussila, O., Hentilä, S. & Nevakivi, J. (2009): Suomen poliittinen historia 1809–2009. WSOY, Porvoo.

20 Heikkinen, A., Hentilä, S. et. al: Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. VAPK-kustannus, Helsinki.

socialisaatiossa eli tiettyyn yhteiskunnalliseen ajattelutapaan ja itseymmärrykseen kasvamisessa. Pienviljelijä-Suomen maaseudulla urheiluseurat olivat merkittäviä yhteisöllisyyden rakentajia ja vapaa-ajan toimintamahdollisuuksien tarjoajia. Pientilavaltaisuus viivytti Suomen kaupungistumista ja piti maan maatalousvaltaisena eurooppalaisittain hyvin myöhäiseen ajankohtaan. Urheiluseurojen maaseutupaikkakunnille tuottama aktiivisuus ja paikallistunne olivat merkittäviä tekijöitä maaseutu-Suomen pitämisenä elinvoimaisena niinkin pitkään kuin tapahtui.²¹

Suuri muutto ja suuret ikäluokat muodostivat 1950-luvun luvulta aina 1970-luvulle Suomen suurimman yhteiskuntapoliittisen tehtävän. Elinkeinorakenteen muuttuessa pienviljelijäelinkeino muuttui kannattamattomaksi ja maaseutu tyhjäksi. Sadat tuhannet elämäntaipaleensa maaseudulla aloittaneet muuttivat asumaan kaupunkeihin. Suomalainen elämäntapa muuttui parissa vuosikymmenessä mullistavalla tavalla. Tämä näkyi myös urheilussa, kun maaseutupaikkakuntien urheilukentät tyhjenivät kilpailujen ja muun toiminnan näivettyessä väen puutteeseen.

Kun yhteiskunta teollistui, palveluvaltaistui ja kaupungistui, luonnollisen liikunnan määrä väheni. Urheilujärjestöt ja valtiovalta alkoivat panostaa kuntoliikunnan järjestämiseen. 1960- ja 1970-luvuista tulikin ei-kilpailullisen ja terveyden edistämiseksi harjoitetun massakuntoilun läpimurtokausi. Samoihin aikoihin urheiluseuroissa eri puolilla maata alettiin entistä tietoisemmin ja systemaattisemmin järjestää toimintaa nuorille ja lapsille. Kovaa vauhtia kasvavien kaupunkien urheiluseuroilla oli merkittävä rooli yhteiskunnallisen murroksen hallinnassa. Erityisesti joukkueurheiluseurat tarjosivat kipeästi kaivattuja harrastusmahdollisuuksia kaupunkien lapsille ja nuorille.

Lajivaltikka alkoi pikkuhiljaa siirtyä yksilölajeista joukkuepeleihin, vaikka kesti vielä pitkän aikaa, ennen kuin tämä alkoi näkyä huippu-urheilun kansainvälisessä menestyksessä. Hiihtolajit ja yleisurheilu, jotka harrastajapohjaltaan olivat vahvasti maakuntien Suomen toimintaa, olivat edelleen voimissaan. Yleisurheilu jopa koki 1970-luvulla uuden kukoistuskauden, joka toi maalle sen väestöpohjan huomioiden suorastaan hämmästyttävän määrän menestystä. Kun 1970-luvulla järjestettiin yleisurheilun kolmimaaotteluita Suomen, Neuvostoliiton ja DDR:n välillä, suomalaisurheilijat pystyivät kamppailemaan tasaväkisesti kahden keskusjohtoisen kommunistisen urheilujärjestelmän valtioammattilaisia vastaan.²²

Toisen maailmansodan jälkeisessä maailmassa urheilun globaali rooli ja näkyvyys kasvoivat. Vaikuttavia tekijöitä olivat mm. vapaa-ajan lisääntyminen, luonnollisen liikunnan

21 Itkonen, H. (2021): Liikkumisen sosiologia. Vastapaino, Tampere.

22 Tikander V., Sjöblom. K. (2007): Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia. WSOY, Porvoo.

määrän väheneminen, kansainvälistä huippu-urheilua ja erityisesti olympialaisia ympäröineen julkisuuden kasvu ennen kaikkea television läpimurron seurauksena sekä urheilun poliittisen välinearvon oivaltaminen niin kansainvälisessä politiikassa kuin sisäpolitiikassakin. Kylmän sodan kulttuurikamppailu idän ja lännen välillä loi läheisen kytköksen urheilun ja politiikan välille. Urheilun piirissä liikkuneen rahan määrä lisääntyi huomattavasti niin valtiollisten panosten kasvun kuin orastavan ammattilaisuuden ja kaupallistumisenkin ansiosta.²³

Yhteiskunnan vaatimukset liikunnalle ja urheilulle lisääntyivät. Suomessa vuoden 1980 alussa voimaan astunut uusi liikuntalaki vahvisti julkisen vallan roolia liikunnan tarjoajana velvoittaessaan kunnat huolehtimaan liikuntapalveluista. Liikunnan lainsäädännöllinen normittaminen laajeni ja liikuntapolitiikasta muodostui yhä tietoisempi osa terveyden edistämiseen, sairauksien ehkäisyyn ja toimintakyvyn ylläpitoon tähtäävää julkisen vallan yleistä hyvinvointipolitiikkaa. Liikuntakulttuuri alkoi eriytyä. Kun tarjolla olleiden urheilulajien ja liikkumisen muotojen määrä kasvoi, ihmisten liikuntavalinnat muodostuivat entistä yksilöllisemmiksi ja liikunnasta alkoi tulla myös elämäntyylin ja identiteetin ilmaisen väline. Markkinat vastasivat kansalaisten varallisuuden kasvuun ja vapaa-ajan lisääntymiseen tarjoamalla entistä suuremman valikoiman kaupallisia liikunta- ja urheiluvaihtoehtoja. Osa urheilusta alkoi muuttua entistä selkeämmin taloudellista voittoa tavoittelevaksi liiketoiminnaksi.²⁴

Huippu-urheilun ajattelu ja toimintakulttuuri siirtyivät 1960-luvulta alkaen entistä tavoitteellisempaan, suunnitelmallisempaan ja systemaattisempaan suuntaan. Selkeimpiä merkkejä tästä olivat tutkimustietoon pohjautuvan tieteellisen valmennuksen läpimurto ja valtakunnallisten valmentajakoulutusjärjestelmien luominen. Oivallus lapsuuden aktiiviteettien merkityksestä myöhemmän urheilumenestyksen selittäjänä johti valtakunnallisten ikäkausikilpailujärjestelmien luomiseen yhä nuoremmille lapsille. Seuratoiminta alkoi muuttua yleisestä nuorisokasvatuksesta yhä enemmän kilpaurheilun organisoimiseksi.²⁵

Näihin vuosiin ajoittui myös huippu-urheilun ja liikunnan välisen jännitteen kärjistyminen. Huippu-urheilua koskevaan julkiseen keskusteluun alkoi ilmaantua urheilun suurvallassa ennen kuulemattomia kriittisiä sävyjä. Huippu-urheilun ja muun liikunnan eroihin alettiin kiinnittää huomiota ja nähdä, etteivät urheilun ja liikunnan intressit välttämättä olleet samat tai edes samansuuntaiset. Kansallisesti merkittävän vedenjakajan muodosti

23 Wagg, S., Andrews, D. (edit.)(2006): East Plays West. Sport and the Cold War. Routledge, New York.

24 Kokkonen, J. (2013): Liikuntaa hyvinvointivaltiossa. Suomalaisen liikuntakulttuurin lähistoria. Suomen Urheilumuseosätiö, Helsinki.

25 Kokkonen, J. (2002): Verta, hikeä ja rasvaprosentteja. Impulssi XXI. Liikuntatieteellinen Seura, Helsinki.

presidentti Urho Kekkosen Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisessä tiedekunnassa loka-kuussa 1971 pitämä ns. sporttipuhe. Huippu-urheilukriittiseksi tulkitussa puheessaan presidentti totesi urheilulla olevan suurin rooli ”kuntouttajana, rentouttajana sekä terveyden ja elämänvireyden lähteenä”. Tämän yleisen merkittävyytensä vuoksi urheilu oli Kekkosen mukaan ”liian merkityksellinen jäädäkseen vain urheilun itsერიittoisuuteen uskovien urheilujohtajien asiaksi”. Kekkonen näki urheilun ”yhteiskuntapolitiikan erityislohkona” muiden joukossa, jota julkisella vallalla oli oikeus ja velvollisuus ohjata.²⁶

Urheiluhistorioitsija Jouko Kokkosen mukaan väittely urheilun kannattajien ja arvostelijoiden meni 1970-luvulla niin kireäksi, että välillä koko keskusteluyhteys katkesi. Tästä syntyi vuosikymmeniä eteenpäin ja yhä edelleenkin vaikuttava jakolinja suomalaisen urheilukeskustelun sisälle. 1970-luvusta tulikin liikuntaharrastuksen laajenemisen huippukausi. Suurista ikäluokista, joiden ei töissä enää tarvinnut rasittaa itseään fyysisesti vanhempiensa ja isovanhempiensa tavoin, tuli ensimmäinen liikuntaa laajasti harrastanut sukupolvi.²⁷

Liikunnan ja urheilun välinen jännite purkautui osittain 1980-luvulla käynnistyneessä eriytymisessä. Tulosten tekemiseen tähtäävä kilpaurheilu erkani muusta liikunnasta entistä selkeämmin omaksi alueekseen, jolla oli entistä vähemmän liittymäkohtia ei-kilpailulliseen kunto- ja virkistysliikuntaan. Kilpaurheilun sisälläkin tapahtui eriytymistä, kun osa suosituimmista lajeista siirtyi vapaaehtoisen kansalaistoiminnan piiristä yhä selkeämmin julkisuusvetoiseksi liiketoiminnaksi. Tässä vaiheessa tapahtui urheiluhistoriallisesti merkittävä ja kansainvälisesti poikkeuksellinen jääkiekon nousu kansallisesti johtavaksi lajiksi niin harrastajamäärillä, yleisön suosiolla kuin rahavirroillakin mitattuna.²⁸

Liikuntakentän organisoitumisen edetessä ja julkisen tuen kasvaessa syntyi urheilupiireissä niin sanottu urheilun hyvä kertomus, jonka osaksi myös huippu-urheilu on tarmokkaasti pyrkinyt itsensä liittämään. Liikunta- ja urheiluharrastuksen fyysisiä, henkisiä, kasvatuksellisia ja sosiaalisia hyötyjä korostavalla puheella liikunta- ja urheilutoimijat tahtoivat alleviivata kaikkea sitä yleistä hyvää, jota liikunta ja urheilu saivat aikaan. Tämän edelleen suositun kertomuksen tavoitteena on ollut liikunnan ja urheilun yhteiskunnallisen arvostuksen kohottaminen sekä niihin kohdistettujen yksityisten ja julkisten resurssien kasvataminen. Tämän edunvalvontapuheen kohdeyleisöjä ovat olleet poliittiset vallanpitäjät, tiedotusvälineet, julkishallinto, liike-elämä ja lasten vanhemmat.

26 Heinilä, K. (2001): Läksyjä ja läksytyksiä. Murrosajan urheilusta ja yliopistosta. Korpipyvä, Jyväskylä.

27 Kokkonen, J. (2013): Liikuntaa hyvinvointivaltiossa. Suomalaisen liikuntakulttuurin lähihistoria. Suomen Urheilumuseosäätö, Helsinki.

28 Jokisipilä, M. et. al. (2018): Koko kansan leijonat. Suomi-kiekon historia. Docendo, Jyväskylä.

J. P. Roosin klassisen jaottelun mukaiset sotien ja pulan sukupolvi (1900–1918 syntyneet), jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi (1920- ja 1930-luvuilla syntyneet), murroksen sukupolvi (sodan aikana syntyneet ja suuret ikäluokat), lähiöiden sukupolvi (suuren muuton aikana syntyneet), hyvinvoinnin ja laman sukupolvi (1970–1985 syntyneet), yksilöllisen valinnan sukupolvi (1985-1999 syntyneet) ja epävapauden sukupolvi (2000-luvulla syntyneet) ovat kukin kehittäneet omanlaisena suhteen liikuntaan ja urheiluun, huippu-urheilu mukaan lukien. Urheilulle annetut merkitykset, käsitykset sen yhteiskunnallisesta roolista sekä eri urheilumuotojen suosio vaihtelevat eri sukupolvien välillä suuresti. Eri sukupolvien urheilusuhteet ovat läsnä yhteiskunnassamme samanaikaisesti ja rinnakkain, minkä vuoksi on noudatettava varovaisuutta pyrittäessä hahmottelemaan jonkinlaista yhteistä ”suomalaista urheilusuhdetta”.²⁹

Liikuntasosiologisessa tutkimuksessa on hahmoteltu neljä erilaista liikunnan ja urheilun kansalaistoiminnan kautta: vuosisadan alusta 1930-luvulle kestänyt järjestökulttuurin kausi, 1930-luvulta 1960-luvulle jatkunut harrastuksellis-kilpailullinen kausi, 1960-luvulta 1980-luvulle vallinnut kilpailullis-valmennuksellinen kausi sekä 1980-luvulla käynnistynyt ja edelleen jatkuva eriytyneen toiminnan kausi. Vaikka kaudet kuvaavatkin ennen kaikkea yleisen liikuntakulttuurin vaiheita, tämä jako vastaa pitkälti myös suomalaisen huippu-urheilun kehityskulkuja. Kaikkein neljän kauden läpi leikkaavia pitkän aikavälin kehitystrendejä ovat olleet organisoidun urheilun ja urheilulajien määrän kasvu, urheilulle asetettujen yhteiskunnallisten tehtävien moninaistuminen, urheilun piirissä liikkuvan rahan määrän lisääntyminen, urheiluinfrastruktuurin laajeneminen sekä urheilun yksilöllistymisen eteneminen.³⁰

Tuomas Zacheus on väitöskirjassaan hahmotellut viisi erilaista suomalaista liikkujasukupolvea. 1920-1940-luvulla syntyneelle perinteisen liikunnan sukupolvelle tyypillistä on ollut harrastaa liikuntaa ulkona luonnollisissa ympäristöissä. 1950-luvulla syntyi kuntoliikunnan läpimurron sukupolvi, jolle ominaista oli terveyttä ylläpitävä lenkkeily. 1960-luvulla syntyneen liikuntakulttuurin murroksen sukupolven liikuntaympäristöjä ovat olleet rakennetut liikuntapaikat ja joukkuepelikentät. 1970-luvun teknistyneen liikuntakulttuurin nousun sukupolvi liikkuu sisätiloissa ja panostaa myös vaatteisiin ja varusteisiin.

1980-luvulta alkaen syntyneessä eriytyneen liikuntakulttuurin sukupolvessa ei enää yhtä tyypillistä liikuntakokemusta löydy, vaan keskeistä ovat yksilöllistyminen ja moninaistuminen. Jokainen sukupolvista on kehittänyt myös omintakeisen suhteen huippu-urheiluun, mikä näkyy esimerkiksi seuratuimpien urheilulajien listan suurena muutoksena. Hiihdon

29 Roos, J. P., Hoikkala, T. (toim.) (1998): *Elämänpolitiikka*. Gaudeamus, Tampere.

30 Itkonen, H. (1996): *Kenttien kutsu: tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta*. Gaudeamus, Tampere.

ja yleisurheilun kaltaisten perinteisten lajien suosio on nuorten sukupolvien keskuudessa romahtanut ja kärkeen ovat nousseet joukkuelajit jääkiekon, jalkapallon ja salibandyn johdolla.³¹

Myös Suomen valtion suhteessa liikuntaan ja urheiluun ovat havaittavissa tietyt toisistaan selkeästi erottuvat vaiheet. Urheiluhistorioitsija Erkki Vasaran mukaan ensimmäistä kautta 1920-1944 leimasivat pyrkimykset edistää kansanterveyttä sekä kuriin ja järjestykseen pohjaavaa kansalaiskuntoa ja tehdä Suomea urheilumenestyksen kautta maailmalla tunnetuksi. Toiselle kaudelle 1945-1966 ominaisia piirteitä olivat liikuntapolitiikan laajeneminen, julkisten panostusten lisääntyminen ja liikuntahallinnon kasvu tavoitteena koko kansan liikkumisen edistäminen.

Kolmannelle kaudelle 1967-1990 tunnusmerkillistä oli yhteiskunnan ja elämäntapojen suuri rakenteellinen muutos, johon sopeutumista pyrittiin liikuntapolitiikan keinoin tukemaan. Liikunnan tukemisesta tuli yhä selkeämmin terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen tähtäävä poliittinen instrumentti. Selkein osoitus liikunnan yhteiskuntapoliittisen väliarvon oivaltamisesta oli vuonna 1980 voimaan astunut liikuntalaki, joka määritteli valtion ja etenkin kuntien vastuulle liikunnan olosuhteista huolehtimisen, järjestöille taas toiminnan organisoimisen. Tämä julkisen vallan ja kansalaistoiminnan työnjako on määrittänyt keskeisellä tavalla suomalaista liikuntakulttuuria.³²

Huippu-urheilun tukeminen asettaminen julkisen vallan tehtäväksi on poliittinen linjanveto. Maailmasta löytyy monia maita, joissa julkinen sektori ei osallistu juuri millään lailla huippu-urheilun tukemiseen. Suomessa huippu-urheilun julkisella tukemisella sen sijaan on pitkä historia ja siitä on tullut yleisesti hyväksytty osa valtion ja kuntien toimintaa. Urheilujärjestöjen toiminnallisen autonomian vastasuorituksena julkinen valta edellyttää, että urheilu osoittaa osaavansa käyttää saamansa tuen tehokkaalla tavalla. Urheilujohtamisen tutkimuksessa tällaista urheilujärjestelmän suhdetta julkiseen valtaan kutsutaan ”ansaituksi autonomiaksi”.

Valtion ohjaava rooli huippu-urheilussa pysyi pitkään pienenä ja huippu-urheilun yhteiskuntapoliittinen painoarvo vähäisenä, mutta tämä johtui ennen kaikkea liikuntajärjestöjen vahvasta autonomiasta. Viimeistään 1990-luvulta alkaen valtiovalta alkoi kohdistaa voimistuvaa yhteiskunnallista ohjausta myös huippu-urheiluun. Suomalaista urheilujärjestelmää

31 Zacheus, T. (2008): Luonnonmukaisesta arkiliikunnasta liikunnan eriytymiseen. Suomalaiset liikuntasukupolvet ja liikuntakulttuurin muutos. Turun yliopisto, Turku.

32 Vasara, E. (2004): Valtion liikuntahallinnon historia. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu 157. Liikuntatieteellinen Seura, Tampere.

onkin nykymuodossaan kuvattu hybridijärjestelmäksi, jossa kansalaisjärjestöjen vahva asema yhdistyy aktiivista liikuntapolitiikkaa myös urheilun alalla tekevään valtioon.³³

Huippu-urheilun integraatiota lasten ja nuorten urheiluun sekä muuhun liikuntaan on meillä pidetty tärkeänä, koska useimmiten samat urheilujärjestöt ja -seurat järjestävät niin lasten ja nuorten liikuntaa, harrasteliikuntaa kuin kilpa- ja huippu-urheiluakin. Tämä liikunnallinen yhden luukun periaate on nyt vahvistettu myös siinä, että kattojärjestönä Suomen Olympiakomitea vastaa kaikista liikunnan muodoista. Asiaa puhtaasti huippu-urheilun näkökulmasta pohtien tämä integraatio voi kuitenkin olla myös riski. Onko kansainväliseen menestykseen tähtäävää huippu-urheilua mahdollista ohjata samoilla arvoilla ja tavoitteilla kuin muuta liikuntaa?

Suomessa huippu-urheilu rakentui pitkään urheilujärjestöjen ja julkisen sektorin yhteistyön varaan. Yhteistyö nojasi urheilun tiiviiseen yhteyteen kansalliseen ja paikallisiin identiteetteihin sekä vahvisti tätä yhteyttä entisestään. 2000-luvun huippu-urheilu kuitenkin nojaa entistä vahvemmin markkinoiden, median ja urheiluorganisaatioiden väliseen yhteyteen. 1900-luvun urheilun hyvä kertomus on muuttunut monilta osin vanhentuneeksi ja paikkansapitämättömäksi. Tämä on kulkenut käsi kädessä huippu-urheiluun kohdistuvan kriittisyyden lisääntymisen kanssa. Radikaaleimmillaan kriittisissä puheenvuoroissa kyseenalaistetaan koko huippu-urheilun olemassaolon oikeutus, mutta tyyppisempää on sen julkisista varoista tukemisen arvostelu.

Huippu-urheilulla kokonaisuutena ei ole enää kultaisten vuosikymmenten kaltaista mahtiasemaa suomalaisten arvostuksissa, vaikka sitä toki edelleen arvostetaankin. Tuoreimman LIITU-tutkimuksen mukaan nuoret pitivät yhteiskunnallisista aiheista vähiten tärkeänä suomalaisen taiteen ja kulttuurin sekä suomalaisten huippu-urheilijoiden kansainvälistä menestymistä. Tärkeysjärjestyksen kärkeen nousivat hyvä terveydenhuolto, ihmisoikeudet ja hyvä peruskoulu.³⁴

Eryteisesti olympiaurheilulla oli kiistaton ja merkittävä rooli kansallisen identiteetin rakentajana 1900-luvun alusta ainakin 1970-luvulle, osin myöhemminkin. Mitalit ja kansainvälinen maine urheilumaana pönkittivät kansallista itsetuntoa ja synnyttivät välillä jopa ajatuksia yleisestä kansallisesta erinomaisuudesta. Vaikka urheilu, maailma ja Suomi ovatkin muuttuneet, vaikuttaa historiallinen menestys edelleen suomalaiseen urheiluajatteluun vähintäänkin nykymenestyksen vertailukohtana ja nostalgian kohteena. Julkisessa

33 Lehtonen, K. (2017): Muuttuvat rakenteet, staattiset verkostot. Suomalaisen liikunta- ja urheilujärjestelmän muutokset 2008-2015. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 131. Likes-tutkimuskeskus, Jyväskylä.

34 Kokko, S., Hämylä, R., Martin, L. (toim) (2021): Nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2020. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2021:1. Helsinki.

keskustelussa esitetäänkin usein vaatimus ”Suomen urheilumaineen” palauttamisesta ja pohditaan, miten päästäisiin edes lähemmäs suuruuden vuosikymmenten mitalimääriä.³⁵

Aina 1970-luvulle saakka huippu-urheilun autonomian ansaitseminen tapahtui menestyksen saavuttamisen kautta. Mitalien voittaminen todisti toiminnan tehokkuuden. Valtion liikuntapolitiikan laajentuessa ja menestyksen heikentyessä huippu-urheilulle alettiin asettaa myös menestyksen saavuttamiseen välittömästi liittymättömiä tehtäviä.³⁶ Toinen tapa ansaita autonomia onkin tuottaa näiden muiden tehtävien kautta laajempia yhteiskunnallisia hyötyjä, jotka oikeuttavat julkisen tuen. 2000-luvulla autonomian ansaitsemisen painopiste vaikuttaa siirtyneen voimakkaasti menestyksen tavoittelusta yleisempien yhteiskunnallisten tehtävien hoitoon. Selkeimmin tämä näkyy myös huippu-urheilun piirissä suuren roolin saaneessa vastuullisuus- ja eettisyystyössä.

---

35 Virtapohja, K. (1998): Sankareiden salaisuudet. Journalistinen draama suomalaista urheilusankaria synnyttämässä. Atena, Jyväskylä.

36 Huhtanen, K., Itkonen, H. (2018). Suomalaisen sosiaalipolitiikan ja liikuntapolitiikan yhtenevät päämäärät 1920-80-luvuilla. Liikunta ja tiede 55 (6), 111-119.

4 Suomen urheilumenestyksen pitkä linja ja demografiset tosiasiat

Kansainvälisissä urheilumenestysvertailuissa tärkeimmäksi mittariksi on poikkeuksetta valittu olympiamitalit ja niiden määrä. Suomalaisten olympiamenestystä arvioitaessa on mitalimäärien ohella hyvä kiinnittää huomioita myös Suomen osuuteen kaikista jaossa olleista mitaleista sekä Suomen sijoitus maakohtaisessa mitalitaulukossa (taulukko 1). Kesäkisojen osalta johtopäätökset ovat ilmeiset: Suomen menestyksen pitkä käyrä on ollut tasaisen laskeva niin mitalimäärissä, mitalien suhteellisessa osuudessa kuin mitalitaulukko-sijoituksellakin arvioituna. Pudotus on 70 vuodessa ollut raju. Lähes viiden prosentin mitaliosuudesta on tultu heikoimmillaan yhteen promilleen ja mitalien absoluuttisessa määrässä alle kymmenenosaan aiemmasta. Helsingin vuoden 1952 kaltainen menestys olisi Tokiossa 2020 tarkoittanut 52 mitalia, Los Angelesin 1984 kisojenkin kaltainen 18 mitalia, nyt tuli kaksi.

Kesäkisojen mitalitaulukon kärkikymmenikössä Suomi oli toistaiseksi viimeisen kerran 1952, top-20:ssä 1984 ja top-50:ssä 2008. Mitaliosuuksissa radikaaleimmat pudotukset tapahtuivat Roomassa 1960, Soulissa 1988, Ateenassa 2004 ja Riossa 2016. Laskevaan käyrään muodostavat poikkeuksen jakso 1972-1984, jolloin suomalainen urheilu koki ainakin toistaiseksi viimeisen kukoistuskautensa kesäkisoissa. Sen jälkeinen historiallinen trendi viittaa vahvasti siihen, että Suomi tulee lähiolympiadien aikana jäämään kesäkisoissa ensimmäistä kertaa kokonaan vaille mitalia. Historiallisesti kilpailu on olympialaisissa jatkuvasti laajentunut ja kiristynyt. Kun Helsingissä mitaleja ottaneita maita oli 43 ja osallistujamaita 69, oli Tokiossa mitalimaita 93 ja osallistujamaita 206.

Taulukko 1. Suomi kesäolympialaisissa 1952–2020

Kesäolympialaiset	Mitalit	Suomi	Osuus	Sijoitus
Helsinki 1952	459	22	4,79 %	8./43
Melbourne 1956	469	15	3,20 %	13./38
Rooma 1960	461	5	1,08 %	17./44
Tokio 1964	504	5	0,99 %	12./41
Meksiko 1968	527	4	0,76 %	24./44
München 1972	600	8	1,33 %	14./48
Montreal 1976	613	6	0,98 %	11./41
Moskova 1980	631	12	1,90 %	12./36
Los Angeles 1984	688	12	1,74 %	15./47
Seoul 1988	739	4	0,54 %	25./52
Barcelona 1992	815	5	0,61 %	29./64
Atlanta 1996	842	4	0,48 %	40./79
Sydney 2000	927	4	0,43 %	31./80
Ateena 2004	927	2	0,22 %	61./74
Peking 2008	958	4	0,42 %	44./87
Lontoo 2012	960	3	0,31 %	60./86
Rio 2016	972	1	0,10 %	78.–86./86
Tokio 2020	1 079	2	0,19 %	85./93

Suomen menestysthistoria olympialaisten talvikisoissa (taulukko 2) paljastaa samanlaisen laskevan trendin, joskaan ei aivan yhtä voimakkaan. Yli 10 prosentin mitaliosuuksista ja mitalitaulukon kolme kärkimaan joukosta pudottiin 1960-luvulla viiden prosentin tietämille ja kärkikymmenikön ulkopuolelle, mutta onnistuttiin vielä ponnistamaan takaisin. Suomalaisen talviolympiaurheilun toistaiseksi viimeisen huippujakson muodostivat Lake Placidin ja Sarajevon kisat. Talvikisojen mitalitaulukon kolmen kärjessä Suomi oli viimeksi 1956, neljän kärjessä 1988 ja kymmenen kärjessä 2002. Rajuimmat pudotukset suhteellisessa menestyksessä ajoittuvat Grenobleen 1968, Calgaryyn 1988 ja Salt Lake Cityyn 2002. Historiallinen vertailu antaa karuja tuloksia myös täällä. Oslon 1952 kisojen tasoinen menestys olisi edellyttänyt Pekingistä 44 mitalia, Sarajevon 1984 kisojen vertainen 36 mitalia, nyt tuli kahdeksan. Kilpailun laajeneminen ja kiristyminen on tapahtunut

myös talvikisoissa. Oslolla 1952 mitalimaita oli 13 ja osallistujia tuli 30 maasta, Pekingissä 70 vuotta myöhemmin mitaleja otti 29 ja osallistui 91 maata.³⁷

Taulukko 2. Suomi talviolympialaisissa 1952–2020

Talviolympialaiset	Mitalit	Suomi	Osuus	Sijoitus
Oslo 1952	67	9	13,43 %	3./13
Cortina 1956	72	7	9,72 %	3./13
Squaw Valley 1960	81	8	9,88 %	6./14
Innsbruck 1964	104	10	9,62 %	4./14
Grenoble 1968	106	5	4,72 %	10.–11./15
Sapporo 1972	105	5	4,76 %	15./17
Innsbruck 1976	111	7	6,31 %	6./16
Lake Placid 1980	115	9	7,83 %	7./19
Sarajevo 1984	117	13	11,11 %	4./17
Calgary 1988	138	7	5,07 %	4./17
Albertville 1992	171	7	4,09 %	8./20
Lillehammer 1994	183	6	3,28 %	16./22
Nagano 1998	205	12	5,85 %	11./24
Salt Lake City 2002	234	7	2,99 %	8./24
Torino 2006	252	9	3,57 %	19./26
Vancouver 2010	258	5	1,94 %	24./26
Sotshi 2014	294	5	1,70 %	18./26
Pyeongchang 2018	307	6	1,95 %	18./30
Peking 2022	327	8	2,45 %	16./29

Olympiamenestyksen osoittama laskeva käyrä on havaittavissa myös kahdessa suomalaisen historiallisen menestyslajiryhmän eli hiihtolajien ja yleisurheilun omissa arvokisoissa. Hiihtomenestyksen (taulukko 3) vaihtelu on kisoista toiseen ollut välillä varsin suurta, mutta kokonaiskuva sielläkin kertoo niin absoluuttisen kuin suhteellisenkin menestyksen

37 Kansainvälisen olympiakomitean verkkosivut <https://olympics.com/ioc>.

laskusta sekä putoamisesta hiihtolajien kärkimaiden joukosta keskikastiin tai jopa hivenen sen alle.³⁸ Maastohiihdon menestyskäyrä on pysynyt tasaisempaan, mutta yhdistetyn ja mäkihypyn viimeisen 10 vuoden ajan yhteinen jyrkkä alamäki syönyt yhteismenestystä rajusti. Dramaattisimpina pudotuksina erottuvat vuosien 1962, 1974, 1991, 2003 ja 2013 kisat. Aiemmista notkahduksista suomalainen hiihto on onnistunut aina palautumaan, mutta vuoden 2011 jälkeen menestys on pudonnut alemmalle tasolle kuin milloinkaan aiemmin. Tällä hetkellä mahdottomalta ei näytä sekään, että Suomi voisi jäädä hiihdon MM-kisoissa kokonaan vaille mitalia.

---

38 Kansainvälisen hiihtoliiton sivut <https://www.fis-ski.com/>.

Taulukko 3. Suomi hiihdon MM-kisoissa 1954–2021

Hiihdon MM-kisat	Mitalit	Suomi	Osuus	Sijoitus
Falun 1954	24	13	54,17 %	2./4
Lahti 1958	24	10	41,67 %	1./5
Zakopane 1962	30	5	16,67 %	4./7
Oslo 1966	30	6	20,00 %	3./9
Vysoké Tatry 1970	30	3	10,00 %	2./8
Falun 1974	30	2	6,67 %	6./7
Lahti 1978	33	9	30,00 %	2./8
Oslo 1982	40	9	22,50 %	4./8
Seefeld 1985	39	9	23,08 %	2./8
Oberstdorf 1987	39	5	12,82 %	3./9
Lahti 1989	45	15	33,33 %	1./8
Val di Fiemme 1991	45	4	8,89 %	6./10
Falun 1993	45	2	4,44 %	9./11
Thunder Bay 1995	45	6	13,33 %	5./11
Trondheim 1997	45	8	17,78 %	3./10
Ramsau 1999	48	6	12,50 %	2./10
Lahti 2001	54	10	18,52 %	3./10
Val di Fiemme 2003	54	4	7,41 %	7./11
Oberstdorf 2005	57	5	8,77 %	5./11
Sapporo 2007	54	8	14,81 %	2./11
Liberec 2009	60	8	13,33 %	3./15
Oslo 2011	63	4	6,35 %	5./12
Val di Fiemme 2013	63	1	1,59 %	13.–14./14
Falun 2015	63	1	1,59 %	14./14
Lahti 2017	63	5	7,94 %	5./12
Tyrol 2019	66	1	1,52 %	10.–12./12
Oberstdorf 2021	72	3	4,17 %	8./11

Yleisurheilun MM-kisojen (taulukko 4) vertailu on historiallisesti armeliaampi, koska niiden järjestäminen aloitettiin suomalaisen yleisurheilun kultaisimpien vuosikymmenten jo jäätyä historiaan. Vuoteen 2001 saakka Suomi kuitenkin sai aina 1-3 mitalia, sen jälkeen käydyissä yhdeksissä MM-kisoissa maa on jäänyt viidesti mitaleitta eikä siten ole saanut mitalitaulukkosijoitusta lainkaan.³⁹ Maiden kärkikymmenikköön Suomi mahtui toistaiseksi viimeisen kerran Stuttgartissa 1993. Huomionarvoista yleisurheilun kansainvälisen kilpailutilanteen suhteen on, että mitalisteja tulee tänä päivänä yli 40:stä maasta, kun Helsingissä 1983 tuo lukema oli vain 25. Osallistuvia maita oli tuolloin 153, kun niitä Qatarin Dohassa 2019 oli 206.

Taulukko 4. Suomi yleisurheilun MM-kisoissa 1983–2019

Yleisurheilun MM-kisat	Mitalit	Suomi	Osuus	Sijoitus
Helsinki 1983	123	3	2,44 %	8.-10./25
Rooma 1987	129	1	0,76 %	9.-14./27
Tokio 1991	129	3	2,33 %	9./29
Stuttgart 1993	133	3	2,26 %	9./36
Göteborg 1995	132	3	2,27 %	14.-15./43
Ateena 1997	132	1	0,76 %	31.-36./41
Sevilla 1999	139	1	0,72 %	18.-22./42
Edmonton 2001	139	2	1,44 %	26.-29./42
Pariisi 2003	138	0	0 %	-/43
Helsinki 2005	141	1	0,71 %	34.-40./40
Osaka 2007	141	1	0,71 %	14.-22./46
Berliini 2009	142	0	0 %	-/40
Daegu 2011	141	0	0 %	-/42
Moskova 2013	141	1	0,71 %	28.-31./39
Peking 2015	144	1	0,69 %	32.-43./43
Lontoo 2017	145	0	0 %	-/42
Doha 2019	149	0	0 %	-/43

³⁹ Kansainvälisen yleisurheiluliiton verkkosivut <https://worldathletics.org/>.

MM-kisoja kauemmin kilpailtujen yleisurheilun EM-kisojen tilastoissa (taulukko 5) suomalaisen menestyksen historiallinen laskutrendi näkyy selkeämmin. Vaikka jo Budapestissa 1966 jäätiin ensimmäisen kerran kokonaan vaille mitaleja, tapahtui menestyksen pysyvä putoaminen alemmalle tasolle vasta 1980-luvun puolivälissä. 1970-luvulla suomalainen yleisurheilu koki viimeisimmän huippukautensa, mikä nosti maan Euroopan kärkikymmenikköön huomattavasti väkiriikkaampien maiden joukkoon. Toistaiseksi viimeisen kerran Suomi mahtui top-10:een Göteborgissa 2006. Myös EM-kisoissa näkyy kansainvälisen huippu-urheilun kärjen laajeneminen. Kun suomalaisten viimeisimmällä huippukaudella 1970-luvun kisoissa mitalimenestystä saavutti 17–19 maata, oli Amsterdamissa 2016 mitalimaita jo 32. Kun Helsingin EM-kisoihin 1971 osallistui urheilijoita 29 maasta, nosti Kylmän sodan päättymistä seurannut Euroopan rajojen uudelleen piirtäminen määrän 44:een vuonna seuraavissa kotikisoissa 1994. Vuodesta 2010 eteenpäin osallistujamaiden määrä on ollut tasan 50.

Taulukko 5. Suomi yleisurheilun EM-kisoissa 1950–2018

Yleisurheilun EM-kisat	Mitalit	Suomi	Osuus	Sijoitus
Bryssel 1950	102	9	8,82 %	9./15
Bern 1954	105	8	7,62 %	6./15
Tukholma 1958	108	1	0,93 %	7.–8./18
Belgrad 1962	108	4	3,70 %	10./16
Budapest 1966	108	0	0 %	-/14
Ateena 1969	114	2	1,75 %	12.–15./21
Helsinki 1971	114	2	1,75 %	6./17
Rooma 1974	117	10	8,55 %	5./17
Praha 1978	120	6	5,00 %	7./19
Ateena 1982	123	4	3,25 %	11./19
Stuttgart 1986	129	1	0,78 %	15./17
Split 1990	129	1	0,78 %	9.–10./20
Helsinki 1994	132	2	1,52 %	12./25
Budapest 1998	135	3	2,22 %	15.–16./25
München 2002	136	3	2,21 %	11.–12./28
Göteborg 2006	140	3	2,14 %	9./30
Barcelona 2010	141	1	0,71 %	24.–27./27
Helsinki 2012	125	1	0,80 %	26.–27./27
Zürich 2014	142	2	1,41 %	13.–15./27
Amsterdam 2016	139	1	0,72 %	27.–32./32
Berliini 2018	150	0	0 %	-/27

Kun ottaa huomioon kautta linjan tapahtuneen jaossa olevien mitaleiden määrän huomattavan kasvun, nousee olympialaisten sekä hiihdon ja yleisurheilun arvokisojen mitalitilastoista ilmiselvänä johtopäätöksenä se, että suomalaisen huippu-urheilun kyky tuottaa kansainvälistä menestystä on 70 vuoden aikana suorastaan romahdusmaisesti heikentynyt. Suomalaisen huippu-urheilun toistaiseksi viimeiseksi jäänyt kultakausi koettiin 1970- ja 1980-luvuilla, jonka jälkeen kansainvälinen huippu-urheilumenestyksemme on pudonnut ilmeisen pysyvällä tavalla huomattavasti alhaisemmalle tasolle. Urheilun suurvallasta on tullut maa muiden joukossa.

Selittäviä tekijöitä on löydettävissä runsaasti. Osaksi kysymys on täysin loogisesta ja odotettavissa olleesta kehityksestä. Suomi oli 1900-luvun alkupuolella suhteessa väestöpohjaansa aivan poikkeuksellinen menestyjä kansainvälisessä huippu-urheilussa. Huippu-urheilumenestystä arvostettiin maassa erittäin korkealle, kytkös nationalismiin ja isänmaallisuuteen oli hyvin voimakas ja medianäkyvyys mittavaa. Parhaista olympiaurheilijoista tuli kaikkien tuntemia kansallissankareita. Kaikki tämä takasi sen, että liikunnallisesti lahjakkaista nuorista kansainvälisesti vertaillen poikkeuksellisen korkea osuus päätyi tavoitteellisen harjoittelun ja kilpailemisen pariin. Eniten menestystä tuoneissa lajeissa myös suomalainen valmennusosaaminen oli tuolloisen maailman huippua.⁴⁰

Vuoden 1952 Helsingin olympialaisten jälkeen huippu-urheilun asema Suomessa alkoi normalisoitua ja muuttua samankaltaiseksi kuin muissakin maissa. Sitä harrastettiin ja seurattiin edelleen paljon, mutta ankarien sotakokemusten jälkeen sillä ei enää ollut samantaista asemaa kansakunnan rakentajana ja kansallisen itsetunnon pönkittäjänä kuin aiemmin. Samaan aikaan kansainvälinen kilpailu urheilussa alkoi kiristyä ja laajentua. Osana Kylmän sodan kulttuurikamppailua niin kapitalistisen kuin kommunistisenkin leirin valtiot alkoivat panostaa urheilujärjestelmiinsä yhä voimakkaammin pyrkiessään urheiluvoittojen kautta todistelemaan oman järjestelmänsä ja ideologiansa paremmuutta. Valtiojohtosen valmennusjärjestelmän rakentanut Neuvostoliitto mullisti monien lajien kilpailutilanteen liittymällä olympialiikkeeseen ja muuhunkin kansainväliseen huippu-urheiluun 1950-luvun alussa. Huippu-urheilu alkoi levitä myös eurooppalaisen maailman ulkopuolelle ja arvokisamitalisteja tuli yhä useammista maista.⁴¹

Suomi kaupungistui, teollistui, palveluvaltaistui ja rakensi maailmanennätysvauhdilla pohjoismaisen hyvinvointivaltion. Maa oli sodassa puolustanut menestyksekkäästi itsenäisyytensä ja demokraattista järjestelmänsä. Kun suurvaltanaapuri Neuvostoliitonkin kanssa löytyi toimiva rinnakkaiselo, Suomea ei tarvinnut enää juosta maailmankartalle. Vapaa-aika lisääntyi, koulutustaso nousi, elämä muuttui helpommaksi ja sen edellyttämä fyysisen aktiivisuuden määrä väheni tuntuvasti. Nuorisolla oli valittavana alati kasvava määrä erilaisia harrastusmahdollisuuksia ja vapaa-ajanviettopoja myös urheilemisen ulkopuolella.

Vaurastuva maa ja sen laajeneva yhteiskuntakoneisto tarjosivat suuren määrän urheiluruaa helpompia ja varmempia väyliä sosiaaliseen nousuun. 1980-luvulta alkaen Suomi alkoi kansainvälisessä huippu-urheilussa siirtyä suurin piirtein sellaiselle paikalle, missä sen väestöpohjansa koon suhteen pitikin olla. Vaikka heikkenevä kansainvälinen menestys siihen tottuneessa maassa keskustelua herättikin, ei vähenevästä mitalimäärästä enää saatu

40 Arponen, A. (1980): Suomen urheilu. SVUL 1900-1980. SVUL, Helsinki.

41 Edelmann, R., Young, C. (edit,) (2019): The Whole World Was Watching. Sport in the Cold War. Stanford University Press, Redwood City.

kansallista kriisitunnelmaa aikaiseksi. Kansakunnan ja kansallisen identiteetin kypsyessä urheilusta tuli vain urheilua.

Osin huippu-urheilumenestyksen määrä selittyy varsin yksinkertaisella demografisella matematiikalla. Vuosina 1945-1950 Suomessa syntyivät 96 000–108 000 vauvan suuret ikäluokat ja vielä 1950-luvullakin ikäluokat olivat keskimäärin 89 000 vauvan kokoisia. Vuosina 1945-1959 syntyi yhteensä 1 417 450 uutta suomalaista ja ikäluokan keskimääräinen koko oli 94 497. Tästä joukosta nousseet huippu-urheilijat toivat Suomelle 29 mitalia Tokion, Münchenin, Montrealin, Moskovan, Los Angelesin ja Soulin kesäkisoista sekä 37 mitalia Sapporon, Innsbruckin, Lake Placidin, Sarajevon, Calgaryn ja Albertvillen talvikisoista. Yhtä olympiamitalia kohti oli siis 21 477 näiden ikäluokkien suomalaista.⁴²

Ensimmäinen sodanjälkeinen alle 80 000:n ikäluokka syntyi 1965, alle 70 000:n mentiin vuonna 1969 ja alle 60 000:n vuonna 1972. Aallonpohja saavutettiin vuonna 1973, jolloin syntyi enää 56 787 vauvaa. Tämän jälkeen palattiin runsaan 60 000:n syntymän vuosi-
tahtiin. Vuosina 1965-1979 syntyi yhteensä 1 003 359 uutta suomalaista vuosittaisen ikäluokan ollessa keskimäärin 66 891. 15 vuoden aikana syntyneiden ikäkohortti oli 414 091 pienempi kuin vuosina 1945-1959, keskimääräinen ikäluokka puolestaan 27 606 henkeä pienempi.⁴³

Vuosina 1965-1979 syntyneet urheilijat toivat Suomelle 14 mitalia Soulin, Barcelonan, Atlantan, Sydneyn, Ateenan ja Pekingin kesäkisoista sekä 47 mitalia Sarajevon, Calgaryn, Albertvillen, Lillehammerin, Naganon, Salt Lake Cityn, Torinon, Vancouverin, Sotshin ja Pyeongchangin talvikisoista. Yhtä olympiamitalia kohti oli siten 16 449 näiden ikäluokkien suomalaista. Tulos on mielenkiintoinen, koska se osoittaa vuosina 1965–1979 syntyneiden voittaneen suhteessa määräänsä selkeästi enemmän olympiamitaleja kuin suomalaisurheilun viimeisenä kultaisena sukupolvena tunnetut 1945–1959 syntyneet. Toki jos tarkastelemme pelkästään kesälajeja, joissa kansainvälinen kilpailutilanne on kovempi, menestyivät vuosina 1945-1959 syntyneet huomattavasti paremmin kuin vuosina 1965–1979 syntyneet. Talvilajeissa taas 1965-1979 olivat menestyneempiä.

Talvilajien menestystä arvioitaessa on otettava huomioon se, että jaossa olleiden mitalien määrä on 50 vuodessa kasvanut rajusti ja että Suomi on menestynyt hyvin monissa uusissa

42 Joukkuelajin mitalit on laskettu niin, että jos yksikin joukkueen jäsen on syntynyt 1945–1959 tai 1965–1979, siitä on laskettu kohortille yksi mitali. Esimerkiksi naisten ja miesten viestihiihtojoukkueissa, mäkihypyn joukkueissa ja miesten jääkiekon hopeajoukkueessa 1988 on ollut samanaikaisesti kummankin kohortin urheilijoita.

43 Artikkelissa esitetyt syntyvyyttä koskevat tiedot perustuvat Tilastokeskuksen tilastoon ”Väestönmuutokset ja väkiluku 19749-2021”. https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__synt/statfin_synt_pxt_12dx.px/.

lajeissa ja kilpailuissa. Sapporossa 1972 mitaleja oli jaossa 105 eikä Sarajevossakaan 1984 vielä enempää kuin 115. Kun päästiin Torinoon 2006, lukema oli jo 252, ja vuonna 2018 Pyeongchangissa jaossa oli peräti 307 mitalia. Kesäkisoissakin mitalimäärät kasvoivat, mutta maltillisemmin. Münchenissä 1972 jaettiin 600 mitalia, 2016 Rioissa määrä oli 972. Lisätyt lajit ja kilpailut ovat lisäksi olleet sellaisia, etteivät suomalaiset ole niistä hyötäneet samassa määrin kuin talvikisoissa. Talvikisojen parempaa menestystä selittää myös suomalaisen jääkiekon murtautuminen maailman huipulle. Vuosina 1945–1959 syntyneitä oli voittamassa vain yhtä jääkiekkomitalia eli Calgaryn olympiahopeaa 1988. Vuosina 1965–1979 syntyneet kiekkoilijat taas ovat olleet voittamassa miehissä ja naisissa yhteensä kahdeksaa mitalia.

Koska talvikisojen lajeja harrastetaan laajasti huomattavasti pienemmässä määrässä maita kuin kesälajeja, väestömäärä ei ole siellä yhtä ratkaiseva tekijä kuin kesäolympialaisissa. Pekingissä 2022 mitalitaulukon 10 kärkeen mahtui kolme alle 10-miljoonaista maata (1. Norja, 7. Itävalta, 8. Sveitsi), Pyeongchangissa 2018 kolme (1. Norja, 8. Sveitsi, 10. Itävalta), Sotshissa 2014 neljä (2. Norja, 7. Sveitsi, 8. Valko-Venäjä, 9. Itävalta) ja Vancouverissa 2010 kolme (4. Norja, 6. Sveitsi, 9. Itävalta). Erityisesti Norjan esimerkki osoittaa, että väestöltään Suomen kokoisen maan on mahdollista saavuttaa olympialaisissa laajaa menestystä. Norjan tapauksessa on kuitenkin syytä muistaa, että siellä onnistutaan varsinkin talvilajeissa rekrytoimaan aivan poikkeuksellinen osuus ikäluokista tavoitteelliseen urheiluharjoitteluun.⁴⁴

Demografian ja yleisen yhteiskuntakehityksen valossa käännettä parempaan suomalaisessa huippu-urheilumenestyksessä ei ole odotettavissa. Edellä näimme, että jo vuosina 1965–1979 syntyneellä juuri yli miljoonan suomalaisen kohortilla oli täysi työ pitää yllä Suomen urheilumainetta ja edes säilyttää asemat. Lähivuosina Suomen lippua maailman urheilukentillä pitävät näkyvissä 1990- ja 2000-luvulla syntyneet. Yhden urheilujoukkueen ikäjakaumaa melko hyvin vastaavalla 15 vuoden kohortilla edelleen operoiden, vuosina 1990–2004 syntyi yhteensä 875 949 suomalaista, vuosina 2006–2020 puolestaan 831 589 suomalaista. Ero vuosiin 1945–1959 (1 417 450) on valtava, ja varsin huomattava myös vuosiin 1965–1979 (1 003 359).

Vuonna 1950 syntyneellä suomalaisella oli 98 000 ikätoveria, vuonna 1970 syntyneellä 64 500, vuonna 2020 syntyneellä vain 46 500. Urheilujärjestelmämme tilannetta voisi havainnollistaa vaikkapa kuvittelemalla hiihtovalmentajan, jonka pitää koota juniorijoukkue 4 x 5 kilometrin viestihiihtoon. Vuonna 1965 hän pääsi valitsemaan 10 tarjokkaasta,

---

44 Skille E., Säfvenbom, R. (2011): Sport Policy in Norway. *International Journal of Sport Policy and Politics* 3 (2), 289-299.

vuonna 1985 kuudesta. Vuoden 2030 valmentajan ei tarvitse valita, sillä tarjokkaita on saman verran kuin joukkueessa paikkoja.

Pienenevät ikäluokat tarkoittavat, että jalkapallon ja jääkiekon kaltaisten suosituimpienkin urheilulajien ulottuvilla on aiempaa olennaisesti pienempi määrä liikunnallisesti lahjakkaita nuoria. Vähemmän suosittujen lajien mahdollisuudet saada valmennuksen piiriin urheilullisen kehittymisen mahdollistava määrä lahjakkaita junioreita käyvät yhä heikommiksi. Menestystavoitteellisesti harjoittelevien nuorten määrää on entisestään laske-
nut varsinkin perinteisissä lajeissa tapahtunut huippu-urheilun vetovoiman lasku, mihin ovat vaikuttaneet mm. elämäntapojen ja vapaa-ajanviettomuotojen muutos sekä urheilun ulkopuolisten harrastusmahdollisuuksien määrän ja suosion kasvu.⁴⁵

Yhä useampi Suomelle historiassa mitalimenestystä tuonut lajikin tulee ajautumaan mäkihypyssä viimeisen 10 vuoden aikana todistetun kaltaiseen eksistentiaaliseen kriisiin. Todennäköisyyksiä uhmaavia yksittäisiä huippuja saattaa niistäkin vielä silloin tällöin nousta, mutta lajeja kokonaisuudessaan uhkaa huippu-urheilullinen näivettyminen ja sukupuutto. Ellei urheilujärjestelmämme onnistu tekemään kykyjenetsinnällistä vallankumousta tai ellei huippu-urheilu-ura suomalaisnuorten näkökulmasta muutu aivan olennaisella tavalla houkuttelevammaksi, tulee kansainvälinen urheilumenestyksemme jo tästä syystä 2020-, 2030- ja 2040-luvuilla todennäköisesti entisestään heikkenemään.

Maailmassa on 114 maata, joiden väkiluku on suurempi kuin Suomen. Esimerkiksi neljissä viimeisissä kesäolympialaissa mitalitaulukon 10 kärjessä on ollut vain kerran alle 10 miljoonan ihmisen maa, kun 9,75 miljoonan asukkaan Unkari oli Lontoon kisoissa 2012 sijalla 10. 20 parhaan maan joukkoon näissä neljissä olympialaisissa on onnistunut nousemaan viisi alle 10-miljoonaista maata: Unkari, Uusi-Seelanti (5,1 miljoonaa asukasta), Norja (5,4 milj.), Kroatia (4,0 milj.) ja Jamaika (3,0 milj.). Näiden maiden menestystä selittävät tietyt kansalliset erityispiirteet: Unkarilla melonnan ja miekkailun menestysperinteet, Uudella-Seelannilla keskittyminen muutamaan avainlajiin, Norjalla urheilun asema elämäntapana ja osana kansallista identiteettiä, Kroatialla nuoren valtion vahva halu panostaa urheiluun kansainvälisen tunnettuuden ja kansallisen itsetunnon voimistamiseksi, Jamaikalla geeniperimän, historian ja tietoisien panostuksen yhdistelmänä syntynyt pikajuoksumahti.⁴⁶

Historiaa ja demografiaa yhdistelevissä ennusteissa on otettava ikäluokkien piene-
misen ohella huomioon myös lasten ja nuorten fyysisen kokonaisaktiivisuuden ja

45 Itkonen, H., Lehtonen, K. & Aarresola, O. (2018): Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:6. Helsinki.

46 De Bosscher et. al. (2008): The paradox of measuring success of nations in elite sport. *Sports Geography* 2008/2, 217-234.

perusliikunnan määrän dramaattinen lasku. 1950-luvun kyläkenttien spontaanit kilvoitellut ja 1970-1980-lukujen pihapelit ovat historiaa. Kilpaurheilulla ei jääkiekon, jalkapallon ja salibandyn kaltaisia suosikkilajeja lukuun ottamatta enää ole nuorison parissa samanlaista vetovoimaa kuin ennen. Se tarkoittaa, että liikunnallisesti lahjakkaidenkin nuorten valmius kovaan kilpailu-urheiluharjoitteluun on huomattavasti alhaisempi esimerkiksi 1970-luvulla syntyneisiin verrattuna, suurista ikäluokista puhumattakaan.

Tämä vaikuttaa valmennukseen niin määrällisellä, laadullisella kuin psykologisellakin tasolla. Valmentajien on oltava entistä parempia. Pysyäkseen edes nykyisellä menestyksen tasolla suomalaisen urheilujärjestelmän olisi pystyttävä jalostamaan rajusti pienentyneistä ikäluokista huomattavasti suurempi osuus kansainväliselle huipulle. Demografisia trendejä vastaan kamppailtaessa olisi pystyttävä tehokkaampaan kykyjenetsintään, parempaan lahjakkuuksien kehittämiseen ja ylipäätään entistä laadukkaampaan kokonaisvalmennukseen.

Suomessa on keskusteltu paljon siitä, tulisiko suomalaisen huippu-urheilun väestöpohjan pienuuden, resurssien rajallisuuden ja kansainvälisen kilpailun kovenemisen vuoksi ryhtyä keskittämään tukiponnistukset sellaisiin painopistelajeihin, joissa kansainväliset menestysodotukset ovat parhaimmat.⁴⁷ Näin on joissakin väestöpohjaltaan ja yhteiskunnaltaan Suomea muistuttavissa maissa kuten Tanskassa ja Uudessa-Seelannissa tehty. Ainakin toistaiseksi tällainen strategia on meillä kuitenkin torjuttu moniarvoisuuden ja rikkaan lajikentän kunnioittamisen vastaisena. Suomalaisen urheilun kehitystä pitkällä aikavälillä tarkasteltaessa on kuitenkin selvää, että selkeää de facto valintaa eri lajien välillä on tapahtunut ja tietyistä lajeista on tullut painopistelajeja. Erityisesti tämä pätee jääkiekkoon, joka hyvin monella mittarilla on suomalaisen urheilujärjestelmän todellinen kruununjalokivi ja viimeisen 30 vuoden kestomenestyjä.

Vaikka jääkiekossa olympialaisissa on vain yksi kilpailu miehille ja yksi kilpailu naisille, ovat suomalaiset jääkiekkoilijat vuodesta 1994 alkaen voittaneet kymmenen mitalia, eli olleet mitaleilla 10 kertaa 15:sta mahdollisesta. Tämä on luonnollisesti täysin ainutlaatuisista suomalaisten joukkuelajien historiassa ja hakee vertaistaan viime vuosikymmenten olympiamenestyksessä ylipäätään. Miesten leijonajoukkue on vuodesta 1994 tähän päivään ollut mitaleilla 75 prosentissa olympiaosallistumisistaan. Lisäksi se on viimeksi kuluneen 30 vuoden aikana voittanut lajin vuotuisissa MM-kisoissa neljä maailmanmestaruutta, yhdeksän MM-hopeaa ja kolme MM-pronssia.

---

47 Lämsä, J. (2004): Huippu-urheilu Pohjoismaissa: Selvitys Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan liikuntapolitiikasta, huippu-urheilujärjestelmistä sekä urheilun rahoituksesta. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:21. Helsinki.

Miesten jääkiekkoilu on suomalaisessa urheilussa ainoa laajamittaisesti ammattilaisuuden mahdollistava laji. Se on Suomen selkeä ykköslaji myös yleisömäärissä, sponsorirahoituksessa, medianäkyvyydessä, laji-infrastruktuurissa ja yhteiskuntasuhteissaan. Harrastajamäärissä mitattuna joukkuelajikentän globaali valtias jalkapallo on Suomessakin selkeästi jääkiekkoa suositumpi, mutta jää kauas jääkiekon taakse kansainvälisessä menestyksessä, liikevaihdossa ja yhteiskunnallisessa painoarvossa. Vuosikymmenten systemaattisen kehitystyön tuloksena myös valmentaminen, johtaminen ja kouluttaminen ovat jääkiekossa kansainvälistä huipputasoa.⁴⁸

---

48 Jokisipilä, M. et. al. (2018): Koko kansan leijonat. Suomi-kiekon historia. Docendo, Jyväskylä.

5 Huippu-urheilun poliittinen painoarvo

Suomen hallitusten ohjelmissa⁴⁹ urheilu alkoi saada huomiota osakseen vasta 1980-luvun lopulla. Harri Holkerin hallitus (1987-1991) ilmoitti laativansa liikuntapoliittisen ohjelman, jossa otettaisiin erityisesti huomioon ”paikallistason liikunta- ja urheiluseuratoiminnan kehittäminen”. Kalevi Sorsan IV hallituksen (1983-1987) ohjelma ei ollut maininnut sen paremmin liikuntaa kuin urheiluakaan, kuten eivät myöskään sen edeltäjien ohjelmat. Ainoan poikkeuksen muodostaa Mauno Koiviston II hallitus (1979-1982), jonka ohjelmassa kerrottiin hallituksen antavan liikuntalakia koskevan esityksen. Esko Ahon hallitus (1991–1995) palasi vielä vanhoille linjoille eikä sisällyttänyt ohjelmaansa minkäänlaista liikunta- tai urheilukirjausta.

Paavo Lipposen I hallitus (1995-1999) korosti liikunnan kansalaistoiminnan edellytyksiä ja veikkausvarojen kohdentamista liikuntaan. Myös Lipponen II (1999-2003) puhui kansalaistoiminnan edistämisestä, mutta otti tavoitteeksi myös ”terveyttä edistävän” ja ”lasten ja nuorten kasvua tukevan” liikunnan edistämisen. Anneli Jäätteenmäen (2003) ja samalla ohjelmalla operoinut Matti Vanhasen I hallitus (2003-2007) korostivat terveyttä ja toimintakykyä edistävää liikuntaa, lasten liikuntaa sekä ”kasvatuksellisuutta ja eettisyyttä korostavaa” liikuntaa. Nyt myös huippu-urheilun mainittiin, kun tavoitteeksi ilmaistiin ”kilpa- ja huippu-urheilun eettisen pohjan vahvistaminen”. Tämä oli todennäköisesti ennen kaikkea reagoimista Lahden 2001 doping-skandaaliin.

Vanhasen II hallitus (2007-2010) korosti sekin liikunnan hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistäviä vaikutuksia sekä lasten ja nuorten liikunnan tärkeyttä. Tavoitteeksi ilmoitettiin ”liikunnan laaja-alaisen tasa-arvon” vahvistaminen. Urheilun osalta hallitus ilmoitti tukevansa ”eettisen ja yhteiskuntavastuullisen sekä kansainväliseen menestykseen tähtäävän huippu-urheilun” edellytyksiä. Pääministerin vaihtumisen jälkeinen Mari Kiviniemen hallitus (2010–2011) ei uusia liikunta- ja urheilupoliittisia linjauksia tehnyt.

Jyrki Kataisen hallitus (2011–2014) korosti yhdenvertaisuusperiaatteen tärkeyttä liikunnassa. Liikkujien määrää ja osallisuutta pyrittiin lisäämään ja paikallista seuratoimintaa tuettaisiin. Uutena tehtävänä painotettiin liikunnan roolia maahanmuuttajien kotouttamisessa. Urheilussa turvattaisiin ”eettisesti kestävä, yhdenvertainen ja moniarvoisen

⁴⁹ Kaikki hallitusohjelmat löytyvät valtioneuvoston kanslian verkkosivuilta <https://valtioneuvosto.fi/hallitukset-ja-ministerit>.

huippu-urheilun” toimintaedellytykset vammaisurheilu mukaan lukien ja mahdollistetaisiin ”urheilijan urapolku”. Ammattiurheilijoiden sosiaaliturvan epäkohdat ohjelma nosti esiin erityisenä korjauskohteena ja nimesi Olympiastadionin peruskorjauksen ”kansalliseksi hankkeeksi”. Vaalikauden viimeisen vuoden istuneen Alexander Stubbin hallituksen (2014–2015) lyhyt ohjelma ei sisältänyt liikuntapoliittisia kirjauksia. Juha Sipilän hallituksen (2015–2019) ohjelman liikuntapoliittiset kirjaukset olivat hyvin suppeita. Tavoitteiksi ilmoitettiin peruskoulun tunti liikuntaa päivässä sekä yleinen liikkumisen edistäminen kansanterveyden ja hyvinvoinnin parantamiseksi. Urheilua koskevia kirjauksia ohjelma ei sisältänyt lainkaan.

Antti Rinteen hallitus (2019) ilmoitti toteuttavansa poikkihallinnollisen liikkumisohjelman ja investoivansa siihen 24,6 miljoonaa euroa vuosina 2020-2022 tavoitteena ”liikunnallisen kokonaisaktiivisuuden nousu kaikissa ryhmissä”. Ohjelma sisälsi myös kirjauksen ”seuratoiminnan ja huippu-urheilun edellytysten paranemisesta”, jossa linjattiin lisäresursseista huippu-urheiluun ja lajien tehostamistukiin sekä urheiluakatemoille ja valmennuskeskuksille. Tavoitteellisesti urheileville nuorille haluttiin taata edellytykset opiskella urheilulukioiden lisäksi myös ammatillisessa koulutuksessa. Lisäksi ilmoitettiin huippu-urheilulain tarpeellisuuden selvittämisestä. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ilmoitettiin vahvistettavan mm. vammaisurheilua ja ikääntyneiden liikkumista edistämällä. Pääministerin vaihtumisen jälkeisen Sanna Marinin hallituksen (2019-) ohjelma sisälsi sanatarkasti samat kirjaukset.

Huippu-urheilun osalta Rinteen-Marinin hallitusohjelman kirjaukset olivat laajempia ja yksityiskohtaisempia kuin missään aiemmissa ohjelmissa. Varsinkin liikunnan, pienemmässä määrin myös urheilun, hallitusohjelmissa saama suurempi huomio selittyy osaksi ohjelmien huomattavalla pitenemisellä ja yksityiskohtaistumisella. Tärkeimpänä syynä on kuitenkin ollut yhteiskuntapolitiikan alan jatkuva laajeneminen myös kansalaisten vapaa-ajan toimintojen tukemiseen ja kansalaisjärjestöjen toiminnan ohjaamiseen.⁵⁰

Puolueiden ohjelmissa⁵¹ liikunta saa yllättävänkin vähän tilaa. Osassa mainitaan liikunnan terveyttä, hyvinvointia ja toimintakykyä edistävät vaikutukset liikuntapalvelujen, liikuntapaikkarakentamisen ja liikuntajärjestöjen tukemisen perusteina, mutta on myös monia ohjelmia, jossa edes liikuntaa ei mainita lainkaan, urheilusta puhumattakaan. Vähäistä huomiota saattaa selittää se, etteivät puolueet pysty liikunnan puolesta puhumalla juuri-kaan erottautumaan muista. Liikunnan tärkeyden ja julkisten liikuntapalvelujen puolustaminen yhdistää puolueita vasemmalta oikealle. Toinen todennäköinen syy on se, että 150

50 Wiberg, M. (2009): Hallitseeko hallitus? Kunnallisanalan kehittämissäätöön Polemia-sarjan julkaisu nro 72. Kunnallisanalan kehittämissäätö KAKS, Helsinki.

51 Kaikki Suomessa julkaistut puolueohjelmat ovat löydettävissä Yhteiskunnallisen tietoaarkiston POHTIVA-tietovarannosta. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/>.

miljoonan euron tietämällä pyörivät valtion liikuntamenot ovat liian pieni osa 55–65 miljardin euron mittaluokassa liikkuvaa budjettia. Suuria linjoja piirtävässä ja poliittista kokonaisvaihtoehtoa hahmottelevassa ohjelmatyössä liikunta ja urheilu ovat yksinkertaisesti liian pieniä asioita tullakseen erityisemmin huomioiduiksi.

Liikunnan sisällä huippu-urheilu näyttäytyy puolueohjelmissa suorastaan marginaalisena asiana. Se on mainittu vain muutamissa yksittäisissä ohjelmissa. Kokoomuksen vuoden 1979 yleisohjelman liikuntapoliittinen osio painotti myös huippu-urheilun tukemisen tärkeyttä. Vuonna 1990 vihreät vaati moottoriurheilun kieltämistä. Perussuomalaiset totesi vuonna 1995, että ”Suomen on mahdollisuuksiemme puitteissa voitava menestyä kansainvälistä huomiota tuovassa huippu-urheilussa”. Samana vuonna Suomen kristillinen liitto, nykyiset kristillisdemokraatit, vaati, että urheilussa oli päästävä täysin irti dopingin käytöstä. Keskustan vuoden 2010 tavoiteohjelma puhui ”nyky-yhteiskuntaan ja sen eettisiin arvoihin oikein liitetystä huippu-urheilusta” elämänilon ja inspiraation lähteenä. Viimeisen 10 vuoden ajalta ainoan maininnan huippu-urheilu saa vasemmistoliiton vuoden 2020 tavoiteohjelmassa, jossa todetaan sen olevan murroksessa ja vaaditaan siltä globaalia vastuuta.

Kun eduskunta marraskuussa 2018 keskusteli liikuntapoliittisesta selonteosta, esittivät monet edustajat puheenvuoroissaan näkemyksiä huippu-urheilun laajemmasta yhteiskunnallisesta merkityksestä. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun sitä tässä laajuudessa pyrittiin maan arvovaltaisimmalla keskustelufoorumilla määrittelemään ja perustelemaan. Erityisen aktiivisesti keskusteluun osallistuivat itse huippu-urheilusta omaan omanneet kansanedustajat. Edustajien puheissa toistuivat urheilujärjestöjen retoriikasta tutut huippu-urheilun yleistä tärkeyttä alleviivaavat argumentit kuten kansallisen yhtenäisyyden voimistaminen, liikunnalliseen elämäntapaan innostaminen ja Suomen kansainvälisen imagon kohentaminen.

Hiihtosuunnistuksen maailmanmestari Hanna Kosonen (kesk) korosti huippu-urheilun ”luovan kansallista identiteettiä, inspiroivan liikkumaan ja rakentavan maabrändiä”. Jääkiekon MM-hopeamitalisti Sinuhe Wallinheimo (kok) peräänkuulutti urheilujärjestelmän hyvää johtamista ja selkeitä vastuunjakoja, jotta ”jatkossa voidaan keskittyä olennaiseen eli itse huippu-urheiluun ja siinä menestymiseen”. Maailman huipulle kehonrakentajana nousut Kike Elomaa (ps) valitteli suomalaisen huippu-urheilun heikentyntä menestystä ja vaati aktiivisia kehitystoimia, jotta ”siniristilippu nousisi salkoon arvokisoissa nykyistä useammin”. Kävelyn maailmanmestari Sari Essayah totesi, että ”huippu-urheilulla on tärkeä paikka monien suomalaisten sydämissä, ja se luo kansakuntaa yhdistävää yhteisöllisyyttä”.

Urheilujärjestökentän moniottelija Ilkka Kanerva (kok) vaati toimia kansainvälisen tason ammattivalmennuksen mahdollistamiseksi ja puolusti urheilun autonomiaa vaati-
malla olympiakomitealle ja lajiliitoille ”suvereenia mahdollisuutta ja edellytystä” toimia huippu-urheilun edistämiseksi. Purjehduksen maailmanmestari Sari Multala (kok) moitti

keskustelua huippu-urheilun sivuuttamisesta: ”täällä on puhuttu paljon liikunnasta mutta vähemmän huippu-urheilusta”. Urheilutoimittajataustainen Timo Heinonen (kok) kehotti välttämään vastakkainasetteluja ja painotti liikunnan, urheilun ja huippu-urheilun ”tukevan toisinaan ja olevan tärkeä kokonaisuus”. Hän korosti voimakkaasti huippu-urheilun esikuvallista vaikutusta lapsiin ja nuoriin.

Veikkaus Oy:n hallintoneuvoston jäsen Esko Kiviranta (kesk) katsoi, että kansainvälisestä urheilumenestyksestä ”maineen ja kunnian lisäksi saamme nuorille esikuvia, jotka rohkaisevat liikuntaharrastusten pariin”. Marisanna Jarvan (kesk) mukaan huippu-urheilu on ”tärkeää somalaisten identiteetille ja maabrändille sekä tarjoaa meille esikuvia kannustaen liikkumaan”. Hannakaisa Heikkinen (kesk) näki huippu-urheilijoiden menestyksen ”yhteisenä ilonaiheenamme”. Markku Pakkanen (kesk) totesi, että ”huippu-urheilu on tietenkin tärkeää, jotta meillä on esikuvia ja menestystä”, joihin samaistua.

Tuomo Puumala (kesk) näki liikunnallisen kulttuurin tukevan huippu-urheilun menestys-edellytyksiä ja menestyksen puolestaan ”kannustavan liikkumaan ja tarjoavan suomalaisille unohtumattomia elämyksiä”. Yksi harvoista huippu-urheiluun kriittisesti suhtautuneista puheenvuoroista kuultiin Harry Wallinilta (sdp), jonka mukaan julkinen tuki tuli osoittaa ruohonjuuritason seuratoimintaan, koska ”huippu-urheilijat pärjäävät kyllä sponsoroinnin kautta muutenkin”. Stefan Wallin (rkp) kritisoi huippu-urheilun ja junioriurheilun asettamista vastakkain. ”Huippu-urheilu tarvitsee jälkikasvua ja jälkikasvu tarvitsee esikuvia”, hän alleviivasi ja kysyi urheiluministeri Sampo Terholta (sin) neuvoja tämän ”täysin keinotekoisesta vastakkainasettelusta” torjumiseen. Ministeri totesi, etteivät huippu-urheilu ja kansanterveyttä edistävä liikunta suinkaan ole vastakkaisia asioita. ”Huippu-urheilijat innostavat meitä kaikkia liikkumaan, ja vastaavasti huippu-urheilijoita ei synny, jos ei meillä ole sitä kansanterveysliikuntaa”, linjasi Terho.

Eduskuntakeskustelun yleisimpinä teemoina toistuivat liikuntapoliittisen selonteon yleisen tarpeellisuuden korostaminen sekä liikunnan terveydellisten, sosiaalisten ja kasvatuksellisten hyötyjen painottaminen. Huippu-urheilustakin puhuttiin, mutta liikuntaan verrattuna se jäi sivuosaan. Mitään varsinaisesti uutta keskustelussa ei kuultu, sillä perustelut olivat samoja, mitä huippu-urheilu itse oli julkisen tukensa oikeuttamiseksi vuosikymmenten ajan viljellyt.⁵²

Monet edustajista kokivat tärkeäksi erikseen painottaa huippu-urheilun ja muun liikunnan symbioottista suhdetta sekä pohjimmiltaan yhteisiä etuja. Tämä heijasti historiallista jännitettä urheilun ja liikunnan välillä. Nykynäkökulmasta mielenkiintoista on, että keskustelussa ei esitetty juuri lainkaan huippu-urheiluun tai sen toimintatapoihin kohdistuvaa

52 VNS 6/2018 vp. Käsittely eduskunnassa ks. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/VNS_6+2018.aspx.

kritiikkiä. Jos keskustelu käytäisiin tänä päivänä, hyvin todennäköisesti päällimmäisiksi nousisivat eettisyys- ja vastuullisuuskysymykset sekä huippu-urheilun toimintakulttuurissa niissä paljastuneet puutteet.

Eduskunnan hyväksyttyä liikuntapoliittisen selonteon marraskuussa 2019 siitä tuli liikuntalain ohella yhteiskunnallisesti painavin liikunnan ja urheilun tehtävien määrittely. Selonteossa eroteltiin toisistaan liikunnan itseisarvo ja välinearvo. Itseisarvolla tarkoitettiin yksilöllisiin mieltymyksiin ja valintoihin pohjautuvaa liikunnan merkitystä yksittäiselle kansalaisille, välinearvolla taas liikunnan merkitystä yhteiskunnan asettamien päämäärien edistämässä. Tällaisina päämäärinä selonteko mainitsi mm. kansanterveyden, koulutuksen, kasvatuksen, maanpuolustuksen ja yhteiskunnallisen koheesion. Selonteossa ei pyritty määrittelemään vastaavia itseis- ja välinearvoja huippu-urheilun osalta.

Yleishavainto tätä selvitystä varten läpikäymistäni erilaisista yhteiskuntapoliittisista dokumenteista (hallitus- ja puolueohjelmat, ministeriöiden strategia-asiakirjat, eduskuntakeskustelut, liikuntapoliittiset kannanotot) oli se, että liikunnalla on suomalaisessa päätöksenteossa hyvin vahva julkisesti tunnustettu poliittinen välinearvo. Liikuntapolitiikka niveltyy osaksi yleistä hyvinvointipolitiikkaa. Liikunta saa osakseen paljon poliittista huomiota, koska sen positiiviset vaikutukset terveyden edistämiseen, hyvinvointiin, toimintakykyyn ja erilaisten sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn ovat kiistattomat. Huippu-urheilun saama huomio on liikuntaan verrattuna hyvin vähäistä. Sillä ei selvästikään nähdä olevan samanlaista ja yhtä konkreettista välinearvoa kuin liikunnalla. Lisäksi siihen liittyy erilaisten lieveilmiöiden vuoksi myös sellaisia kielteisiä piirteitä, joita liikunnalla ei ole ja jotka heikentävät sen poliittista käyttökelpoisuutta ja houkuttelevuutta.

Yksi selkeimmistä paikoista, joissa urheilulla on konkreettista poliittista painoarvoa, ovat eduskuntavaalit. Eduskunnassa on sen 115-vuotisen historian aikana istunut suuri määrä kovan tason urheilijoita. Olympiamitalin voittaneita kansanedustajia on ollut yhteensä 13. Omissa lajeissaan MM- ja EM-tasolla kilpailleita entisiä huippuja on istunut Arkadianmäellä kymmenittäin. Jos laajennetaan tarkastelua urheilun kattojärjestöjen ja lajiliittojen luottamustehtävissä toimineisiin, on Suomen eduskunnassa istunut useita satoja vankan urheilutaustan omanneita ihmisiä. Jos lasketaan mukaan vielä urheiluseurojen tehtävissä toimineet, mennään todennäköisesti pitkälle yli tuhannen kansanedustajan (yhteensä kansanedustajina toimineita suomalaisia on ollut 2609). Urheilun parissa toimiminen tuo ihmiselle tunnettuutta, verkostoja ja kontakteja, jotka ovat valjastettavissa myös vaalikampanjoinnin avuksi. Äänestäjät myös ilmiselvästi katsovat, että urheilumenestys kielii sellaisista henkilökohtaisista ominaisuuksista, joista on hyötyä myös kansan edustamisen tehtävässä.⁵³

53 Paloheimo, H. (2007): Kansanedustajan työ ja arki. Suomen eduskunta 100 vuotta. Osa 5. Edita, Helsinki.

6 Huippu-urheilun rooli tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa

Aina 1970-luvulle saakka Suomessa katsottiin, että huippu-urheilumenestyksellä oli tietty yhteiskunnallista hyötyä tuottava lisäarvo, jota ei tarvinnut juurikaan urheilun ulkopuolilla asioilla perustella. Valtiollisen liikuntapolitiikan aktivoitumisen, julkisen rahoituksen kasvun sekä kunto- ja harrasteliikunnan lisääntymisen myös huippu-urheilujärjestelmän piirissä alettiin turvautua toiminnan yhteiskunnalle ja väestölle laajemmin tuottamia hyötyjä korostaviin argumentteihin. Uuden julkisjohtamisen oppien myötä 1990-luvulla myös liikuntaa ja urheilua alettiin tarkastella yhä voimakkaammin hyötynäkökulmalta. Huippu-urheiluakin alettiin arvioida hyödyllisyyskriteereillä, joista osa ei liittynyt urheilumenestykseen oikeastaan millään tavalla.⁵⁴

Osana tätä muutosta urheilujärjestöt alkoivat yhä voimakkaammin alleviivata toimintansa laajempaa yhteiskunnallista hyötyä ja rooliaan yleisen hyvän tuottajina oikeuttaakseen saamansa julkisen tuen ja kasvattaakseen osuuttaan siitä. Koska pitkälti samat järjestöt vastasivat kaikista eri liikunnan muodoista, tässä hyvyysretoriikassa ei useinkaan tehty eroa liikunnan, lasten ja nuorten urheilun, kilpaurheilun ja huippu-urheilun välille. Huippu-urheilulle tämä sopi hyvin, sillä se sai tästä rajanvedon tekemättä jättämisestä imago- ja mielikuvahyötyjä tullessaan kytketyksi yleishyödylliseen liikuntaan. Huippu-urheilun tukemista perusteltiin ja perustellaan yhä liikunnan ja fyysisen aktiivisuuden tärkeyttä alleviiva-ten, vaikka niiden harjoittaminen ei edellytä edes urheilun olemassaoloa.

Valtioneuvoston vuonna 2018 eduskunnalle antamassa liikuntapoliittisessa selonteossa todetaan, että ”huippu-urheilu on asemoitu 2000-luvun Suomessa tärkeäksi osaksi suomalaista kulttuuria siten, että suomalainen huippu-urheilu toimii eettisesti ja yhteiskunta-vastuullisesti ja se on kansalaisten arvostamaa sekä kansainvälisesti menestyvää ja näkyvää toimintaa”.⁵⁵ Tämä huippu-urheilun yhteiskunnallinen määrittely liikkuu varsin yleisellä tasolla ja herättää monia kysymyksiä. Mitä kaikkea muuta lasketaan ”suomalaiseen kulttuuriin”? Miten huippu-urheilun tärkeys käytännössä ilmenee? Mitä eettisyydellä ja

54 Lehtonen, K. (2017): Muuttuvat rakenteet, staattiset verkostot. Suomalaisen liikunta- ja urheilujärjestelmän muutokset 2008-2015. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 131. Likes-tutkimuskeskus, Jyväskylä.

55 Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta VNS 6/2018.

yhteiskuntavastuullisuudella huippu-urheilun kontekstissa tarkoitetaan? Miten kansalaisten arvostusta mitataan? Mitkä ovat kansainvälisen menestyksen ja näkyvyyden kriteerit?

Nämä ovat tärkeitä ja keskeisiä kysymyksiä pohdittaessa urheilun yhteiskunnallista tehtävää. Olennaista on se, mistä niihin haetaan vastauksia. Kenellä on valta huippu-urheilun yhteiskunnallisen roolin ja tehtävien määrittelyyn? Onko huippu-urheilulla itsellään siihen riittävästi puhevaltaa, asiantuntemusta ja uskottavuutta? Jos ei, mikä taho yhteiskunnassamme on oikea sen tekemään? Jos tehtävänmäärittely tulee ulkopuolelta, kuinka hyvin se palvelee huippu-urheilun perinteistä ydintehtävää eli kansainvälisen menestyksen tavoittelua? Onko huippu-urheilulla sellaista itseisarvoa, minkä nojalla olisi oikeutettua olla alistamatta sitä välineeksi laajempien yhteiskunnallisten päämäärien tavoittelussa?

Kysymys siitä, mikä viime kädessä on huippu-urheilun tehtävä, on siten kaikkea muuta kuin yksinkertainen. Jos tehtäväksi mielletään urheilullisesti parhaan mahdollisen tuloksen tekeminen, vastaus on helppo. Kysymys kuitenkin kuuluu, onko enää olemassa yhteisymmärrystä siitä, että huippu-urheilun tärkein tavoite on kansainvälisen urheilumenestyksen saavuttaminen? Onko tällainen tehtävänanto enää riittävä ja yhteiskunnallisesti hyväksyttävä? Tosiasiassa huippu-urheilulle on jo pitkään asetettu monenlaisia itse välittömän urheilusuorituksen ulkopuolisia ja siihen suoraan kytkeytymättömiä tehtäviä. Omasta imagoaan ja yhteiskunnallisesta hyväksyttävyydestään huolta kantaessaan huippu-urheilu on myös itse ollut halukkaasti ottamassa ulkourheilullisia tehtäviä itselleen.⁵⁶

Esimerkiksi Suomen Olympiakomitea nostaa tuoreimmassa strategiassaan huippu-urheilun menestyksen tuottamisen rinnalla tehtävikseen liikunnallisen elämäntavan edistämisen, seura- ja järjestötoiminnan edellytysten rakentamisen, aktiivisen osallistumisen yhteiskunnalliseen keskusteluun, urheilun ja liikunnan verkostojen johtamisen sekä liikunnallista elämäntapaa edistävänä muutosvoimana, vastuullisuuden esikuvana, osaamisen ja ammattimaisuuden edistäjänä sekä digitalisaation edelläkävijänä toimimisen. Näissä strategisissa tehtävänmäärittelyissä näkyy vahvasti olympiakomitean rooli koko suomalaisen liikunta- ja urheilusektorin linjanvetäjänä. Huippu-urheilu on vain yksi osa tehtäväkenttää. Missiokseen olympiakomitea määritteleeekin tunnuslauseen ”liikunnasta ja urheilusta elinvoimaa Suomeen”.⁵⁷

Olympiakomitean vuonna 2018 teettämässä *Huippu-urheilun yhteiskunnallisessa perustelussa* huippu-urheilun linjattiin tuottavan monia yhteiskuntaa laajemmin hyödyttäviä

56 Hyvä esimerkki tästä pyrkimyksestä omaksua laajoja tehtäviä on Olympiakomitean johdolla 2018 laadittu huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu. Ks. <https://www.olympiakomitea.fi/huippu-urheilu/huippu-urheiluyksikko/huippu-urheilun-yhteiskunnallinen-perustelu/>

57 Olympiakomitea strategia <https://www.olympiakomitea.fi/olympiakomitea/suomen-olympiakomitea-ry/strategia-ja-toimintasuunnitelma/>.

asioita: opettavan hyvää kilpailua ja yleisiä elämäntaitoja, rakentavan yhteisöllisyyttä, vahvistavan kansallista identiteettiä, näyttävän, ettei mahdoton olekaan mahdotonta, sekä ylipäätään antavan yhteiskunnalle enemmän kuin ottavan. Vuonna 2018 Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU laati tutkimuskatsauksen huippu-urheilun yhteiskunnallisista vaikutuksista. Sen mukaan huippu-urheilua oikeutetaan monilla myönteisillä ulkoisvaikutuksilla. Huippu-urheilu toimii yksilön kehittymisen välineenä (hyvinvointi, terveys, elämäntaidot, urheilu-uran pääomat), kollektiivisena hyvän mielen tuottajana, kansallisen identiteetin ja yhteenkuuluvuuden rakentajana sekä kansakunnan tunnettuuden ja maineen vahvistajana. Lisäksi huippu-urheilutapahtumat ja ammattilaisurheilu luovat positiivisia talousvaikutuksia.⁵⁸

Huippu-urheilu on osa valtioiden pehmeän vallankäytön keinovalikoimaa. Maat pyrkivät erilaisiin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin saavutuksiin vetoamalla esiintuomaan omaa erinomaisuuttaan lisätäkseen tunnettuuttaan, parantaakseen maabrändiään ja tehdäkseen itsestään houkuttelevamman kohteen investoinneille ja osaavalle työvoimalle. Menestyvien urheilijoiden ohella myös urheilun suur tapahtumien järjestämisen on nähty toimivan maalle positiivista imagoa voimistavina tekijöinä.

Suurimmasta osasta kehittyneitä liberaalikapitalistisia valtioita löytyy vastaava, tutkimuksessa ”hyvyyden kehäksi” (*virtuous cycle*) nimetty perusteluapparaatti huippu-urheilulle. Sen mukaan huippu-urheilu tuo maalle kansainvälistä arvostusta, hyvinolon ja voimistuneen kollektiivisen identiteetin tunteita sen väestölle ja innostaa massoja liikkumaan. Tämä taas edistää kansanterveyttä ja laajentaa tulevaisuuden mestarien rekrytointipoolia. Urheiluun osallistumisen katsotaan parantavan yhteisöllisyyttä luomalla sosiaalista pääomaa ja osallisuutta tukevia verkostoja. Seuratoiminta lisää kansalaisaktiivisuutta ja seuramat edistävät inklusiota ja sosiaalista kehitystä alueillaan. Tiettyä väestöryhmää edustavan urheilijan menestyksen katsotaan voimaannuttavan tätä ryhmää kokonaisuudessaan.⁵⁹

Huippu-urheilun yhteiskunnallisesta merkityksestä Suomessa kertoo konkreettisesti se, että viidellä ministeriöllä on siihen välittömästi kytkeytyviä tehtäviä. Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa huippu-urheilua noin 40 miljoonalla eurolla valtion noin 150 miljoonan euron liikuntabudjetista. Tähän tukeen kuuluvat mm. liikuntajärjestöjen avustukset, urheilija-apurahat, urheiluakatemioiden tuki ja liikuntapaikkarakentamiseen osallistuminen. Liikenne- ja viestintäministeriön vastuulla on yhteiskunnallisesti merkittävien urheilutapahtumien televisiointi ja radiointi, puolustusvoimilla huippu-urheilijoiden

58 Lämsä, J. et. al. (2018): Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu tieteen valossa. KIHU, Jyväskylä.

59 Grix, J. & Carmichael, F. (2012): Why do governments invest in elite sport? A Polemic. *International Journal of Sport Policy* 4 (1):73-90.

asepalvelukseen räätälöity urheilukoulu. Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalaan kuuluvat mm. urheilun liiketoiminta, urheilutapahtumat ja liikunta-alan yrittäjyys. Sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla taas ovat urheilijoiden sosiaaliturva-asiat. Tämän lisäksi myös valtiovain-, ympäristö-, maa- ja metsätalous-, sisä-, oikeus- ja ulkoministeriöiden sekä valtioneuvoston kanslian tehtäväkentillä on huippu-urheiluun liittyviä ja sen toimintaympäristöön vaikuttavia kokonaisuuksia.⁶⁰

Huippu-urheilun merkityksestä kertoo myös se, että valtioneuvosto antoi vuonna 2007 asetuksen ”yhteiskunnallisesti merkittävien urheilutapahtumien televisioinnista”. Näitä tapahtumia ovat olympialaiset, jalkapallon MM- ja EM-turnaukset, jääkiekon MM-kisat ja hiihdon MM-kisat sekä yleisurheilun MM- ja EM-kisat. Vuonna 2021 jalkapallon ja jääkiekon osalta lisättiin myös naisten ottelut.

Huippu-urheilun asemaa ja organisaatiota ovat toistuvasti arvioineet erilaiset julkisen vallan nimittämät työryhmät: Kalevi Kivistön työryhmä 2003-2004, Risto Niemisen työryhmä 2008 ja Huippu-urheilun muutostyöryhmä 2010-2012. Tämän lisäksi huippu-urheilu on ollut kohteena tai osakohteena useissa erilaisissa selvityksissä. Työryhmien ja selvitysten lukuisuus kertoo paitsi huippu-urheiluun kohdistuvasta yleisestä mielenkiinnosta ja halusta kääntää suomalaisurheilijoiden menestyksen laskeva trendi, myös pyrkimyksestä löytää toimivia ja tuloksellisia keinoja sen poliittiseen ohjaukseen.

Huippu-urheilun yhteiskunnallista asemaa voi lähestyä myös numeroiden kautta. Työ- ja elinkeinoministeriön vuonna 2014 tekemän selvityksen mukaan liikunnan ja urheilun muodostavat noin 5,5 miljardin euron toimialan, joka työllistää 20 000 henkeä. Tilastokeskuksen mukaan liikunnan ja urheilun alalla toimi vuonna 2011 yhteensä 5 060 yritystä, joilla oli 16 300 työntekijää ja 2,93 miljardin euron liikevaihto. Nämä luvut koskevat koko liikuntasektoria, josta huippu-urheilu muodostaa vain osan. Urheilun ammattilais- ja puoliammattilaisliigojen liikevaihto liikkuu 150 miljoonan euron suuruusluokassa ja ne työllistivät koko- tai osapäiväisesti 1 379 ammattiurheilijaa. Kuuden suurimman joukkue-lajin miesten ylimmän sarjatason ottelujen yhteenlaskettu katsojamäärä oli ennen koronavirus-tausta noin kolme miljoonaa. Urheilusponsorointiin suomalaisyritykset käyttävät vuositasolla noin 150 miljoonaa euroa. Lajiliittojen ja huippu-urheilujärjestöjen yhteenlaskettu liikevaihto on noin 150 miljoonaa euroa, josta kolmannes tulee julkisen rahoituksen kautta. Huippu-urheiluyksikkö tukee noin 250 yksilöurheilijaa ja kuutta joukkuepelimaajoukkuetta. Urheiluakatemiatoiminnan piirissä on 14 000 urheilijaa ja tuhat valmentajaa. Eri

60 Lipponen, K. (2017): Menestyksen poluilla – huippu-urheilun ulkoinen arviointi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2017: 1. Helsinki.

lajien maajoukkue toimintaan osallistuu vuosittain noin 2 000 aikuisurheilijaa ja 4 000 junioria. Kokopäiväisiä ammattivalmentajia maastamme löytyy noin 1 600.⁶¹

Yhteenvedona voi todeta suomalaisen huippu-urheilun liikevaihdon pyörivän varovaisestikin arvioiden sadoissa miljoonissa euroissa. Sen piirissä toimii noin 1 500 kokopäiväistä ammattiurheilijaa ja saman verran valmentajia. Kaikki eri roolit yhteenlaskettuna huippu-urheilussa voidaan arvioida toimivan ainakin 15 000 ihmistä eli saman verran kuin evankelisluterilaisella kirkolla on Suomessa työntekijöitä. Valtion budjetin 65 miljardin eli 65 000 miljoonan euron mittakaavassa huippu-urheilun 40 miljoonaa euroa ovat kuitenkin hyvin marginaalinen 0,6 promillen kokonaisuus. Saman verran rahaa Suomen valtio käyttää esimerkiksi vahingonkorvausten maksamiseen tai Kansallisopperaan.

Toisaalta urheilu on Suomessa edelleen lasten ja nuorten suosituin organisoitu harrastus. Urheiluseurojen toiminta on tärkeää niin yhteiskunnan kuin huippu-urheilunkin kannalta. Suomalaiset nuoret osallistuvat urheiluseuratoimintaan hyvin aktiivisesti. Vuoden 2018 LIITU-tutkimuksen mukaan 9–15-vuotiaista 62 prosenttia toimii urheiluseurassa säännöllisesti, 9–11-vuotiaista peräti 69 prosenttia. Urheilua harrastavista lapsista ja nuorista 64 prosentilla on kilpailullisia tavoitteita.⁶² Tästä voimme arvioida, että urheiluseuroissa toimivan ja kilpailullisia tavoitteita omaavan ikäluokan koko Suomessa on tällä hetkellä noin 40 prosenttia 9–15-vuotiaista suomalaisista lapsista ja nuorista harrastaa urheilua kilpailullisin tavoittein. Nykyisen kokoisilla ikäluokilla tämä tarkoittaa sitä, että tiettyinä vuotena syntyneistä ainakin 20 000 ottaa osaa kilpailulliseen urheilutoimintaan. Kilpaurheilulla ja sen kautta myös huippu-urheilulla onkin aivan poikkeuksellinen yhteys maamme lapsiin ja nuoriin.

61 Lämsä, J. et. al. (2018): Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu tieteen valossa. KIHU, Jyväskylä.

62 Kokko, S., Hämylä, R., Martin, L. (toim) (2021): Nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2020. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2021:1. Helsinki.

7 Huippu-urheilun muuttuva toimintaympäristö

Urheilu ja sen mukana huippu-urheilu ovat suuren muutoksen kourissa. Merkittäviä urheilua muuttavia megatrendejä ovat mm. digitalisaatio, elämäntavan alati lisääntyvä mobiilius ja monipaikkaisuus, työn muutos, konnektiivisuus, globalisaatio, yksilöllistyminen ja terveystietoisuuden kasvu. Liikuntapoliittisessa selonteossa neljä vuotta sitten painotettiin lisäksi myös kaupungistumisen, osallisuuden muutoksen sekä talouden ja ympäristön suhteen muutoksen merkitystä. Suomalaisen huippu-urheilun tulevaisuuteen vaikuttavat totta kai suuresti myös suomalaisen yhteiskunnan yleiset tulevaisuushaasteet kuten väestön ikääntyminen, huoltosuhteen heikkeneminen, hidas talouskasvu ja hyvinvointiyhteiskunnan ylläpitäminen sekä näistä johtuvat hyvin vaikeasti ratkaistavissa olevat kompleksit rakenteelliset ongelmat. Kaikki nämä ovat jo nyt vaikuttaneet voimakkaasti urheiluun ja tulevat jatkossa tekemään niin entistä enemmän.⁶³

Huippu-urheilu joutuu kamppailemaan ihmisten ajasta ja huomiosta yhä rajummin. Sen on pystyttävä sopeutumaan mobiiliin ja joustavan elämäntavan vaatimuksiin pystyäkseen tavoittamaan yleisönsä. Tietyissä paikassa tiettyyn aikaan suoritettavat rutiinit alkavat olla väistyvää todellisuutta. Urheilun on mentävä ihmisten luo, ei päinvastoin. Tämän päivän nuorison median kuluttamisen tavat eroavat radikaalisti aiemmista sukupolvista. Maailman tapahtumia seurataan ja informaatiota haetaan ennen kaikkea sosiaalisen median ja erilaisten verkkoalustojen kautta. Vaikka verkon urheilutarjonta on monipuolista ja helposti saatavilla, tämä sukupolvi käyttää edeltäjiinsä verrattuna urheilun seuraamiseen hyvin vähän aikaa, vain alle puoli tuntia viikossa.⁶⁴

Digitalisaation myötä tiettyyn paikkaan sidotusta toiminnasta on tullut vanhanaikaista. Yksi kilpa- ja huippu-urheilun tulevaisuuden uhkakuvista liittyykin urheilun paikan päällä seuraamisen vähenemiseen. Trendi on meilläkin ollut laskeva 1990-luvulta alkaen ja ikäluokkien pieneneminen on kärjistänyt sitä entisestään. Lipputulosten pienenemisen kautta tällä on suora vaikutuksensa toiminnan taloudelliseen ehtoihin niissä lajeissa, jotka ylipäätään pystyvät tuotteistamaan tapahtumansa. Kun niiden ihmisten osuus, joilla ei ole

63 Dufva, M. (2020): Megatrendit 2020. Sitran selvityksiä 162. Sitra, Helsinki.

64 Merikivi, J., Myllyniemi, S. & Salasuo, M. (toim.) (2016): Media hanskassa. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2016 mediasta ja liikunnasta. Opetus- ja kulttuuriministeriö – Valtion liikuntaneuvosto - Nuorisosiain neuvottelukunta - Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki.

katsomossa syntyvää henkilökohtaista suhdetta urheiluun, kasvaa, on sillä ajan kuluessa myös vaikutuksensa urheilun asemaan ja arvostukseen yhteiskunnassa. Myös median käyttötavat ovat mullistuneet. Nuoret seuraavat yhä vähemmän sanoma- ja aikakauslehtiä, radiota ja televisioita. Sosiaalinen media ja verkkosisällöt ovat syrjäyttäneet perinteiset tiedotusvälineet. Tämä herättää kysymyksiä esimerkiksi perinteisen urheilujournalismin tulevaisuudesta.

Uudet viestintätavat sekä mobiili ja joustava elämäntyyli haastavat urheiluseurojen perinteisen jäsenyyksiin ja tiettyihin fyysisiin paikkoihin sidotun toimintakulttuurin. Pitkäaikainen sitoutuminen väistyy spontaanin, epämuodollisen ja tilapäisen yhteisönmuodostuksen tieltä. Ihmiset haluavat yhä vapaammin valita oman sosiaalisuutensa toteuttamisen muodot ja paikat. Urheilun harrastamisessa yhä tärkeämmiksi kriteereiksi muodostuvat vaivattomuus, helppous, mukavuus ja räätälöitävyys. Tämä on erityinen haaste täysin toisenlaiselta pohjalta ponnistavalle ja tarkoin säännellylle huippu-urheilulle.

Erilaisten terveydentilan ja fyysisen suorituskyvyn monitoroinnin mahdollistavien laitteiden ja sovellusten läpimurto on muuttanut suuresti kuntoilun ja urheilun todellisuutta. Mahdollisuus jakaa monitorointitietoa sosiaalisessa mediassa on tuonut liikuntaan aivan uudenlaisen virtuaalis-sosiaalisen ulottuvuuden. Älykellot, aktiivisuusmittarit ja erilaiset seurantasovellukset tulevat kehittyessään edelleen muuttamaan kuntoilun ja urheilun tapoja. Seuraavan sukupolven liikuntasovellukset ja -laitteet tulevat tekemään monia sellaisia asioita, jotka tähän mennessä ovat kuuluneet valmentajien tehtäviin. Ne pitävät kirjaa, motivoivat, muistuttavat sekä tarjoavat ohjeita ja suosituksia harjoitteluun. Vaatteisiin tai suoritusvälineihin integroituina ne pystyvät myös antamaan yksilöllistä palautetta esimerkiksi suoritustekniikasta.

Uusia näkymiä urheilulle avaa myös fyysisen ja digitaalisen elämän välisen eron jatkuva hämärtyminen. Verkottuneisuus, virtuaalisuus ja lisätty todellisuus ovat jo nyt olennainen osa urheilullista elämäntapaa: internetiin kytköksissä olevat liikuntalaitteet, verkon välityksellä tapahtuvat kilpailut, virtuaaliset treeniyhteisöt, treeni- ja kilpailuvideoiden jakaminen, salipäivitykset, virtuaaliset harjoitteluympäristöt ja niin edelleen.⁶⁵

Esimerkiksi monille fitnessin, crossfitin, kehonrakennuksen, rullalautailun ja lumilautailun harrastajille treenien ja suoritusten jakamisesta sosiaalisessa mediassa videoina ja valokuvina on tullut jopa perinteistä kilpailutoimintaa merkittävämpi tavoite ja motivaatio. Mitalien ja pokaalien sijaan keskeisiä menestyksen mittareita ovat seuraajien ja jakojen määrät. Sosiaalisen median tunnetuimpien urheilijoiden onkin mahdollista saavuttaa

65 Neumann et al. (2018): A systematic review of the application of interactive virtual reality to sport. *Virtual Reality* 22, 183–198.

huomattavasti suurempia ja kiinnostuksensa pidempään säilyttäviä yleisöjä kuin mitä huippu-urheilijoille perinteisen urheilujulkisuuden voimakkaimman välineen television kautta on tarjolla. Meillä on jo nyt urheilumuotoja, joissa olympiakullan voittamisen sijaan haaveillaan globaalista some-näkyvyydestä ja ”influensserin” eli some-vaikuttajan statuksesta.

Digitalisoituminen haastaa myös huippu-urheilun perinteisiä toimintatapoja ja vallanjakaja. Riikka Turtiaisen mukaan se on jo nyt vaikuttanut merkittävästi urheilujärjestöjen, sponsorien, valtamedian ja urheiluväen suhteisiin. Urheilujournalismi muuttuu, kun urheilijat pystyvät sosiaalisen median kautta tavoittamaan yleisönsä suoraan. Urheilijoiden some-sisällöistä on tullut valtamedian uutisaiheita. Urheiluyleisö keskustelee urheilusta innokkaasti omilla some-kanavissaan. Yhä useampi urheilija ottaa sosiaalisessa mediassa aktiivisesti kantaa yhteiskunnallisiin aiheisiin ja tuo esille omia arvojaan. Urheilun tasa-arvokysymykset ja perinteisen urheilupuheen sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen ja etnisyyteen liittyvät stereotyyppit ovat nousseet kriittisen keskustelun kohteiksi. Valtavien seuraajamäärien vuoksi aktivistiurheilijoiden näkemyksillä on suurta potentiaalista painoarvoa urheilun ulkopuolellakin.⁶⁶

Digitalisaatioon liittyy myös elektronisen urheilun suosion valtava kasvu. Miljoonayleisöjä keräävästä e-urheilusta on tullut merkittävä viihdeteollisuuden ala, mutta sen suhde perinteiseen urheiluun on vielä häilyvä. Olympiakomitea kuitenkin hyväksyi Suomen elektronisen urheilun liiton jäsenekseen jo vuonna 2016. Suosionsa vuoksi e-urheilu tulee jatkossa muuttamaan myös urheilun maailmaa. Digitaalisen ja fyysisen maailman erojen edelleen liudentuessa on ennakoitavissa, että perinteinen urheilu tulee omaksumaan e-urheilun piirissä kehitettyjä käytäntöjä samaan aikaan kun e-urheilu pyrkii osin jäljittelemään perinteisten urheilumuotojen toimintatapoja.

Yksi voimakkaimmista globaaleista megatrendeistä on yksilöllistyminen. Sosiaaliset ja kulttuuriset raja-aidat menettävät merkitystään, kun ihmiset haluavat itse valita oman elämäntyylinsä, rakentaa oman yksilöllisen identiteettinsä ja ilmaista persoonaansa henkilökohtaisten valintojen kautta. Ihmisten suhde liikuntaan ja urheiluun sekä motivaatio niiden harrastamiseen moninaistuu ja yksilöllistyy. Liikuntaan ja urheiluun liittyvien kulutus- tarpeiden sekä tarjolla olevien palvelujen kirjo laajenee. Asiakkaan henkilökohtaisten toivomusten ja ominaisuuksien mukaan räätälöityjen tuotteiden ja palvelujen kysyntä jatkaa kasvuaan.

---

66 Turtiainen, R. (2012): Nopeammin, laajemmalle, monipuolisemmin. Digitalisoituminen mediaurheilun seuraamisen muutoksessa. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisu 37. Turun yliopisto, Turku.

Vapaa-ajasta käytävän kilpailun kiristyminen on voimistanut liikuntaan ja urheiluun kohdistuvia hyödyllisyys- ja elämyksellisyysvaatimuksia. Omaehtoisen urheiluseurojen ulkopuolella tapahtuvan tavoitteellisen liikunnan määrä ja osuus kasvavat. Kaupallisten liikuntapalvelujen kysyntä lisääntyy, kun samalla urheiluseuroilla ja monilla kilpaurheilulajeilla on vaikeuksia houkuttaa uusia harrastajia. Urheilussakin toiminnassa on yhä useammalle kyse enemmän itselle asetettujen henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttamisesta kuin kilpailijoiden voittamisesta. Urheilusta on yhä enemmän tullut persoonallisesti räätälöity kokemus ja elämys sekä hyvinvoinnin tuottaja.

Digitalisaation liikunnallisesti ja kansanterveydellisesti negatiivisiin puoliin kuuluu fyysisen kokonaisaktiivisuuden väheneminen lasten ja nuorten keskuudessa. Diginatiivien elämää leimaa erityisesti älypuhelinien vuoksi aikaisempiin sukupolviin verrattuna huomattavan suuri ruutuajan määrä. TikTokin, Snapchatin ja Instagramin kaltaiset huippusuositut sosiaalisen median sovellukset naulitsevat nuorison paikoilleen. Sosiaalisen median sisällön selaaminen tarjoaa nopean ja helpon tavan torjua tylsyyden tunnetta ohjelmoimattoman vapaa-ajan hetkinä. Fyysisen aktiivisuuden väheneminen, liikkumattomuus ja urheilun suhteellisen vetovoiman heikkeneminen pienentävät huippu-urheilun rekrytoitavissa olevaa lahjakuuden määrää. Liikunnallisesti lahjakkaiden nuorten määrä ei ole vähentynyt ikäluokkien pienenemistä enempää, mutta fyysisen kokonaisaktiivisuuden ja perusliikunnan määrän laskun vuoksi heidän valmiutensa huippu-urheilun edellyttämään harjoitteluun ovat selkeästi heikommät kuin 30 vuotta sitten.⁶⁷

Huippu-urheilun on sopeuduttava siihen, että nykypäivän nuoret ovat monissa suhteissa hyvin erilaisia kuin edeltäjänsä. Nuorisotutkimuksessa 1980-luvulla ja sen jälkeen syntyneitä on kuvattu yksilöllisen pakkovalinnan sukupolveksi, joiden elämää ovat leimanneet yksilöllistyminen, erikoistuminen, valinnaisuus ja yhä kovemmat menestyskriteerit. Vastuuta opinnoista on siirretty yhä enemmän nuorille itselleen ja erikoistuminen on aloitettava yhä aikaisemmin. Varmistaakseen hyvät lähtökohdat työuralle on jo opiskelujen aikana ryhdyttävä keräämään työkokemusta. Nuorten elämän muutos ja heihin kohdistuvan vaatimustaakan kasvu eivät ole omiaan ainakaan lisäämään huippu-urheilun houkuttelevuutta uravalintana. Ammatillinen kunnianhimo ja halu päästä hyvin palkattuihin töihin voivat tehokkaasti sammuttaa haaveet urheilu-urasta. Kilpailu parhaista opiskelu- ja työpaikoista on kovaa. Tässä kilpailussa menestymisen kannalta urheileminen voi helposti näyttäytyä riskiltä, jota ei kannata ottaa.

Työn muutoksessa huippu-urheiluun vaikuttavia tekijöitä ovat ainakin koulutusvaatimusten kasvu, elinikäisen oppimisen vaatimus, ammattitaidon ylläpitämisen sisällöllinen

---

67 Itkonen, H., Lehtonen, K. & Aarresola, O. (2018): Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:6. Helsinki.

muutos, työajan käsitteen liudentuminen, koveneva kilpailu parhaista työpaikoista sekä työn vaatimustason kasvu niin laadullisesti kuin ajallisestikin. Työelämässä huipulle pyrkivä ihminen joutuu tekemään valintoja ja luopumaan monista sellaisista asioista, joita työuraan pienemmällä kunnianhimolla suhtautuva henkilö voi tehdä.⁶⁸

Työelämän muutos herättää kysymyksen siitä, kuinka laajasti urheilujärjestelmässämme vahvasti läpilyönyt kaksoisuran ajatus on tulevaisuudessa sovellettavissa. Jo nyt on monia sellaisia aloja, joissa se ei käytännössä ole realismia. Kilpailun koventuessa samanaikaisesti niin urheilussa kuin työelämässäkin on olemassa riski sitä, että kahden uran samanaikainen tavoittelu johtaa epäoptimaaliseen tulokseen niissä kummassakin. Urheilija ei nouse urheilijana sille tasolle, jonka olisi kaiken urheiluun panostamalla voinut saavuttaa. Samalla hän ei kuitenkaan räätälöidylläkään koulutusratkaisulla onnistu hankkimaan työelämään sellaisia lähtökohtia kuin mitä olisi saavuttanut, jos olisi panostanut vain opintoihin ja relevantin työkokemuksen hankintaan.

Myös yhteiskunnassamme alati voimakkaampina vaikuttavat taloudellisen hyödyllisyyden ja kustannustehokkuuden vaatimukset saattavat tulevaisuudessa heikentää urheilussa huipulle pyrkimisen vetovoimaa. Suuri osa huippu-urheilustakin on sellaista, että sen perusteleminen taloudellisilla hyödyillä ontuu, koska tuotteistamispotentiaalia ei ole, tulovirtoja ei synny ja toiminta on pitkälti miinusmerkkistä. Kun hyötyajattelu viedään riittävän pitkälle, voidaan nuorisoin rohkaiseminen urheilu-uralle esittää kansakunnan kokonaisresurssien optimaalisen käytön näkökulmasta jopa vastuuttomana ja yhteiskunnalle haitallisena toimintana. Kriittisissä puheissa urheilu voidaan esittää toisaalta hyödyttömänä puuhasteluna, toisaalta egoistisena ja narsistisena itseensä keskittymisenä.

Tommi Hoikkala ja Petri Paju ovat kiinnittäneet huomiota myös siihen, että nykynuorisolle ovat melko vieraita entisten vuosikymmenten ahkeruutta, hyviä tapoja, siisteyttä, hiljaa olemista, keskittymistä ja vanhempien kunnioitusta korostaneet hyveet.⁶⁹ Osa näistä hyveistä oli sellaisia, että niistä oli suurta apua myös tavoitteellisessa urheiluharjoittelussa. Niiden poistuminen on muuttanut nuorten valmentamista ja heidän valmennettavuuttaan. Autoritaarinen komentaminen ja valmentajan ehdoton auktoriteettiasema eivät ole enää tätä päivää. Tietyt urheilun lainalaisuudet eivät kuitenkaan ole muuttuneet miksiäkään. Huipulle pyrkivän urheilijan on edelleen oltava valmis tekemään suuret määrät sellaista raakaa perustyötä, jossa keskustelevalle ja urheilijalähtöiselle valmennukselle ei juuri

68 Heiskanen, T., Syvänen S., & Rissanen, T. (toim.) (2019): *Mihin työelämä on menossa? Tutkimuksen näkökulma*. Gaudeamus, Tampere.

69 Hoikkala, Tommi & Paju, Petri 2008. Entä nuoremmat sukupolvet? Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa Purhonen, Semi Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.): *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Gaudeamus, Helsinki.

ole tarvetta. Urheilijalähtöisyys asettaa myös urheilijalle huomattavia itsenäisyys- ja kypsyysvaatimuksia, eikä välttämättä sovellu kaikille.

Kaupungistuminen on huippu-urheilulle voittopuolisesti myönteinen megatrendi. Kun suuri määrä ihmisiä asuu tiiviisti samalla alueella, on huipulle tähtäävän valmentautumisen organisointi helpompaa. Menestyvän toiminnan edellyttämät kriittiset massat ovat helpommin saavutettavissa, kuten myös valmentautumisen tarvitsemat tukipalvelut. Kaupungistuminen suosii joukkuelajeja ja sekä niitä muutamia yksilölajeja, joilla on urbaania kaupallista potentiaalia, eli jotka pystyvät järjestämään houkuttelevia maksullisia tapahtumia. Toisaalta kaupungeissa kilpailutilanne ihmisten ajasta ja kiinnostuksesta on kovempi. Menneinä vuosikymmeninä agraarisemmassa Suomessa liikunta oli luonnollinen valinta vapaa-ajanviettotavaksi nuorille, kun muuta tarjontaa oli niin vähän. Tätä maailmaa ei enää ole. Kaupungeissa on nuorisolle tarjolla myös sellaisia ajankäyttötapoja, jotka ovat urheilun kannalta negatiivisia. Kaupunkikulttuurin suhde urheiluun ei ole mitenkään yksiselitteinen ja selkeä. Ostoskeskukset ovat uusi kylänraitti.

Huippu-urheilun kaupallistumiskehityksen ohella rahan merkitystä urheilussa on lisännyt ja tulee jatkossa entisestään lisäämään seuratoiminnan muutos. Yhä useammat seurat palkkaavat työntekijöitä hoitamaan sellaisia tehtäviä, jotka aiemmin toteutettiin vapaaehtoisvoimin. Tämä lisää kustannuksia ja muuttaa seuran luonnetta vapaaehtoistyön johtajasta kohti kaupallista palveluntarjoajaa, jolloin myös sen yhteiskunnallinen rooli muodostuu toisenlaiseksi.⁷⁰ Seuratoiminnan ammattimaistumisesta johtuva kustannusten nousu uhkaa tulevaisuudessa kärjistää liikunnan harrastamisen polarisaatiota, kun heikommassa sosio-ekonomisessa asemassa olevilla ei ole enää varaa seuramaksuihin. Tämä vaikuttaa myös huippu-urheiluun pienentämällä sitä laajaa liikkujien massaa, josta uusia huippuja voidaan rekrytoida.

Suomalaisten urheiluseurojen perustehtävä oli pitkään vapaaehtoisvoimin järjestetty kansalaisten liikuttaminen ja nuorten kasvattaminen.⁷¹ Suosituimmissa yleisölajeissa osa seuroista on nykyisin osakeyhtiömuotoisia ja voittoa tavoittelevia kaupallisen elämys- tuotannon järjestäjiä, ja muussakin seurakentässä liiketoiminnallisuuden ja ammattimaisuuden piirteet ovat vahvistuneet. Jäsenistä on tullut asiakkaita ja yhä useammat seurat ovat kokonaisvaltaisen liikunnan tarjoamisen sijaan päättäneet erikoistua johonkin sen osa-alueeseen, esim. kilpaurheiluun, harrasteliikuntaan tai lasten ja nuorten urheiluun.

70 Itkonen, H. (2000): Kansalaistoiminnan muutos. Teoksessa Itkonen et. al.; Liikunnan kansalaistoiminta: muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 152. Liikuntatieteellinen Seura, Helsinki.

71 Mononen, K., Blomqvist, M., Koski, P., & Kokko, S. (2016): Urheilu ja seuraharrastaminen. Teoksessa S. Kokko & A. Mehtälä (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa, LIITU-tutkimuksen tuloksia 2016. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:4. Helsinki.

Vapaaehtoistoiminnan vetovoiman heikkeneminen on vakava uhka myös suomalaiselle huippu-urheilulle, koska vapaaehtoistyöllä on ollut korvaamaton merkitys huippu-urheilulle uusien kykyjä tuottavassa kilpaurheilussa sekä rahavirtojen ja mediahuomion ulkopuolelle jäävissä huippu-urheilun osissa.

Urheiluseurojen historiallisen merkityksen huomioiden muutos on erittäin merkittävä. Seurat eivät enää tuota samalla tavalla yhteisöllisyyttä kuin aiemmin, eivätkä ne enää ole entisenkaltaisia erilaisilta taustoilta tulevien ihmisten kohtaamispaikkoja. Jäsenmaksu mielletään nykyisin enemmän asiakassuorituksiksi kuin yhteisön pääsylipuksi ja yhteisen asian tukemiseksi. Asiakkuusajattelun myötä valmius vastikkeettomaan vapaaehtoistyöhön seuran hyväksi on vähentynyt. Yhteisöllinen liikunta ja urheilu ovat menettäneet asemiaan yksilöllisille elämänsisältö- ja imagoprojekteille. Sosiaalinen media on voimistanut tätä trendiä. Urheiluseurojen suhteellisen aseman heikentyminen liikuntakulttuurin sisällä vaikuttaa suoraan myös huippu-urheiluun, koska kilpaurheiluun sosiaalistuminen tapahtuu nimenomaan seuroissa.⁷²

Osa nykyisistä suuremman yhteiskuntavastuun kantamisen vaatimuksista onkin seurausta siitä, että seurojen luonnollinen yhteys paikallisyhteisöön on vapaaehtoistoiminnan suosion vähenemisen, toiminnan luonteen muutoksen ja rahan merkityksen kasvun myötä heikentynyt. Tämä linkittyy myös globalisaatioon ja digitalisaatioon, jotka vähentävät paikallisuuden merkitystä myös urheilussa. Kun kansainvälisen urheilun mediatarjonta lisääntyy, seuroille on tullut vaikeammaksi luoda entisten vuosikymmenten kaltaista tiiviistä suhdetta faneihinsa ja paikalliseen yhteisöönsä. Kuvaavana esimerkkinä voi mainita, että monilla Valioliigan jalkapallojoukkueilla on Suomessa enemmän faneja kuin kotimaisen Veikkausliigan seuroilla.⁷³

Seuratoiminnan luonteen muutos on vain yksi seuraus jo vuosikymmeniä jatkuneesta urheilun kaupallistumisesta. Markkinavoimien ja rahan valta tulee huippu-urheilussa jatkossa edelleen kasvamaan. Tällä on lajikenttää polarisoivaa vaikutusta, kun raha ohjautuu yhä selkeämmin tiettyihin lajeihin. Lajin parissa liikkuvan rahan määrä vaikuttaa suoraan sen elinvoimaisuuteen ja kykyyn vetää puoleensa uusia harrastajia. Suomalaisessa urheilussa on jo pitkään ollut havaittavissa merkkejä pienten rahavirtojen lajien kuihtumisesta, kun yhä suurempi osa harrastajamassoista suuntaa vauraiden lajien pariin. Kaupallistumisen ja liiketaloudellisen ajattelun eteneminen tulevat entisestään pienentämään

72 Aarresola, O. (2016): Nuorten urheilupolut: Tutkimus kilpaurheiluun sosiaalistumisen normeista, pääomista ja toimijuudesta. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 246. Jyväskylä.

73 Best, S. (2013): Liquid fandom: neo-tribes and fandom in the context of liquid modernity. *Soccer & Society* 14 (1), 80-92.

yhdistysmuotoisen vapaaehtoistoiminnan suosiota ja vastaavasti kasvattamaan ammattimaisesti pyöritettyjen organisaatioiden roolia.

Suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristuminen tulee jatkumaan. Toisenlaisista kulttuuritaustoista tulevien ihmisten suhde urheiluun saattaa poiketa suurestikin kantaväestöstä. Maahanmuuttajataustaisen väestön kasvaessa tällä saattaa olla vaikutuksia huippu-urheilun arvostukseen, sen merkitykseen ihmisille sekä eri urheilulajien suosioon. Myös väestön ikääntymisellä on välillisiä vaikutuksia huippu-urheiluun. Se lisää painetta suunnata suurempi osa valtion liikuntabudjetista ikääntyneen väestön liikkumisen edistämiseen. Veteraaniurheilu on voimakkaasti kasvava kilpaurheilun osa-alue ja urheiluorganisaatioiden olisi pystyttävä vastaamaan kasvavaan kysyntään. Tällä saattaa olla vaikutuksia huippu-urheilun asemaan ja resursseihin, varsinkin jos yhteiskunnan suunnalta esitetään veteraaniurheilua koskevia vaatimuksia.

8 Globaali arvomuutos huippu-urheilun haasteena

Koska huippu-urheilu poikkeaa luonteeltaan, tavoitteiltaan ja toimintatavoiltaan muusta urheilusta ja liikunnasta, se joutuu oikeuttamaan olemassaoloaan ja todistelemaan moraalisia ja eettisiä standardejaan varsinkin silloin, kun puhutaan sen julkisesta tukemisesta. Tällä hetkellä elämme keskellä erittäin voimakasta arvomuutosta, mikä tulee tekemään huippu-urheilun oikeuttamisesta ja perustelemisesta jatkossa entistä haastavamman tehtävän. Varsinkin eurooppalaisen maailman kehittyneissä maissa yleinen arvomaailmakehitys on kulkemassa suuntaan, joka on huippu-urheilulle osin jopa täysin vastakkainen. Yksi huippu-urheilun tulevaisuuden kannalta ratkaisevimpia asioita onkin, miten se pystyy tähän arvomaailman muutokseen vastaamaan.⁷⁴

Suomalainen huippu-urheilu joutuu jo nyt tasapainottelemaan siihen yhtäältä ympäröivästä yhteiskunnasta, toisaalta kansainvälisen huippu-urheilun alati kovenevan kilpailun leimaamasta maailmasta tulevien, keskenään hyvin ristiriitaisten ja jopa päinvastaisten vaatimusten kanssa. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa vuonna 2015 voimaan astunut liikuntalaki. Se on nimensä mukaisesti kirjoitettu ennen kaikkea liikunnan näkökulmalta ja suurin osa sen sisällöstä ei koske huippu-urheilua lainkaan. Toisaalta laissa luetellaan ne arvot, joiden tulee olla laissa ilmoitettujen tavoitteiden toteuttamisen lähtökohtina, ja ne koskevat myös huippu-urheilua.

Liikuntalaissa mainitut lähtökohdat ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, terveet elämäntavat sekä ympäristön kunnioittaminen ja kestävä kehitys. Nämä kuvastavat hyvin sitä pehmeiden arvojen esiinmarssia, joka eurooppalaistuneessa yhteiskuntapolitiikassamme yleisestikin on 1990-luvulta alkaen tapahtunut. Samalla osa näistä arvoista on kuitenkin sellaisia, että niiden toteuttaminen huippu-urheilun kaltaisessa toiminnassa on vaikeaa, ja jonka äärimmäisen kilpailullisessa toimintaympäristössä ne saattavat vaikeuttaa tehokasta toimintaa tai jopa muodostua sen suoranaiseksi esteiksi.

Suuri osa huippu-urheilusta on lähtökohtaisesti epätasa-arvoista, koska yksilöiden geneettiset, sosioekonomiset, antropometriset, motoriset ja monet muut valmiudet tavoitella huippu-urheilumenestystä ovat aivan erilaiset. Huippu-urheilussa osallistujat asetetaan

⁷⁴ Gready, R. & Vandenhoe, W.: Human Rights and Development in the New Millennium. Towards a Theory of Change. Routledge, London.

laadulliseen paremmuusjärjestykseen heidän urheilusuorituksensa pohjalta, mikä tietysti on monessa mielessä täysin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden ideaalien vastaista.⁷⁵

Lopulta yhdenvertaisuus ja tasa-arvo eivät sovellu ideaaleiksi edes urheilun omassa suljetussa piirissä. Ne eivät toteudu edes yksittäisen joukkueen sisällä. Pelaajilla on erilaisia rooleja, toiset saavat enemmän peliaikaa kuin toiset, jotkut ovat avainpelaajia, toiset taistelevat pääsystä kokoonpanoon. Pelaajien tavoitteenasettelussa, motivaation tasossa ja valmentautumisen laadussa saattaa olla suuriakin eroja. Tuloksen tekemiseen ja huipulle nousemiseen tähtäävässä valmennustoiminnassa olisi epärationalista jakaa resursseja tasa-arvoisesti, puhuttiin sitten vaikkapa rahallisista valmennustuista tai valmentajien eri urheilijoihin käyttämästä ajasta.

Pohjoismaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa tasa-arvo ja yhdenvertaisuus muodostavat johtoideologian, joka ohjaa voimakkaasti kaikkea yhteiskuntapolitiikkaa. Näistä ideaaleista irtautuva tai jopa niiden vastaisesti operoiva toiminta leimautuu helposti tuomittavaksi, ellei se pysty hyväksyttävällä tavalla oikeuttamaan erilaista toimintalogiikkaansa ja toiminnallista autonomiaansa. Hivenen kärjistäen voi todeta, että pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta on monessa suhteessa huippu-urheilukilpailun täydellinen vastakohta.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteuttaminen huippu-urheilun kaltaisella elämän osa-alueella on likipitään mahdotonta. Se johtaa huippu-urheilun oman kilpailullisen ja osallistujien laadulliseen erottelemiseen pyrkivän peruslogiikan vastaisiin ratkaisuihin. Huippu-urheilu on tasa-arvon mahdollisimman pitkälle menevään toteuttamiseen sitoutuneessa yhteiskunnassa eräänlainen oksymoroni tai paradoksi, joka ominaisluonteensa vuoksi on väistämättä jännitteisessä suhteessa tuossa yhteiskunnassa vallitsevan yleisen arvomaailman kanssa.

Yhteisöllisyys nostetaan usein esiin yhtenä urheilun myönteisimmistä piirteistä. Esimerkiksi joukkueurheilussa harjoittelun ja kilpailun yhteisöllisyyttä luova voima on ilmiselvää. Voidaan puhua myös lajiyhteisöistä ja seurayhteisöistä. Toisaalta huippu-urheilussa on kuitenkin myös voimakkaita eksklusiivisia eli ulossulkevia piirteitä. Karsinta, erotelu, kvalifointi ja laadullinen arvottaminen ovat huippu-urheilun sielun ydintä. Urheilijoiden ja joukkueiden välinen kilpailuasetelma saattaa saada myös yhteisöllisyyttä murentavia ja hajottavia piirteitä.

Yksi 2020-luvun merkittävimmistä megatrendeistä on ympäristötietoisuuden erittäin voimakas läpimurtautuminen ja ekologisen harkinnan laajentuminen yhä useammille elämän osa-alueille. Erityisesti ilmastomuutoskeskustelu on jo nyt dramaattisesti

---

75 Donnelly, P. (1996): Approaches to Social Inequality in the Sociology of Sport. Quest 48 (2), 221-242.

muuttanut yhteiskunnallisia arvoja, elinkeinotoimintaa ja arkielämää. Ympäristövaikutusten huomioinnista ja ekologiseen kestävyyspyrkimisestä on tullut valtavirtaa niin politiikassa, taloudessa kuin kulttuurissakin.⁷⁶

Tämä arvomuutos, joka on kenties voimakkain kymmeniin vuosiin, haastaa vakavasti jatkuvaan kasvuun, kulutukseen ja voitontavoitteluun perustuvan perinteisen talousajattelun. Myös huippu-urheilulta vaaditaan ympäristöarvojen huomioimista, ekologista kestävyyttä ja hiilijalanjäljen pienentämistä. Varsinkin mediavetoisessa suurten rahavirtojen ammattilaisurheilussa uskottava vastaaminen näihin vaatimuksiin ei tule olemaan helppoa. Urheiluyleisöjen ja -kuluttajien ajattelutapojen muuttuminen saattaa tulevaisuudessa muuttaa radikaalisti varsinkin huippu-urheilun globaaliksi viihdeteollisuudeksi ja miljardibisnekseksi muuttuneen osan toimintaympäristöä.

Kasvava tietoisuus ilmastonmuutoksesta, lajikadosta ja ylipäätään ihmisen toiminnan aiheuttamista ympäristötuhoista tulee suuntaamaan yhä enemmän kriittistä huomiota kansainvälisen huippu-urheilun ilmastolliseen ja ekologiseen kestävyyspyrkimiseen. Kaiken inhimillisen toiminnan hyödyllisyyttä ja tarpeellisuutta punnitaan yhä enemmän nimenomaan ympäristöarvoja vasten. Urheilun megatapahtumat, jatkuvaa lentämistä edellyttävät ammattiuurheilun kilpailujärjestelmät sekä massiivisten stadionien ja muiden suorituspaikkojen rakentaminen tulevat olemaan kasvavan arvostelun kohteina.

Myös jatkuvasti volyymiaan kasvattaneen brändivetoisen urheiluväline- ja -vaateteollisuuden suoranaiseen kerskakulutukseen yllyttävä markkinointi saattaa törmätä vaikeuksiin kiertotalouden lisätessä suosiotaan ja kulutuksen keskeisyyteen perustuvan elämäntavan kohdatessa yhä voimakkaampaa arvostelua. Ekologiseen kestävyyspyrkivän elämäntavan yleistyessä persoonan ja tyylin ilmaiseminen kulutuksen kautta muuttuu ei vain vanhanaikaiseksi vaan tuomittavaksi.⁷⁷

Tämä erittäin voimakas ajattelutapojen muutos kyseenalaistaa jo nyt monia totuttuja toimintatapoja ja ansaintalogiikkoja ja tulee jatkossa muokkaamaan rajusti huippu-urheilun toiminnallisia ja taloudellisia reunaehtoja. Urheilupiirienkin on hyvä tiedostaa, että inhimillisen aktiviteetin muotona huippu-urheilu on pohjimmiltaan keinotekoinen konstruktio, jonka harjoittamista tai edes olemassaoloa ihmiselämälle välttämättömät seikat eivät edellytä. Tämä tosiasia saattaa tulevaisuudessa vaikuttaa radikaalistikin niin poliittisten päätöksentekijöiden, elinkeinoelämän kuin suuren yleisönkin huippu-urheilua koskeviin asenteisiin.

76 Foster, B. (2009): *Making Peace with the Planet*. Monthly Review Press, London.

77 McCullough, B., Orr, M. & Kellison, T. (2020): *Sport Ecology: Conceptualizing an Emerging Subdiscipline Within Sport Management*. *Journal of Sport Management* 34 (6), 509-520.

Myös Suomessa ympäristö- ja ilmastotietoisuuden kasvu sekä ympäristövaikutusten yhä suurempi huomioiminen päätöksenteossa asettavat paineita ympäristöystävällisempään ja kestävämpään liikuntapaikkarakentamiseen. Erityisesti huippu-urheilun infrastruktuuri-investointien tarpeellisuutta ja toteuttamistapoja tullaan jatkossa tarkastelemaan entistä kriittisemmin. Liikunta- ja urheiluväen perinteinen lisärakentamista vaativa edunvalvontastrategia ei välttämättä enää ole yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden näkökulmasta järkevää toimintaa. Myös yritykset kiinnittävät entistä suurempaa huomiota ympäristölliseen kestävyteen sponsoroinnin kohteita valitessaan.

Nykynuorison keskuudessa ympäristö- ja ilmastoasioissa oikein toimimisen eetos on levinnyt laajalle. Ei tule olla passiivinen ja välinpitämätön, vaan pitää kantaa kortensa kekoon kamppailussa tärkeiden asioiden puolesta. Maailman paremmaksi muuttamiseen verrattuna oman suorituskyvyn parantamisen ja kilpailutulosten ympärillä pyörivä urheilu saattaa näyttää hyvinkin itsekkäältä, piittaamattomalta, naiivilta ja narsistiseltakin toiminnalta. Hyvä esimerkki on SM-mitalistasolle noussut kolmiloikkaaja Ada Koistinen, joka lopetti urheilu-uransa 21-vuotiaana ryhtyäkseen ympäristöaktivistiksi. ”Hahmotin koko ajan paremmin, miten hullulta minusta tuntui keskittyä hyppimään hiekkaan, kun maailma ympäriltä oli hajoomassa palasiksi”, perusteli Koistinen päätöstään.⁷⁸

Yksi merkittävimpiä huippu-urheilun yhteiskunnalliseen asemaan maailmalla ja Suomessa liittyviä muutoksia viimeisen 10-15 kuluessa on ollut median ja suuren yleisön entistä kriittisempi suhtautuminen huippu-urheilun lieveilmiöihin ja kielteisiin puoliin. Jo pitkään keskustellun dopingin ohella kriittisen huomion kohteena ovat olleet mm. Kansainvälisen Olympiakomitean ja lajien kansainvälisten kattojärjestöjen korruptio sekä päätöksenteon läpinäkyvättömyys, urheilun kansainvälisten suurtapahtumien myöntämisperusteet, olympialaisten ja jalkapallon MM-kisojen suorituspaikkarakentamisen ekologinen ja sosiaalinen kestävättömyys sekä urheilussa ilmenneet taloudelliset väärinkäytökset, rasismi, seksismi ja muunlainen syrjintä. Viimeisen parin vuoden aikana tämä kritiikki on voimistunut niin kovaksi, että ei ole liioiteltua puhua kansainvälisen huippu-urheilun legimititeettikriisistä.⁷⁹

Osana tätä ilmiötä myös urheilijat ottavat entistä aktiivisemmin kantaa havaitsemiinsa epäkohtiin ja ylipäättään yhteiskunnallisiin asioihin. Vielä joitakin vuosikymmeniä sitten tällaista aktiivisuutta pidettiin urheilijan rooliin kuulumattomana ja sopimattomana. Nyt päinvastoin urheilijoita rohkaistaan ottamaan kantaa tärkeinä pitämiinsä asioihin ja

78 ”Lahjakas kolmiloikkaaja Ada Koistinen, 21, päätti yhtäkkiä urheilu-uransa – löysi täysin uuden elämäntehtävän”. Ilta-Sanomat 27.2.2020.

79 Boudreaux, C., Karahan, G. & Coats, M. (2016): Bend it like FIFA: corruption on and off the pitch. *Managerial Finance* 42 (9), 866-878.

mielipiteensä ilmaiseksi kiitetään yhteiskunnallisesta valvutuneisuudesta. Sellaisiakin puheenvuoroja on esitetty, että suosituilla urheilijoilla on suorainen moraalinen velvollisuus hyödyntää medianäkyvyyttään ja esikuva-asemaansa tärkeiden asioiden puolesta puhumiseen ja epäkohtien esille tuomiseen. Urheilun pitkäaikainen epäpoliittisuuden ihanne vaikuttaa väistyneen kantaaottavuuteen ja jopa avoimeen poliittisuuteen kannustamisen tieltä.

Viime vuosina huippu-urheilun käytäntöjä on kulttuurintutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa kritisoitu rajusti myös identiteettipoliittista ja intersektionaalisista näkökulmista. Niiden mukaan huippu-urheilussa on monia syrjiviä, rasistisia ja seksistisiä rakenteita, jotka sortavat etnisiä ja seksuaalisia vähemmistöjä, ei-valkoisia ja naisia. Myös yksilön lähtökoh- taista arvokkuutta ja valtaa määritellä itsensä haluamallaan tavalla sekä hänen henkilökohtaisen kokemuksensa tärkeyttä alleviivaava individualismi on noussut 2000-luvulla erittäin voimakkaaksi ideologiseksi trendiksi. Sen suhde tarkoin määriteltyihin sääntöihin, katego- rioihin sekä osallistujat voittajiin ja häviäjiin jaottelevaan huippu-urheiluun on vähintäänkin jännitteinen.

Pehmeiden arvojen ja yksilön henkilökohtaisen kokemuksen tärkeyttä painottavan indi- vidualismin edetessä on täysin mahdollista, että huippu-urheilun vaatimustason katso- taan ainakin osassa lajeja olevan ristiriidassa yksilöiden inhimillisen kohtelun kanssa. Itse asiassa tästä on jo merkkejä esimerkiksi taitoluistelussa sekä niissä kontaktilajeissa, joissa osallistujat kärsivät aivotärähdyksen jälkeisestä oireyhtymästä. Voi tapahtua niinkin, että huippu-urheilua arvioitaessa perinteisten menestyskriteerien rinnalle ja ohikin nouse- vat tulevaisuudessa erilaiset vastuullisuus- ja eettisyyskriteerit. Yksilön ainutkertaisuutta korostavan individualismin voimistuminen ja kaikkinaisen syrjinnän tuomitseminen saat- taa luoda tilanteen, jossa mikä tahansa ihmisten paremmuusjärjestykseen asettamiseen tähtäävä toiminta koetaan mahdottomaksi hyväksyä. Junioriurheilussa jo pidemmän aikaa alaa vallannut kilpailukriittisyys saattaa levitä koskemaan koko urheilua, huippu-urheilu mukaan lukien.

Yleisesti pehmeiden arvojen esiinmarssia voi pitää myönteisenä yhteiskunnallisena kehityksenä. Yksilön omaleimaisen ainutkertaisuuden huomioiminen, jokaisen hyväksymi- nen omana itsenään, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja erilaisuuden hyväksyminen ovat muuttaneet maailmaa armeliaampaan ja inhimillisempään suuntaan. Myös huippu-urheilussa tämä arvomuutos on saanut aikaan monia positiivisia asioita, esi- merkiksi autoritaarisen valmennuskulttuurin kestävyuden kyseenalaistamisen, lisäänty- neen kriittisyyden menestyksen tavoittelemista hinnalla millä hyvänsä kohtaan sekä tietoi- suuden lisääntymisen urheilun syrjivistä ja alistavista käytännöistä.

Puhtaasti huippu-urheilun näkökulmasta tähän arvomuutokseen sisältyy kuitenkin myös riskejä. Huippu-urheilun kaltaisessa äärimmäisen kilpailullisessa, monessa mielessä jo

lähtökohtaisen epätasa-arvoisessa, yksilöjen suorituskykyä rajusti ulosmittaavassa ja varsinkin kilpailu- ja ottelutilanteessa usein erittäin voimakasta stressiä aiheuttavassa toiminnassa on hyvin vaikeaa, ellei jopa mahdotonta soveltaa systemaattisesti pehmeitä arvoja ja inhimillisyyttä korostavia toimintatapoja. Huipputuloksen saavuttaminen edellyttää urheilijoihin kohdistuvan vaatimustason nostamista huippuunsa ja valmentautumisprosessin optimointia. Suurimmalle osalle ihmisiä tähän vaatimustasoon vastaaminen ja ylipäättään valmentautumisprosessista selviytyminen olisivat ylivoimaisia tehtäviä niin henkisesti kuin fyysisestikin.

Urheilun moninaistuminen ja yksilöllistyminen haastaa ja muuttaa myös totuttua voittamisen käsitettä. Monissa skeittauksen, kalliokiipeilyn, lumilautailun, parkourin ja tempupyöräilyn kaltaisissa ei-perinteisissä lajeissa osallistujien ja yleisön huomio saattaa voittamisen ja kilpailijoiden paremmuusjärjestyksen sijaan olla suorituksen muissa ulottuvuuksissa kuten vaikkapa urheilijan tyylissä, omaperäisyydessä, kekseliäisyydessä, imagossa, persoonallisissa piirteissä, vaatetuksessa, keskittymisessä, yleisvaikutelmassa tai hänen edustamassaan arvomaailmassa. Tulevaisuuden urheilussa kilpailijoiden paremmuusjärjestys saattaa muuttua vain yhdeksi seurattavaksi asiaksi muiden joukossa tai jopa kokonaan epäolennaiseksi. Tämä haastaa dramaattisella tavalla perinteisen huippu-urheilun suoritus- ja voittamiskeskeisyyttä.⁸⁰

Nuorison suosima vaihtoehtoinen liikunta herättääkin kysymyksiä siitä, onko huippu-urheilulla enää tulevaisuudessa entisenkaltaista houkuttelevuutta. Tälle vaihtoehtoliikunnalle ominaista ovat omaehtoisuus, luovuus ja aikuisten ohjaajien puuttuminen. Lajien vapautta, itseilmaisua, vertaisoppimista, osallistumisen yhdenvertaisuutta ja vastakulttuurisuutta korostava arvomaailma on varsin kaukana kilpaurheilun tiukoilla säännöillä paalutetusta, asiantuntijavalmentajien ohjaamasta ja suorituskeskeisestä maailmasta. Uusi nuorisokulttuurinen liikunta syntyykin usein spontaanisti ja tapahtuu perinteisten urheilu- ja liikuntapaikkojen ulkopuolella. Tällainen uusyhteisöllisyys tulee asettamaan aivan uusia vaatimuksia myös urheiluseurojen rekrytointitoiminnalle.⁸¹

Seurauksena edellä kuvailusta arvomaailmamuutoksesta huippu-urheiluun kohdistuu tällä hetkellä kenties rajumpia muutospaineita kuin kertaakaan aikaisemmin sen historiassa. Eri puolilla maailmaa yhä laajempaa kannatusta saa näkemys, että huippu-urheilun on muututtava, jos se haluaa säilyttää yhteiskunnallisen hyväksyttävyytensä. Muutosvaatimusten ytimessä on laaja-alainen vastuullisuuden vaatimus. Kriitikkojen mukaan

80 Harinen, P. (2010): Skeittaripoika se laudallansa. Liikunnan muuttuvat merkitykset ja maisemat. *Kasvatus & Aika* 4 (2), 99-108.

81 Rannikko, Anni (2018): *Kamppailua kunnioituksesta. Vaihtoehtoliikunnan alakulttuurien moraaliset järjestykset*. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki.

menestyksen saavuttamisen tärkeimmäksi arvokseen nostaneessa huippu-urheilussa ei ole kiinnitetty riittävästi huomioita eettisten periaatteiden noudattamiseen, vaan osin lainlyöty ne tai jopa toimittu täysin niiden vastaisesti.

Huippu-urheilua arvioidaan yhä enemmän ulkourheilullisten, erityisesti toiminnan vastuullisuuteen sekä ekologiseen, sosiaaliseen ja poliittiseen kestäväyyteen liittyvillä kriteereillä. Näissä kriteereissä tärkeintä ei ole urheilumenestys, vaan yhteiskunnassa vallitsevien yleisten arvojen ja normien noudattaminen sekä myös aktiivinen ja näkyvä toiminta niiden puolesta. Julkinen valta ja sponsorit ovat asettaneet huippu-urheilulle aivan uudenlaisia velvoitteita. Kriitikkoja löytyy yhä enemmän myös huippu-urheilun sisältä. Suomalaisessakin urheilujärjestelmässä hallitsevaksi näkemykseksi on muodostunut se, että eettisyys on nostettava myös huippu-urheilussa toiminnan tärkeimmäksi ohjenuoraksi. Se tarkoittaa sitoutumista tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen, kestäväan kehitykseen ja ekologisuuteen, hyvään hallintotapaan, turvallisiin toimintaympäristöihin, epäasiallisen käyttäytymisen kitkemiseen, kasvatuksellisuuteen ja esimerkillisyyteen sekä inhimillisen moninaisuuden ja moniarvoisuuden kunnioittamiseen.

Osa arvomuutoksessa mahdollisuuden oman yhteiskunnallisen painoarvonsa lisäämiseen vaistonneista urheilujärjestöistä onkin proaktiivisesti ryhtynyt tarjoamaan itseään malliksi ja esikuvaksi muulle yhteiskunnalle. Tämän ilmausta ovat järjestöjen strategioiden korostetut vastuullisuus- ja eettisyyspainotukset sekä erilaiset periaatejulistukset ja vastuullisuusohjelmat. Taustalla on ajatus urheilusta maailman parantamisen välineenä, mikä merkitsee etenemistä varsin kauas huippu-urheilun perinteisten tavoitteiden ulko- ja yläpuolelle. Urheilulliseen tuloksentekoon näillä uusilla tavoitteilla ei ole minkäänlaista suoraa liittymäkohtaa.

Suomalainen urheiluyhteisö on ottanut ympäröivän yhteiskunnan asettaman vastuullisen toiminnan vaatimuksen vakavasti. Konkreettisin osoitus tästä on marraskuussa 2021 Olympiakomitean syyskokouksessa hyväksytty asiakirja ”Reilu Peli – urheiluyhteisön eettiset periaatteet”. Se sisältää eettisen ohjeiston, jota Olympiakomitea, sen jäsenjärjestöt ja niiden kautta ei enempää eikä vähempää kuin ”kaikki liikunnan ja urheilun toimijat” sitoutuvat kaikessa toiminnassaan noudattamaan. Tämä suomalaisen urheilun näkökulmasta erittäin laajalla sisäisellä mandaatilla laadittua asiakirjaa voi tarkastella suomalaisen urheilujärjestelmän näkemyksenä omasta yhteiskunnallisesta roolistaan ja siitä aiheutuvista velvoitteista. Se on reaktio ja vastaus niihin vaatimuksiin, joita urheilujärjestelmä on tulkinut itseensä yhteiskunnasta laajemmin kohdistuvan.⁸²

---

82 Reilu Peli – urheiluyhteisön eettiseen periaatteet. <https://www.olympiakomitea.fi/olympiakomitea/vastuullisuus/>

9 Huippu-urheilun erityisluonteesta ja autonomiasta

Huippu-urheilun yhteiskunnallista tehtävää ja paikkaa luodattaessa on välttämätöntä kiinnittää huomiota myös sen omintakeiseen luonteeseen inhimillisen toiminnan erityisaluena. Liikuntapoliittisen selonteon taustana toimineessa tutkimuskatsauksessa todettiin, että urheilun ja liikunnan välinearvoa painotettaessa on päässyt unohtumaan liikunnan itseisarvoisuus, joka kirjoittajien mukaan olisi myös syytä ottaa huomioon perusteluissa ja päätöksenteossa. Huippu-urheilun itseisarvoisuuden puolesta tutkijayhteisöstä sen sijaan ei ole juuri ääniä kuulunut, vaan pikemminkin on katsottu sitä painottavan ajattelun olevan vanhanaikaista ja kuuluvan ummehtuneen urheilunationalismin vuosikymmeniin.⁸³

Kun ministeri Lauri Tarasti hiljattain selvitti huippu-urheilulain tarpeellisuutta, alleviivasivat ”huippu-urheilun erityispiirteiden huomioimisen” tärkeyttä myös lainsäädännössä niin Olympiakomitea, lajiliitot kuin valtion liikuntaneuvostokin. Erillistä huippu-urheilulainsäädäntöä vastustanut KIHU taas korosti, että ”huippu-urheilu on ainoastaan yksi liikuntakulttuurin osa-alue”. Erityislaatua sekään ei kiistänyt, vaan nimenomaan painotti huippu-urheilun 1980-luvulta lähtien irtaantuneen ja eriytyneen perinteisestä ”kansalaistoimijälähtöisestä kilpaurheilusta” omaksi ”sekä ammattimaiseksi että media-markkinalliseksi toiminnaksi”. Myös Liikuntatieteellinen Seura korosti huippu-urheilun muutosta ammattimaiseksi ja liiketoiminnan piirteitä saaneeksi toiminnaksi.⁸⁴

Ministeri Tarasti on suomalaisen huippu-urheilun kysymyksiä selvitysmiehenä monet kerat pohtineena ollut erityisen vaikutusvaltainen toimija huippu-urheilua koskevassa julkisessa keskustelussamme. Hänen näkemyksensä mukaan huippu-urheilun tehtävänä on ja tulee olla nimenomaan kansainvälisen menestyksen saavuttaminen. Hänen mukaansa liikuntalain sekä Olympiakomitealle että valtiovallalle asettaman huippu-urheilun edistämisen ”tulisi purkautua menestykseen”. Samalla Tarasti kuitenkin myös korosti suomalaisen liikuntajärjestelmän eri sektorien pitkälle vietyä integraatiota ja sitä, että varsinkin seuratasolla samat toimijat järjestävät niin lasten ja nuorten liikuntaa, harrasteliikuntaa

83 Itkonen, H., Lehtonen, K. & Aarresola, O. (2018): Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2018:6. Helsinki.

84 Tarasti, L. (2020): Selvitys huippu-urheilulain tarpeellisuudesta. Valtioneuvoston julkaisu 2020: 15. Helsinki.

kuin kilpa- ja huippu-urheiluakin. Hänen mukaansa ”huippu-urheilua on asiaperustaisesti vaikea erottaa liikunnan muista osista”.

Tästä olen jossain määrin eri mieltä. Erottelun teko huippu-urheilun ja muun liikunnan välille on kyllä mahdollista, mutta sitä ei ole haluttu tehdä sen paremmin liikuntajärjestelmän sisällä, huippu-urheilupiireissä kuin poliittisessa päätöksenteossakaan. Osaksi syyt tähän haluttomuuteen ovat olleet historiallisessa polkuriippuvuudessa, joka on luonut meille tietynlaisen, liikunnan eri sektorien päällekkäisyyttä ja limittyneisyyttä korostavan organisaatiomallin. Osaksi syyt löytyvät resurssikamppailusta, jossa eri toimijoilla on etua siitä, että he voivat esittää toimivansa laajasti liikunnan eri aloilla.

Tarasti kyllä totesi itse näkevänsä huippu-urheilun ja muun liikunnan toisistaan erillisinä ilmiöinä, koska niiden tavoitteet ja toiminnan kohteet eroavat toisistaan niin suuresti. Hän ei kuitenkaan katsonut liikuntajärjestelmämme nykyisen organisaatiomallin mahdollistavan selkeää erontekoa ja piti tärkeämpänä, ettei organisaatiota jatkuvasti muutettaisi. Hänen valtiovallalle kaavailemansa huippu-urheilutehtävät kytkeytyivät kaikki hyvin konkreettisesti valmentautumiseen ja kansainvälisen menestyksen saavuttamiseen. Hän vaikutti pitävän menestystä täysin itsestään selvänä ja itseisarvoisena asiana, sillä hän ei edes yrittänyt perustella valtiovallan roolia huippu-urheilussa millään laajemmilla yhteiskunnallisilla syillä.

Tämänhetkisen huippu-urheilua ympäröivän erilaisten häirintäkohujen leimaaman kriittisen keskustelun valossa on mielenkiintoista, että Tarasti nosti eettisyyden hyväksyttävyyden huippu-urheilun tavoitteeksi ainoastaan kirjoittaessaan ”valmennuksen teknologisten, fysiologisten ja lääketieteellisten keinojen sekä valmennuksen asiantuntijapalvelujen käytöstä”. Hänen ajattelussaan urheilun eettisyys tarkoitti ennen kaikkea irtisanoutumista suorituskyvyn parantamisesta kielletyillä keinoilla. Tämä sama, Fair Play -julistuksen laajan tehtävänantoon verrattuna varsin tarkkarajainen ja suppea urheilun eettisten vastuiden määritelmä löytyy myös Tarastin vuonna 2014 tekemästä urheilun eettistä hallinnointia koskevasta selvityksestä.

Tarastin mukaan reilun pelin periaatteen tärkeimpiä ilmentymiä ovat dopingin vastustaminen ja urheilutulosten manipuloinnin estäminen, joihin hän nimenomaisesti ja eksklusiivisesti viittasi ”urheilun eettisinä periaatteina”. Liikuntalaissa mainittujen tasa-arvon, suvaitsevaisuuden ja kulttuurisen moninaisuuden hän katsoi olevan suomalaista yhteiskuntaa kokonaisuudessaan koskevia eettisiä periaatteita, ei erityisesti urheiluun liittyviä. Lisäksi Tarasti korosti, että urheiluliikkeen tulisi itse määritellä ne periaatteet, joiden toteutumiseen se liikuntalain nojalla myötävaikuttaa.⁸⁵

85 Tarasti, L. (2020): Selvitys huippu-urheilulain tarpeellisuudesta. Valtioneuvoston julkaisu 2020: 15. Helsinki.

Vaikka Tarastin selvityksestä ei ole aikaa kuin runsaat kaksi vuotta, edustavat hänen huippu-urheilun omalakisuuutta ja itseisarvoisuutta korostavat käsityksensä nykyisin vähemmistönäkemyistä. Suomalaisen huippu-urheilun yksi suurimmista haasteista liittyykin yhteiskuntamme yleisen asenneilmapiiirin etäännyttämiseen yhä kauemmas kansainvälisen urheilumenestyksen tavoittelun edellyttämästä ajattelutavasta. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat erinomaisia lähtökohtia hyvinvointivaltion yleiseen yhteiskuntapolitiikkaan, mutta huippu-urheilussa ne johtavat resurssien hukkaamiseen, fokuksen katoamiseen ja toimintakulttuurin muuttumiseen menestyksen saavuttamista jarruttavaksi. Vanhaa vulgaaria suomalaista sanontaa lainaten huippu-urheilussa ”on ajettava niin lujaa, että paska tippuu rattailta”. Suuri osa ihmisistä on lahjakkaita jollain osa-alueella, mutta huippu-urheilumenestyksen vaatimaa lahjakkuutta löytyy huomattavasti harvemmalta. Huippu-urheilu ei todellakaan ole kaikkia varten.

Urheilujärjestelmämme kaipaakin rehellistä ja realistista keskustelua huippu-urheilun luonteesta. Huippu-urheilua eroaa ei vain liikunnasta vaan myös muusta urheilusta ennen kaikkea äärimmäisen kilpailullisuutensa ja huippuunsa viritetyn vaatimustason vuoksi. Tämän eron vuoksi toiminnan ja sen johtamisen sekä niiden taustalta löytyvän arvomaailman on oltava huippu-urheilussa erilaisia, mikä menestystä aiotaan saavuttaa. Huippu-urheilun olemuksen ytimessä löytyy useitakin sellaisia tavoitteita, ajattelutapoja ja arvoja, jotka ovat vaikeasti yhdistettävissä Suomen kaltaisessa tasa-arvoisessa hyvinvointiyhteiskunnassa vallitseviin yleisiin arvoihin. Siksi huippu-urheilulla on oltava laaja autonomia toimia. Samalla sen itsensä on kuitenkin pystyttävä vakuuttamaan ympäröivä yhteiskunta ja julkinen valta siitä, että sille tällainen autonomia voidaan myöntää.

Huippu-urheilun perimmäisenä motiivina on selvittää, kuka yksilöurheilija tai mikä joukkue on tiettyssä urheilulajissa paras koko maailmassa. Kansainvälisen huipputason alapuolella kilpaillaan kansallisista, alueellisista ja paikallisista sekä nuorten ja juniorien puolella tiettyjen ikäkausien paremmuuksista. Viime kädessä toiminta on ihmisten laittamista paremmuusjärjestykseen. Vaikka tämä tapahtuu urheilun kriteereillä ja sen keinotekoisessa maailmassa, ovat kilpailujen lopputulokset ”totta” ja niillä on konkreettisia seurauksia myös urheilun ulkopuolisessa maailmassa.⁸⁶

Suomen kaltaisessa yhteiskunnassa, jossa tärkeimpiä kollektiivisia arvoja ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, samanarvoisuus ja yksilönoikeudet, ihmisten paremmuusjärjestykseen laittaminen on ristiriidassa yleisen arvomaailman kanssa.⁸⁷ Ihmistä omana itsenään ja ainutkertaisena yksilönä kunnioittamaan ja arvostamaan pyrkivät pehmeät arvot ovat

86 Beamish, R., Ritchie, I. (2006): *Fastest, Highest, Strongest: A Critique of High-Performance Sport*. Routledge, New York.

87 Helkama, K. (2015): *Suomalaisten arvot*. SKS Kirjat, Helsinki.

kaukana huippu-urheilun suorituskeskeisyydestä, ihmisten rankkaamisesta heidän tulosensa perusteella ja perimmäisestä pyrkimyksestä tulla muita paremmaksi. Siksi huippu-urheilun on pystyttävä perustelemaan ja oikeuttamaan itsensä sekä erilainen toimintakulttuurinsa. Tähän tuskin on muuta tietä kuin huippu-urheilun erityisluonteen rehellinen tunnistaminen ja tunnustaminen.

Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä kehityksen sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen ovat tärkeitä ja tarpeellisia tavoitteita liikuntakulttuurille kokonaisuudessaan, mutta on kyseenalaista, voidaanko ja tulisiko niitä soveltaa myös huippu-urheiluun. Jo geeniperimämme erilaisuuden vuoksi yksilöiden lähtökohdat huippu-urheiluun ovat rajusti epätasa-arvoiset. On monia lajeja, jotka vaativat niin poikkeuksellista suorituskykyä, ettei sellaisen saavuttaminen onnistu kuin ihmisten pieneltä murto-osalta. Esimerkiksi kestävyyslajeissa geeniperimään voimakkaasti sidoksissa oleva maksimaalinen hapenottokyky on niin ratkaiseva menestystekijä, että suurin osa ihmisistä putoaa kilpailusta jo syntymässään.⁸⁸

Tasa-arvoisten osallistumismahdollisuuksien asettaminen huippu-urheilun tavoitteeksi olisi mieletöntä, lopputuloksen tasa-arvon tavoittelusta puhumattakaan. Niin kauan kuin huippu-urheilulta vaaditaan kansainvälistä menestystä, siltä on löydyttävä riittävää itse-tuntoa ja rohkeutta puolustaa omaa autonomiaansa, asiantuntemustaan ja oikeuksiaan. Huippu-urheilun on voitava tehdä rohkeita valintoja, harjoittaa kykyjenetsintää, suorittaa rajuakin karsintaa, pyrkiä valmentautumisessa mahdollisimman suureen tehokkuuteen, riisua toiminnasta kaikki suoraan menestyksen tavoitteluun liittymätön sekä keskittyä luomaan menestymisen mahdollistavat puitteet niille ja vain niille, joilla on siihen parhaat edellytykset. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tavoittelu ei ole mielekäs lähtökohta, kun tavoitteena ovat huippusuoritukset ja erinomaisuus.

Strategiassaan Suomen olympiakomitea listaa arvoikseen ”yhdessä”, ”ilolla”, ”kunnioitavasti”, ”vastuullisesti” ja ”erinomaisesti”.⁸⁹ Nämä ovat totta kai elämässä yleisesti hienoja ja tavoittelemisen arvoisia asioita, mutta on kysyttävä, onko niiden samanaikainen tavoittelu huippu-urheilun kaltaisessa toiminnassa aina mahdollista. Esimerkiksi jos pyritään urheilulliseen erinomaisuuteen, se on väistämättä mahdollista vain hyvin pienelle joukolle ihmisiä. Yhdessä tekemisestä on sen yhteydessä turha puhua. Sama pätee myös ilolla toimimiseen. Jo kliseeksi muodostunutta sanontaa käyttäen erinomaisuus edellyttää halua ja kykyä ainakin ajoittain poistua ns. mukavuusalueelta, jolloin ilo ei välttämättä enää ole

88 McArdle, W., Katch, F. & Katch V. (2014): Exercise Physiology. Nutrition, Energy and Human Performance. Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia.

89 Suomen Olympiakomitean strategia 2024. <https://www.olympiakomitea.fi/olympiakomitea/suomen-olympiakomitea-ry/strategia-ja-toimintasuunnitelma/>

päällimmäisenä tunteena. Myös tappiot ovat urheiluun väistämättä kuuluva asia, eikä tavoitteisiinsa vakavasti suhtautuva urheilija tunne niitä kohdatessaan minkäänlaista iloa, vaan päinvastoin.

Kääntäen voi kysyä, että jos toimitaan yhdessä ja iloisesti, onko kyseessä ainakaan huippu-urheilun totutuilla mittareilla ilmaistuna erinomainen toiminta. Vastuullisuuteenkin on mahdollista esittää kriittisiä huomioita. Onko vastuullista rohkaista nuoria ihmisiä omistamaan aikansa ja energiansa muun elämän kustannuksella sellaiseen toimintaan, josta he todennäköisesti eivät tule saamaan elantoaan? Pystyykö urheilujärjestelmä vakavalla naamalla sanomaan kantavansa oikeastaan minkäänlaista vastuuta niistä urheilijoista, jotka eivät saavuta kansainvälistä tasoa ja lopettavat? Entäpä voiko urheilujärjestelmä mennä takuuseen siitä, että kaikkien sen parissa toimivien yksilöiden toiminta on aina kunnioitettavaa? Voiko se lopulta edes olla sitä toiminnassa, jonka lopputuotteena on ihmisten paremmuusjärjestys?

Huippu-urheilijat ovat poikkeusyksilöitä, jotka poikkeuksellisten ominaisuuksiensa ansiosta pystyvät selviytymään tavallisille ihmisille ylivoimaisista vaatimuksista tietyn lajin rajatussa ja tarkasti säännöillä normitetussa kontekstissa. Valmentautumisen avulla pyritään entisestään vahvistamaan juuri niitä ominaisuuksia, jotka tekevät heistä poikkeuksellisia. Juuri tämän huippu-urheilun perimmäiseen olemukseen liittyvän poikkeuksellisuuden takia yhteiskunnassa yleisesti vallitsevien arvojen ja toimintatapojen soveltaminen johtaisi valmentautumisessa mitä todennäköisimmin suboptimaaliseen tulokseen ja tavoitteiden saavuttamatta jäämiseen.

Huippu-urheilun valmentautumiskulttuurissa on monia sellaisia piirteitä, joita sen ulkopuolisessa todellisuudessa pidettäisiin vaikeina tai mahdottomina hyväksyä.⁹⁰ Esimerkkinä voi antaa tilanteen, jossa urheilijalta vaaditaan harjoitustilanteessa pitkäaikaista pysyttelyä runsasta maitohaponmuodostusta, rajua uupumusta ja akuutteja kivuntunteita aiheuttavalla tehoalueella, tai sitä, että urheilijan on alistettava muu elämänsä valmentautumisen vaatimuksille ja pidättäytyttävä monesta normaaliin ihmiselämään tavanomaisesti kuuluvasta asiasta.

Jos tavoitteeksi asetetaan kansainvälisen tason huippumenestyksen saavuttaminen, on pystyttävä tunnistamaan ja tunnustamaan se, että monessa lajissa se edellyttää osin sellaisia toimintatapoja ja vaatimuskulttuuria, joihin turvautumista ei monella muulla elämän osa-alueella tänä päivänä enää pidettäisi hyväksyttävänä. Olennaista on, että urheilijat itse kokonaisvaltaisesti ymmärtävät sekä vapaaehtoisesti ja oma-aloitteisesti hyväksyvät

---

90 Ronglan, L. (2015): Elite sport in Scandinavian welfare states: legitimacy under pressure? *International Journal of Sport Policy and Politics* 7 (3), 345-363.

tämän asiantilan. Erittäin haastava kysymys on, missä vaiheessa nuori urheilija saavuttaa sellaisen kypsyystason, että hän kykenee tällaisen päätöksen tekemään sekä aidosti punnitsemaan ja harkitsemaan kaikkia siihen liittyviä tekijöitä.

Kypsänä demokraattisena ja tasa-arvoa korostavana kulttuurina Suomessa pannaan suuri paino sille, että päätöksenteossa pyritään huomioimaan kaikki relevantit näkökulmat ja intressit, myös vähemmistössä olevat.⁹¹ Huippu-urheilu ei kuitenkaan ole demokraattista eikä tasa-arvoista. Päinvastoin se on äärimmilleen vietyä meritokratiaa, yksilöiden lahjakkuuteen ja ansioihin perustuvaa. Erilaisia intressejä mahdollisimman laajasti huomioiva päätöksenteko ei pääsääntöisesti tuota siellä parasta mahdollista tulosta, vaan saattaa jopa muodostua tehokkaan ja tuloksellisen toiminnan esteeksi.

Suomessa huippu-urheilu joutuu toimimaan kulttuurisesti vakavasti ristiriitaisessa tilanteessa. Suomalaisten huippu-urheilutoimijoiden kannattaisi kenties perehtyä tarkemmin Ruotsin, Norjan ja Tanskan huippu-urheiluun, jotka ovat Suomen tavoin syvällisesti demokratiaan ja tasa-arvoon sitoutuneita hyvinvointiyhteiskuntia, mutta joissa tätä ristiriitaa egalitarismin ja meritokraattisuuden välillä on kyetty hallitsemaan ja ratkomaan paremmin kuin meillä.⁹²

---

91 Saukkonen, Pasi (2003): The Political Organization of Difference. Finnish Yearbook of Political Thought 2003. SoPhi, Jyväskylä.

92 Bairner, Alan (2010): What's Scandinavian about Scandinavian Sport? Sport in Society 13 (4), 734-743.

10 Vastuullisuus, eettisyys ja kestävyys suomalaisessa huippu-urheilussa

Suomessa liikuntakulttuuri oli pitkään kilpa- ja huippu-urheiluvetoista. Kriittinen suhtautuminen huippu-urheiluun alkoi lisääntyä 1970-luvulta alkaen, kun katsottiin sen vievän resursseja ja huomiota yhteiskunnan kokonaisedun kannalta huomattavasti tärkeämmältä liikunnalta. Asetelma on kääntynyt ja liikuntapoliittisessa päätöksenteossa fokus on kohdistunut yleisen fyysisen aktiivisuuden edistämiseen ja mahdollisimman monien kansalaisten osallistamiseen.⁹³ Huippu-urheilujärjestelmä on reagoinut tähän korostamalla, että myös se tuottaa laajempia yhteiskunnallisia hyötyjä. Seurauksena tästä huippu-urheilulle on asetettu ja se on myös itse omaksunut suoraan menestyksen tavoitteluun liittymättömiä tehtäviä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö linjasi jo 2010-luvulla, että sen tukeman huippu-urheilun oli oltava yhteiskuntavastuullista ja eettistä.⁹⁴ Tavoite on sinänsä ymmärrettävä, puhutaanhan julkisten varojen käytöstä. Ongelmana on se, ettei urheilujärjestelmän sisälläkään ole yhtenäistä näkemystä siitä, mitä yhteiskuntavastuullisuus ja eettisyys huippu-urheilun kohdalla täsmällisesti tarkoittavat. Tällä hetkellä vaikuttaa siltä, vastuullisuus ja eettisyys kohotetaan urheilumenestystäkin tärkeämmiksi tavoitteiksi ja päämääräksi itsessään. Tämä on menestyksen tavoittelun näkökulmasta ongelmallinen tulkinta. Parasta mahdollista menestystä tavoittelevien urheilija-valmentajatiimien aika ja energia menevät valmentautumiseen ja kilpailemiseen. Eettisyyden vaatimus toteutuu sitoutumisena lajien sisäisiin normeihin.

Uusien tehtävien omaksumisessa on aina se riski, että ajaututaan itselle vieraaseen rooliin toteuttamaan tavoitteita, joita ei koeta omiksi. Hyviä esimerkkejä tästä tarjoavat hallitusohjelmakirjaukset. Kataisen hallituksen ohjelmassa puhuttiin ”eettisesti kestävä, yhdenvertaisen ja moniarvoisen huippu-urheilun” toimintaedellytysten turvaamisesta.⁹⁵ Vakavasti otettuna eettisyys saattaa huippu-urheilussa tuottaa hyvinkin vaikeita kysymyksiä ratkaistavaksi. Eettisyys yhdessä asiassa saattaa tuottaa epäeettisyyttä toisessa. Se, mikä

93 Rantala, M. (2014): Sata vuotta toistoa. Liikunnan asemointi ja argumentointi suomalaisessa liikuntapolitiikassa vuosina 1909–2013. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 287. Likes, Jyväskylä.

94 Lipponen, K. (2017): Menestyksen poluilla – huippu-urheilun ulkoinen arviointi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2017: 1. Helsinki.

95 ”Avoin, oikeudenmukainen ja rohkea Suomi”. Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma 22.6.2011. Hallituksen julkaisusarja 1/2011. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79792>.

on eettistä normaalielämässä, ei välttämättä ole sitä huippu-urheilussa. Tasapainon hakeminen eettisyyden vaatimusten ja huippu-urheilun oman sisäisen toimintalogiikan välillä voi olla hyvinkin hankalaa.⁹⁶

Jos ja kun eettisyyden vaatimukset entisestään laajenevat ja kiristyvät, ne saattavat muodostua huippu-urheilulle hyvinkin vaikeiksi kysymyksiksi. Hyvä esimerkki tästä on viimeisen parin vuoden aikana valtavasti keskustelua herättänyt kysymys transurheilijoiden kilpailuoikeuksien määrittelystä. Siinä pyrkimys toimia eettisesti syrjimättömyyden suhteen on synnyttänyt naisten urheilussa tilanteen, jossa monet katsovat inklusion ja oikeudenmukaisuuden ajautuneen keskenään törmäyskurssille. Vastaavalla tavalla vaikea kysymys ovat myös sellaiset lajit, joissa keveydestä on etua. Jos ilmi tullessiin syömishäiriötapauksiin reagoidaan arvostelukriteerejä muuttamalla, onko se oikeudenmukaista niille urheilijoille, jotka pääsevät vaadittuun painoon terveyttään vaarantamatta?

Eettisyys on aina tilanne- ja kontekstisidonnaista. Usein voi olla hyvinkin vaikeaa ratkaista, mikä tietyssä tilanteessa olisi eettistä eli oikein toimimista. Valinta on tehtävä ilman varmaa tietoa sen seurauksista. Huippu-urheilussa voi tulla eteen hetkiä, jossa eettisesti kestävä toiminta on lähes mahdotonta. Ajatellaan vaikkapa tilannetta, jossa on valittava yksi maajoukkue-edustaja kolmen tasaväkisen urheilijan väliltä. Valitsijat tietävät yhden heistä harjoitelleen tunnollisemmin ja uhranneen urheilulle valtavasti, mutta olevan epävarma kilpailija. Toinen taas tunnetaan rennosta suhtautumisestaan harjoitteluun, mutta myös kovista kilpailuhermoistaan ja positiivisesta vaikutuksestaan joukkueen yhteishenkeen. Kolmas puolestaan on veteraani-ikää lähentelevä lajin entinen arvokisamitalisti, joka ei enää ole huippuvuosiensa kunnossa, mutta on aina ollut auliisti käytettävissä liiton edustustehtäviin ja on ilmoittanut haluavansa päättää uransa kunniakkaasi. Mikä on tässä tilanteessa eettisesti oikea ratkaisu? Kuinka eettistä ylipäättään on asettaa ihmisiä paremmuusjärjestykseen jonkin niin keinotekoisena ja elämän suuressa kuvassa vähämerkityksisen asian kuin urheilusuorituksen perusteella?

On myös kysyttävä, onko ja voiko huippu-urheilu olla yhdenvertaista ja moniarvoista sillä tavalla kuin nämä termit yhteiskuntapolitiikassa ymmärretään. Jos tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden vaatimukset otetaan vakavasti eikä vain pelkkänä julkisen tuen oikeuttamiseen ja yhteiskunnallisen hyväksynnän saavuttamiseen tähtäävänä liturgisena retoriikkana, tullaan huippu-urheilussa nopeasti hyvin vaikeiden kysymysten ääreen. Onko se yhdenvertaista, että olympialaisissa on lajeja, joissa huipulle pääseminen on jo lähtökohtaisesti mahdotonta 95 prosentille ihmisistä esimerkiksi antropometrinen, geneettinen, sosioekonomisten, kulttuuristen tai maantieteellisten syiden vuoksi? Kuinka moniarvoisia ovat

---

96 Morgan, W. (edit.) (2017): Ethics in Sport. Human Kinetics, Champaign.

esimerkiksi ne monet lajit, joissa lähes kaikki osallistujat ovat valkoihoisia eurooppalaisen maailman edustajia?⁹⁷

Olympiakomitean strategiassa mainitut arvot ”ilolla”, ”yhdessä”, ”erinomaisesti”, ”vastuullisesti” ja ”kunnioittavasti” ovat kauniita ja monessa suhteessa tavoittelemisen arvoisia. Kysymys kuitenkin kuuluu, voivatko ne kaikki toteutua yhtäaikaisesti ainakaan huippu-urheilun kaltaisessa toiminnassa? Voidaanko kansainvälisen huipputason vaatimaa erinomaisuutta todella tavoitella ilolla ja yhdessä? Huippu-urheilun kannalta strategia muuttuu entistä hankalammaksi, kun tavoitteiksi listataan myös ”positiivinen ja mukaan kutsuva keskustelu”, liikunnan terveysvaikutuksia koskevan ymmärryksen lisääminen ja ihmisten kannustaminen ei vain liikkumaan enemmän itse vaan myös edistämään muiden liikumista. Näillä tavoitteilla on hyvin vähän relevanssia huippu-urheilun kannalta. Sama pätee myös ”strategian mahdollistajina” listattuihin vastuullisuuden kansainväliseen edelläkävijyyteen, kestävä kehityksen edistämiseen sekä julkisen keskustelun ja ilmapiirin muokkaamiseen.

Olympiakomitean syyskokouksessa 2021 hyväksyttiin koko suomalaiselle urheiluyhteisölle suunnattu eettinen periaatejulistus *Reilu Peli*.⁹⁸ Erittäin kunnianhimoisessa ja urheilun väli-nearvoa voimakkaasti korostavassa julistuksessa urheilulle on kirjattu erittäin laaja välittömän valmentautumis- ja kilpailutoiminnan ulkopuolinen tehtäväkenttä, jota toteuttamalla se osallistuu yhteisen hyvän rakentamiseen ja tuottaa laajempia yhteiskunnallisia hyötyjä. Lista on hengästyttävä: ”kohtelemme kaikkia yhdenvertaisesti ja oikeudenmukaisesti”, ”kaikki tekemisemme edistää terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia”, ”lisäämme liikunnan ja urheilun toimijoiden fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista turvallisuutta ja hyvinvointia määrätietoisesti ja tavoitteellisesti”, ”emme tingi laaja-alaisesta tasa-arvosta”, ”kasvatamme omalla esimerkillämme niin lapsia, nuoria kuin aikuisiakin” ja niin edelleen. Julistus ei juurikaan pyri täsmentämään, kuinka ilmoitettuja varsin yleisluontoisia periaatteita pitäisi käytännössä toteuttaa. Retorisesti dokumentti muistuttaakin puolueohjelmia. Lisäksi monilla periaatejulistuksen takana olevilla järjestötahoilla Olympiakomiteasta itsestään alkaen on ollut suuria vaikeuksia toimia julistuksessa esitetyillä tavoilla.

Monet linjauksista ovat hyvin vaikeasti sovitettavissa huippu-urheilun rajuun kilpailullisuuteen. ”Urheilu suoritukset eivät ole urheilijoiden arvon ainoa mittari”, paitsi, että ne todellisuudessa esimerkiksi maajoukkuevalintoja tehtäessä tai taloudellisen tuen saajista päätettäessä ovat ja niiden tuleekin olla. ”Jokaisen liikkujan ja urheilijan terveys, turvallisuus

97 Shogan, D. (1999): *The Making of High-Performance Athletes: Discipline, Diversity, and Ethics*. University of Toronto Press, Toronto.

98 *Reilu Peli – urheiluyhteisön eettiset periaatteet*.
<https://www.olympiakomitea.fi/olympiakomitea/vastuullisuus/>.

ja hyvinvointi menevät suoritusten edelle – myös huippu-urheilussa”, paitsi, että huippu-urheilussa on menestystä saavuttaakseen pakko ajoittain mennä ns. epämukavuus-alueelle, jossa pitääkin lakata ajattelemasta turvallisuutta ja hyvinvointia siten kuin termit normaalisti ymmärretään. Lisäksi on monia sellaisia urheilulajeja, joita terveystieteet edellä toimien ei harrastettaisi lainkaan, ajatellaanpa vaikka nyrkkeilyä, mäkihyppyä, amerikkalaista jalkapalloa tai vapaaottelua.

Julistuksen mukaan ”annamme lapsille ja nuorille aikaa kasvaa ja kehittyä lajissaan omien taitojensa mukaan”. Lisäksi halutaan varmistaa, että ”kaikilla on oikeus ja mahdollisuus valmennukseen ja ohjaukseen taitotasostaan ja tavoitteistaan riippumatta”. Liikuntajärjestelmän yleiseksi tavoitteeksi tällaiset ohjenuorat sopivat, joskin tuolloinkin herää kysymys siitä, miten toteuttamiseen vaadittavat resurssit järjestetään. Huippu-urheilun näkökulmasta ne ovat irrelevantteja tai pahimmillaan toimintaa jarruttavia. Yhdenvertaisuutta ja kilpailullisuutta ei ole mahdollista yhdistää jommastakummasta tai molemmista tinkimättä. Ajatus siitä, että kaikille tarjottaisiin valmennusta ja ohjausta, ei ole sen paremmin realistinen kuin järkeväkään. ”Hauska ja reilu toiminta kuuluu myös huipulle haaveilevien lasten ja nuorten urheiluun”, linjaa julistus ja vaatii, että ”aikaa pitää jäädä riittävästi urheilun ja kilpailun ulkopuoliselle elämälle”. Se ei kuitenkaan kerro, mitä on ”hauska ja reilu toiminta” tai riittävä määrä urheilun ulkopuolista elämää.

Periaateohjelma toteaa myös, että ”kiusaaminen, häirintä tai muu epäasiallinen käyttäytyminen ei kuulu liikuntaan ja urheiluun”. Ihmisten arkikäyttäytymistä ohjaavana periaatteena ajatus on totta kai kannatettava, mutta sen soveltaminen huippu-urheiluun ei ole ongelmatonta. Varsinkin joukkue- ja kamppailu-urheilussa on lajeja, joissa jatkuvasti ja tietoisesti liikutaan sääntöjen rajamailla haettaessa taktista ja/tai psykologista etua. Kentällä tapahtuu asioita, jotka normaalielämässä olisivat ilman muuta kiusaamista, häirintää, epäasiallista käyttäytymistä tai väkivaltaa. Kilpailuedun saamiseksi pyritään urheilukielellä ilmaistuna ”pääsemään vastustajan ihon alle”, ”kuumentamaan naapuriamme” tai ”horjuttamaan kaverin itseluottamusta”. Vastustajan keskittymistä pyritään sotkemaan puheilla, huudahduksilla, ilmeillä ja eleillä, jotka kentän ulkopuolella olisivat hyvinkin epäasiallista käyttäytymistä. Osallistujat kuitenkin ymmärtävät ja hyväksyvät niin sanotun pelin hengen eli lajikulttuurin sisäisen käyttäytymisnormiston.⁹⁹

Monessa kamppailulajissa väkivalta on instrumentaalista, eli vastustajan vähintäänkin tilapäinen satuttaminen on nimenomaan tavoitteena. Osassa lajeja kilpailijat luopuvat tietoisesti ja vapaaehtoisesti oikeudestaan fyysiseen koskemattomuuteen ja hyväksyvät siitä aiheutuvat seuraukset. Lajin säännöt määrittävät fyysiselle kontaktille rajat, jotka saattavat

99 Russell, G. (2008): *Aggression in the Sports World: A Social Psychological Perspective*. Oxford University Press, New York.

olla huomattavastikin yhteiskunnan tavanmukaisia normeja kauempana. Olennaista on, että harrastajat ovat vapaaehtoisesti ja yhteisesti hyväksyneet lajisääntöjen kontaktille asettamat rajat. Monissa lajeissa tapahtuu toistuvasti myös sääntöjen vastaista tahallista kivun tuottamista tai vahingoittamista, pelillisiin tarkoituksiin liittymätöntä väkivaltaa ja suhteetonta voimankäyttöä. Osallistujat hyväksyvät sen, että tällaiset rikkomukset pääsääntöisesti käsitellään lajisääntöjen, ei rikoslain mukaan.¹⁰⁰

Huippu-urheilun näkökulmasta ohjelmassa tehty kilpailumanipulaation määrittely ”pyrkimyksiksi vaikuttaa joko kilpailun tai ottelun kulkuun tai lopputulokseen” on suorastaan absurdi, kun sitä ei rajata edes sääntöjenvastaiseen vaikuttamiseen. Kansainvälisen huippu-urheilun todellisuudessa lopputulokseen pyritään jatkuvasti vaikuttamaan kielletyn ja sallitun välimaastoon sijoittuvilla harmaan alueen keinoilla. Kilpailun koko ajan kiristyessä on sallittua kaikki, mikä ei ole nimenomaisesti kiellettyä. Juuri tästä syystä monet lajit joutuvat jatkuvasti korjailemaan, täydentämään ja täsmentämään sääntöjään.

Olen tässä käsitellyt Reilu Peli -ohjelmaa näin laajasti siksi, että siinä kiteytyy monia nykyisen suomalaisen urheilun ja huippu-urheilun yhteiskuntasuhteen suurimmista ongelmista. Ohjelman kaltaisilla dokumenteilla on funktionsa urheiluyhteisön ihannemaailmaa kuvaavina puheenvuoroina. Kukaan tuskin asettuu vastustamaan niissä ilmaistuja yleviä tavoitteita, mikä alleviivaa niiden liturgista luonnetta.

Ohjelma heittelee yhtä suuruusuntaisia kuin epärealistisiakin lupauksia kaikkiin kuviteltavissa oleviin suuntiin. Herää kysymys, miksi tällaisia julistuksia on esitettävä? Millä tavalla tällaisten pompöösien kannanottojen esittäminen palvelee suomalaisen liikunnan ja urheilun etuja? Urheilujärjestelmämme sisällä tulisi käynnistää kriittinen keskustelu siitä, onko tämänkaltaisen inflatoituneen retoriikan viljely tarpeellista ja strategisesti järkevää. Onko tämä oikeasti se väylä, joka kohentaa suomalaisen urheilun yhteiskunnallista legitimitettiä? Miksi urheilujärjestöjen tulisi käyttää niukkoja resurssejaan tällaisen retoriikan tuottamiseen? Eikä niiden ydintehtävien tulisi olla jossain aivan muualla?

Urheilulla on moraalinen vastuunsa, mutta enemmän kuin maailman yleiseen parantamiseen ja järjestöllisten imagokilpien kiillottamiseen, sen tulisi kytkeytyä niihin ihmisiin, jotka urheilua harrastavat. Joka vuosi kymmeniä tuhansia 6–10-vuotiaita suomalaislapsia hakeutuu urheiluseuratoiminnan pariin. Suurin osa heistä lopettaa harrastuksensa 15–16-vuotiaana. Miksi näin tapahtuu? Olivatko he alun alkaenkaan itselleen parhaiten sopivassa paikassa? Olisiko jokin toinen harrastus, vaikkapa viulunsoitto tai partio, sitenkin ollut heille parempi vaihtoehto? Miten he itse myöhemmin kokevat urheilun

---

100 Parry, J. (1998): *Violence and Aggression in Contemporary Sport*. Teoksessa M.J. Namee (edit.): *Ethics and Sport*. Routledge, London.

käyttämiensä satojen tuntien hyödyllisyyden? Tuliko urheilu ottaneeksi heiltä jotain sellaista, mitä he eivät enää myöhemmin voineet saada takaisin? Ylevien julistusten laatimisen sijaan suomalaisen urheilujärjestelmän saattaisi olla järkevämpää pohtia tämänkaltaisia kysymyksiä.¹⁰¹

Huippu-urheilun näkökulmasta periaatejulistukset jäävät hyvin etäisiksi. Liikuntapoliittisen selonteon tutkimuskatsauksessa todettiin, että ”huippu-urheilua tukevien järjestelmien tehtävänä on parantaa urheilijoiden menestymisen edellytyksiä ja voittamisen todennäköisyyttä”.¹⁰² Tämänkaltaisen perustehtävän mieleen palauttaminen on juuri sellaista strategista ajattelua ja rohkeutta, jota suomalaisessa huippu-urheilussa kaivattaisiin enemmän. Huippu-urheilun rajallisia resursseja ei ole syytä hukata sellaiseen toimintaan ja pohdintoihin, joiden yhteys voittamisen todennäköisyyden parantamiseen ei ole selkeästi nähtävissä. Periaatejulistusten ja ylhäältä annettujen toimintaohjeiden suurin haaste on niiden vieminen käytäntöön. Mitä suurellemmiksi ja korkealentoisemmiksi nämä julistukset ovat, sitä vaikeampaa niitä on jalkauttaa konkreettisen toiminnan ohjenuoriksi ja apuvälineiksi.

On hyvä tunnustaa, että urheilu tarjoaa apua ja ratkaisuja monenlaisiin asioihin, mutta mikään yleispätevä vastaus kaikkeen se ei ole; siksi urheilujärjestöjen hyvyys- ja hyötyretoriikkaan on hyvä suhtautua kriittisesti. Myös järjestöjen itse kannattaa miettiä tarkemmin, mitä kaikkea kannattaa luvata. On vain järkevää realismia myöntää, että huippu-urheilun yhteiskunnallinen yleistä hyvää tuottava välinearvo on rajallinen.¹⁰³ Sitä ei kannata yrittää väkisin venyttää alueille, joihin sillä ei ole aitoa lisäarvoa annettavaan ja joihin se ei sovellu. Eettisyyden ja vastuullisuuden vaatimuksia huippu-urheiluun kohdistettaessa on hyvä tiedostaa resurssien rajallisuus. Huippu-urheilussa suurin osa urheilijoiden ja valmentajien ajasta, energiasta ja muista resursseista menee valmentautumiseen. Lisävastuiden ottaminen pitää aina sisällään riskin valmentautumisprosessin häiriytymisestä.

Perimmäinen kysymys kuuluukin, tulisiko yhteiskunnallisten kantojen esittämisen nostaa urheilujärjestöjen ja urheilijoiden ydintehtävien joukkoon? Onko niillä tällaisen tehtävän edellyttämä asiantuntemus ja osaaminen? Yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuminen on aina potentiaalinen miinakenttä, jossa rajanveto tiettyjen yleisesti hyväksi tulkittujen arvojen puolustamisen ja poliittisen kantaottavuuden välillä on usein vaikeaa, ellei jopa mahdotonta. Huippu-urheilun historia ja nykyisyyskin osoittavat, että politiikan

101 Salasuo, M. & Kangaspunta, M. (toim.) (2011): *Hampaat irvessä? Painavia sanoja 11–15-vuotiaiden kilpaurheilusta*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.

102 Itkonen, H., Lehtonen, K. & Aarresola, O. (2018): *Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:6. Helsinki.

103 Itkonen, H. (1997): *Tuskin etanaa elävämpi – urheilu sosiaalisena kontrollina*. Teoksessa Vares, V. (toim.): *Urheilu ja historia*. Turun Historiallinen Yhdistys, Turku.

alueelle menemiseen sisältyy urheilun kannalta monia riskejä. Toisaalta puhe niin sanottujen hyvien asioiden puolesta kääntyy helposti ylevältä kuulostavien, mutta konkreettiselta sisällöltään onttojen iskulauseiden liturgiseksi toisteluksi.¹⁰⁴

Urheilulla on totta kai velvollisuus puuttua oman piirinsä ongelmiin, erityisesti lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan väkivaltaan, kiusaamiseen ja syrjintään. Olisi kuitenkin kohtuutonta syyttää juuri urheilua niiden ilmenemisestä. Alkusyöt ovat syvemmällä yhteiskunnassamme ja siksi niiden korjaamiseen vaaditaan sellaisia taitoja ja valtuuksia, joita urheilulla ei ole eikä tulekaan olla. Urheilujärjestöjen tulee tukea kotien, koulujen ja poliittisten päätöksentekijöiden ponnistelua näissä asioissa, mutta päävastuuta ja aloitevaltaa niille ei voida säilyttää eikä niiden pidä myöskään itse pyrkiä ottamaan. Maailman ja elämän paremmaksi muuttaminen on koko yhteiskunnan yhteinen tehtävä, jota päätöksentekijän roolissa hoitavat ennen kaikkea vaaleilla valitut vallanpitäjät. Urheilulla ei ole aktiivisen yhteiskuntapolitiikan tekemiseen sen paremmin mandaattia kuin asiantuntemustakaan.

Voi myös kysyä, miksi huippu-urheilun tai urheilunkaan pitäisi käyttää rajallisia resurssejaan toistuviin vakuutteluihin siitä, että se kannattaa tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja kestäväen kehityksen kaltaisia yhteiskunnassamme lähes universaalisti jaettuja arvoja? Eikö suomalaisessa yhteiskunnassa pikemminkin pitäisi voida luottaa siihen, että niiden ymmärretään olevan toiminnan itsestään selviä lähtökohtia?¹⁰⁵ Huippu-urheilun ydintehtävä on kansainväliselle huipulle nousun mahdollistavien harjoittelu- ja kilpailumahdollisuuksien järjestäminen sekä menestyksen saavuttaminen. Maailman paremmaksi muuttaminen syntyy sivutuotteena tässä ydintehtävässä onnistumisesta, jos on syntyäkseen.

Itseruoskinnan sijaan olisi tuotava esiin niitä hyötyjä, joita huippu-urheilija aidosti saa urheilusta myöhempää elämää varten. Koska huippu-urheilijoita on vähän, näiden hyötyjen yhteiskunnallinen merkitys on rajallinen, mutta nuorten urheilijoiden kannustamisessa ja huippu-urheilu-uran houkuttelevuuden lisäämiseksi niiden näkyvämmäksi tekemisellä voisi olla suuri merkitys. Käyttökelpoisia esimerkkejä riittää, sillä menestyneitä entisiä huippu-urheilijoita löytyy Suomessa hyvin monilta eri aloilta. He voisivat antaa nuorille lahjakkuuksille ja nykyisille huipuille neuvoja siitä, miten urheilusta saatu kokemus ja osaamispääoma on mahdollista jalostaa sellaiseksi, että siitä on hyötyä myös muussa elämässä.

104 Tosi, J. & Warmke, B. (2020): Grandstanding. The Use and Abuse of Moral Talk. Oxford University Press, New York.

105 Siisiäinen, M. (2000): Järjestöllinen pääoman Suomessa. Teoksessa Ilmonen, K.: Sosiaalinen pääoma ja luottamus. SoPhi, Jyväskylä.

11 Urheilun yhteiskunnallinen legitimizeetti ja politiikka

Suomalainen liikuntapolitiikka kaipaa laajaa keskustelua siitä, mitkä ovat huippu-urheilun perimmäiset tavoitteet sekä miten ja kenen ehdoilla nämä tavoitteet tulisi määritellä. Vaihtoehtojen kirjo ulottuu perinteisestä mitalien voittamisesta urheilun valjastamiseen maailman paremmaksi muuttamisen välineeksi. Jos valitaan laaja tavoitteenasettelu, on hyvä tiedostaa, että se ei välttämättä palvele urheilumenestyksen saavuttamista millään lailla. Päinvastoin se saattaa muodostua jopa urheilumenestystä estäväksi tekijäksi siirtämällä fokuksen muihin asioihin ja muokkaamalla toimintakulttuuria suuntaan, jossa tietyt menestyksen saavuttamisen edellyttämät asiat ja metodit muuttuvat vaikeiksi tai jopa mahdottomiksi hyväksyä.¹⁰⁶

Demokraattisessa yhteiskunnassa huippu-urheilunkin lähtökohtana tulee totta kai olla yhteiskunnallinen hyväksyttävyyden kriteerien määrittely on kuitenkin hyvin monimutkainen kysymys. Koska siinä väistämättä joudutaan punnitsemaan keskenään erilaisia yhteiskunnallisia arvoja ja näkemyksiä, se on pohjimmiltaan myös poliittinen kysymys.¹⁰⁷ Automaattisia oikeita vastauksia ei ole. Kyse on arvovalinnoista ja niiden soveltamisesta huippu-urheiluun. Tärkeintä on tehdä selväksi se, mitä erilaisista valinnoista seuraa. Valintojen tekemisen jälkeen on varmistuttava siitä, ettei urheilulle aseteta sellaisia tavoitteita, joiden saavuttamisesta on näiden valintojen myötä tullut epärealistista.

Tässä keskustelussa olisi laajasti kuultava näkemyksiä myös huippu-urheilun itsensä sekä sille uusia lahjakkuuksia tuottavan kilpaurheilun piiristä. Kulkevatko siellä näkemykset huippu-urheilun luonteesta, merkityksestä ja tehtävistä samaan suuntaan kuin julkisella sektorilla ja urheilujärjestelmän johdossa? Onko meneillään olevalla huippu-urheilun yhteiskunnallisen tehtävän uudelleen määrittelyllä kentältä ja siellä vaikuttavilta ruohonjuuritason toimijoilta saatu valtakirja? Huippu-urheilun yhteiskunnallisen tehtävän realistinen määrittely ei ole mahdollista ottamatta huomioon sitä käytännön tasolla toteuttavien ihmisten näkemyksiä.

106 Lipponen, K. (2017): Menestyksen poluilla – huippu-urheilun ulkoinen arviointi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2017: 1. Helsinki.

107 Beetham, D. (1991): The Legitimation of Power. Macmillan, London.

Liikuntapoliittisen selonteon taustaksi laaditussa tutkimusselvityksessä esitettiin erittäin tärkeä kehoitus käydä urheiluseurojen yhteiskunnallisista tehtävistä perustavanlaatuinen keskustelu.¹⁰⁸ Tarvitaan vakavaa pohdintaa siitä, minkälaisia tehtäviä ja tavoitteita yhteiskunnan on järkevää ja realistista urheilujärjestöille ja -seuroille asettaa. Jos tavoitellaan yleistä liikkumisen edistämistä, kilpaurheiluoitoitunut järjestö tuskin on sille soveliaim ja tehokkain paikka. Urheiluseurojen roolia esimerkiksi terveyserojen kaventajina saattavat tulevaisuudessa nousta rajustikin rajoittamaan seuratoiminnan kasvavat kustannukset. Kun puhutaan liikuntalain läpäisevistä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisen tavoitteista, nousee vielä suurempia epäilyksiä seurojen resurssien ja osaamisen riittäväydestä. Ylipäätään näin suurien yhteiskunnallisten velvoitteiden asettaminen vapaaehtoiselle kansalaistoiminnalle herättää kysymyksiä.

Urheiluseurat ovat toimintatarkoituksensa mukaisesti pääasiassa kiinnostuneita kilpaurheilun järjestämisestä ja suorituspaikkojen ylläpidosta. Laajempi yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja kehittäminen eivät meillä perinteisestikään ole kuuluneet urheiluseurojen tehtäviin. Seurat kyllä tuottavat sosiaalisia hyötyjä, mutta ne syntyvät sivutuotteena niiden varsinaisesta toiminnasta. Ihmiset eivät pääsääntöisesti osallistu urheiluun yhteiskunnallisia päämääriä ajaakseen, puhuttiin sitten ruohonjuuritason seuratoiminnasta tai huippu-urheilusta. Urheilusta haetaan suorituskyvyn parantamista, nautintoa, elämyksiä, ajanvietettä ja sosiaalisia suhteita, ei niinkään mahdollisuutta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.¹⁰⁹

Huippu-urheilun ja kilpaurheilun kentältä olisi kysyttävä, ollaanko myös siellä valmiit ottamaan vastaan ne laajat vastuut ja velvoitteet, joita urheilulle ollaan säilyttämässä? Nähdäkseni keskustelussa ei ole riittävästi pohdittu sitä, mitä meneillään oleva arvomuutos loppuun saakka vietyinä urheilutoiminnan luonteen kannalta merkitsee. Mitä se tarkoittaa tavoitteenasettelun, toimintatapojen ja toiminnan motivoimisen kannalta? Muuttuuko huippu-urheilu sen ansiosta paremmaksi ja miten tätä muutosta arvioidaan? Huippu-urheilun perinteisen menestystehtävän näkökulmasta olennaisin kysymys on se, ollaanko valmiit tinkimään menestyksestä suuremman vastuullisuuden ja eettisyyden hyväksi? Olisivatko vaikkapa suomalaiselle jääkiekolle ja jääkiekkofaneille riittäneet Pekingin olympialaisista ja Tampereen kotikisoista hopeamitalit, jos olisimme pienentäneet Suomi-kiekon hiilijalanjälkeä jättämällä 30 jäähallia rakentamatta?

108 Itkonen, H., Lehtonen, K. & Aarresola, O. (2018): Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2018:6. Helsinki.

109 Koski, P. & Mäenpää, P. (2018): Suomalaiset liikunta- ja urheiluseurat muutoksessa 1986–2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018:25. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki.

On selvää, että huippu-urheilun autonomia on kaventunut ja sitä koskevaa määräysvaltaa on enenevässä määrin siirtynyt urheilun ulkopuolisille toimijoille kuten medialle ja rahoittajille. Myös nykyisessä huippu-urheilukeskustelussa aloitevalta vaikuttaa siirtyneen pitkälti pois huippu-urheilulta itseltään, medialle, sponsoreille, poliittisille päätöksentekijöille, tutkijoille ja yleisön edustajille. Pyrkinessään turvaamaan toimintansa legitimitetin huippu-urheilun on kuunneltava yhä tarkemmin sitä, minkälaisia odotuksia ja vaatimuksia näillä ulkopuolisilla tahoilla sille on, ja oltava tarvittaessa valmis reagoimaan niihin nopeastikin omia toimintatapojaan muuttamalla. Ollaan tultu kauas tilanteesta, jossa huippu-urheilulla oli itsemääräämisoikeus omaan toimintaansa, jos tällaista tilannetta täysin puhtaana ylipäätään koskaan on ollutkaan.¹¹⁰

Jo ekologisesti kestävään liikuntakulttuuriin siirtyminen on valtava haaste. Huippu-urheilun tuottama suhteellinen ekologinen kuorma ja hiilijalanjälki ovat paljon liikuntaa suuremmat, joten sen näkökulmasta menossa oleva arvomaailman vihreä siirtymä vaikuttaa lähes eksistentiaaliselta haasteelta. Miten ympäristö- ja ilmastotietoisuuden jatkuvasti voimistuessa pystytään jatkossa oikeuttamaan esimerkiksi kansainvälisen urheilun edellyttämä lentomatkestäminen tai ekologista kuormitusta väistämättä lisäävät huippu-urheilun infrastruktuurihankkeet?

Kimmo Lipposen havainnon mukaan eettisyys ja rehellisyys olivat jo vuonna 2016 suurella painotuksella näkyvissä huippu-urheilun eri tason tavoitteissa. Hän piti tätä ymmärrettävänä ja tärkeänä, mutta korosti samalla, että toiminnan vastuullisuuden ja korkean moraalin tulisi olla ”niin ehdottomia toiminnan perusedellytyksiä, ettei niitä tulevaisuudessa enää tarvitsisi erikseen vuosittaisessa tavoiteasennassa kerrata”. Tämä on erittäin tärkeä ja edelleen relevantti huomio. Kun vastuullisuus ja moraalisuus on syvällisesti sisäistetty, niistä tulee automaattinen osa kaikkea toimintaa. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että vastuullisuuden ja moraalien nostaminen strategiadokumenteissa tavoitteeksi ei vielä tarkoita niiden toteutumista käytännön toiminnassa.

Vaikuttaa myös siltä, että urheilujärjestelmän sisällä ”vastuullisuuden” ja ”korkean moraalien” määritelmät ovat viime vuosina huomattavasti laajentuneet. Erityisesti Olympiakomiteaa ympäröineessä kriittisessä keskustelussa suomalaiselle huippu-urheilulle on myös ulkopuolelta asetettu yhä voimakkaampia vaatimuksia vastuullisuuden ja moraalien aktiivisesta osoittamisesta.¹¹¹ Reilu Peli -periaatejulistus ja suomalaisen urheiluyhteis-

110 Macris, L. & Sam, M. (2014): Belief, Doubt, and Legitimacy in a Performance System: National Sport Organization Perspectives. *Journal of Sport Management* 28, 529-550.

111 Tästä keskustelusta ks. esim. Dettmann, H.: Olympiakomitea on rikki. *Helsingin Sanomat Visio* 14.5.2022; Loikkanen, L: Taistelu tuulimyllyjä vastaan. *Helsingin Sanomat* 10.4.2022; Rinne, T: Urheilutoimittaja lataa täyslaidallisen Olympiakomitean johtamiskulttuurista – ”Epätervettä ja pienen piirin käsissä”. *Yle Uutiset* 31.3.2022.

sön vastuullisuusohjelma 2020-2024 ovat reaktioita tähän kritiikkiin. Vastuullisuustyöhön on viime vuosina panostettu voimakkaasti myös suomalaisessa huippu-urheilussa. Keskeisiksi arvoiksi on nostettu yhdenvertaisuus, tasa-arvo, avoimuus, turvallisuus, osallistavuus, kaiken epäasiallisen käytöksen tuomitseminen, positiivisuus ja ekologinen kestävyys.¹¹²

Jos huippu-urheilu joutuu jatkuvasti julkisesti todistelemaan oman arvopohjansa ja toimintakulttuurinsa kestävyyttä, se väistämättä hajottaa fokusta ja vie toiminnallisia resursseja pois urheilumenestyksen tavoitteluun tähtäävistä ydintehtävistä. Suomalaisen urheilujärjestelmän sisällä päävastuun eettisyys- ja vastuullisuustyössä tulisivat sijaita muualla kuin huippu-urheilussa. Eettisyys- ja vastuullistyö on ennen kaikkea osa urheilujärjestelmän kasvatusfunktiota. Huippu-urheilussa periaatejulistuksia ja ohjelmia tärkeämpää olisi saavuttaa käytännön tekojen kautta ympäröivän yhteiskunnan luottamus siihen, että toiminnassa noudatetaan riittävää vastuullisuutta ja eettisyyttä. Käytän tässä tarkoituksella termiä riittävä, koska katson vastuullisuusohjelmassa tärkeimmiksi nostettujen arvojen täydellisen noudattamisen huippu-urheilussa hyvin vaikeaksi, ellei mahdottomaksi.

On selvää, että tänä päivänä huippu-urheilun on toimittava yhteiskuntavastuullisesti. Suomestakin löytyy urheilulajeja ja -järjestöjä, joissa toiminta ei ole nykypäivän vaatimusten tasolla. Suuremman huomion kiinnittäminen vastuullisuuteen ja eettisyyteen sekä oman toimintakulttuurin ja -arvojen kestävyteen auttaa myös paremman urheilullisen tuloksen tekemisessä, kun toimintaa jarruttavat ja keskittymistä häiritsevät lieveilmiöt sekä niistä seuraavat julkiset kohut vähenevät. Samalla on kuitenkin hyvä mieltää, että vastuullisuuden, eettisyyden ja kestävyden nostaminen toiminnan päämääräksi ei ole huippu-urheilun näkökulmasta järkevä ratkaisu.

Huippu-urheilun päätavoitteena tulee selkeästi olla kansainvälisen urheilumenestyksen saavuttaminen. Sitä tavoiteltaessa eettisyys ja vastuullisuus tulee ottaa huomioon, mutta varsinaisia päämääriä niiden ei tule olla. Ne ovat tärkeitä asioita, joihin huippu-urheilussa on kiinnitettävä huomiota, mutta niitä ei tule nostaa toimintaa voimakkaimmin ohjaaviksi periaatteiksi. Huippu-urheilussa tärkeimpänä ohjenuorana ja ylimpänä periaatteena tulee olla pyrkimys urheilulliseen erinomaisuuteen. Jos päämääräksi asetetaan jokin muu kuin menestys, kyse ei enää ole huippu-urheilusta. Silloin toiminta muuttuu urheilun ulkopuolisten päämäärien tavoitteluksi huippu-urheilun välinearvoa hyödyntäen ja huippu-urheilun perinteisen ydintehtävän alistamiseksi muille tavoitteille.¹¹³

112 Korvenpää, T. (2021): Collaborating Towards a More Sustainable Sports Community: Case Study on the Initiation of Sustainable Sports 2020–2024. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

113 Kauffmann, P. & Wolff, E. (2010): Playing and Protesting: Sport as a Vehicle for Social Change. *Journal of Sport and Social Issues* 34 (2), 154-175.

Yhteiskuntavastuullisuus tulee mieltää toimintatavaksi ja toimintakulttuurin piirteeksi, ei itseisarvoiseksi tavoitteeksi. Sama pätee muihin ulkourheilullisiin tavoitteisiin kuten tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja kestävä kehityksen edistämiseen. Tätä samaa asiaa korosti myös Kimmo J. Lipponen vuoden 2017 selvityksessään. Hänen mukaansa yhteiskuntavastuusta oli tullut päämäärä itsessään, jonka suhteen urheilujärjestelmän johtaminen toimi, kun taas menestyksen tavoittelun ja voittamisen edellytysten luomisessa roolitukset olivat epäselvät. Se oli myös johtanut konkreettisten tavoitteiden ja mittareiden puuttumiseen sekä toimenpiteiden käytännön toteutuksen tehottomuuteen.¹¹⁴

Yhteiskuntavastuun kantamisen päätavoitteekseen nostava urheilu muuttuu liikuntakulttuurin osasta sosiaalseksi kommentaariksi ja erilaisten yhteiskunnallisten arvojen väliseen kamppailuun osallistumiseksi. Tästä on vain lyhyt matka yhteiskunnallisten vallankäyttäjien apuvälineeksi ja työkaluksi asettumiseen, tiettyjen asioiden ja arvojen puolesta harjoitettavaan poliittiseen aktivismiin ja politiikointiin. Huippu-urheilulla tai urheilujärjestelmällä ei kuitenkaan ole urheiluliikkeeltä tai mistään muualtakaan saatua mandaattia minkään tietyn yhteiskunnallisen arvokokonaisuuden tai politiikan puolesta puhumiseen. Kokonaan urheilua ja politiikkaa ei tietenkään voida toisistaan erottaa, mutta urheilujärjestelmän tavoitteena tulisi olla mahdollisimman suuri epäpoliittisuus.¹¹⁵

Kun urheilujärjestelmän toimijat alkavat esittää suosituksia siitä, miten ja minkälaisien arvojen pohjalta yhteiskuntaa tulisi kehittää, he kurottavat kauas valtuuksiensa ja usein myös osaamisensa ulkopuolelle. Esimerkiksi Mika Aaltonen on vaatinut, että urheilun tulisi tiedostaa vaikutusvaltansa ja esikuvaroolinsa. Hänen mukaansa urheilun tulee ”läpinäkyvällä ja rehellisellä toiminnalla rakentaa yhteiskuntaa”.¹¹⁶ Vaatimus on yleisellä tasolla kannatettava, mutta samalla se tulee ymmärtää myös urheilun oikeuttamiseen tähtäävänä retoriikkana. Yhteiskuntahistorioitsijana ja politiikan tutkijana katson, ettei ”yhteiskunnan rakentamisen” kaltaisten suurtehtävien säilyttäminen urheilulle ole sen paremmin realistista kuin suotavaakaan.

Esimerkiksi naisten tai etnisten vähemmistöjen urheilumahdollisuuksiin panostaminen on tärkeää, mutta olisi urheilun vaikutuksen valtavaa yliarviointia uskoa sitä kautta parannettavan naisten asemaa yhteiskunnassa laajemmin. Urheiluun osallistuminen ei tuota sosiaalista inklusiota, mutta sosiaalinen inklusio mahdollistaa urheiluun osallistumisen. Epätasa-arvon syyt ovat syvällä yhteiskuntien rakenteissa ja historiassa,

114 Lipponen, K. (2017): Menestyksen poluilla – huippu-urheilun ulkoinen arviointi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2017: 1. Helsinki.

115 Giulianotti, R. (2005): Sport: A critical sociology. Polity Press, Cambridge.

116 Aaltonen, M. (2016): Ei vain urheilua. Liikunnan ja urheilun merkitys yhteiskunnan uusiutumisen kannalta. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:2. Helsinki.

tulonjaon epätasaisuudessa, koulutuseroissa, huono-osaisuuden periytyvyydessä, sosiaalisen nousun vaikeudessa ja niin edelleen.¹¹⁷ Niihin puuttumiseksi tarvitaan yhteiskunnallisia reformeja, poliittisia päätöksiä ja lainsäädäntöä. Urheilu voi ja sen on pitääkin asettua tukemaan näitä reformeja ja sopeuttaa oma toimintansa niihin, mutta yhteiskuntapoliittiseksi aloitteentekijäksi sen resurssit, keinot ja valtuudet eivät riitä. Siksi sille ei myöskään tule asettaa eikä sen pidä itse omaksua epärealistisia sosiaalisen muutoksen aikaansaamisen tavoitteita.

On uskallettava kysyä, millaisia urheilumenestykseen suoranaisesti liittymättömiä hyötyjä huippu-urheilulla on aidosti tarjottavanaan. Hyötyjä, jotka se tuottaa yhtä hyvin tai paremmin kuin jokin muu toimija, oikeuttaen resurssien kohdentamisen näiden hyötyjen tuottamiseksi nimenomaan huippu-urheilulle. Näiden menestykseen liittymättömien hyötyjen tulisi myös olla sellaisia, etteivät ne hajota huippu-urheilun fokusta menestystä vaarantavalla tai sitä jopa heikentävällä tavalla, koska siinä tapauksessa niiden kokonaishyötyä lisäävä vaikutus jää vähäiseksi tai jopa negatiiviseksi.

Huippu-urheilun tulee totta kai jo oman yhteiskunnallisen legitimitteettinsä nimissä korjata toimintakulttuuriaan niiltä osin, kuin se on ristiriidassa yhteiskunnassa vallitsevien yleisten arvojen ja normien kanssa. Tärkeimmät ohjenuorat ovat löydettävissä Suomen laista ja vakiintuneista hyvistä käytöstavoista. Ylevien periaatejulistusten esittämisen tai tiettyjen arvojen julkisen asianajon on vaikea nähdä kuuluvan huippu-urheilun tai muunkaan urheilun ydintehtäviin.

Yhteiskunnallisten asioiden kommentointi on aina poliittista, koska siinä otetaan kantaa yhteisten asioiden järjestämisen tapaan. Lisäksi mahtipontiset julistukset altistavat niiden esittäjät syytöksille hurskastelusta, tekopyhyydestä ja moraaliposeerauksesta, varsinkin, jos heidän oma toimintansa ei vastaa näissä julistuksissa esitettyjä ihanteita. Jos toimintakulttuurin perusasioissakin on puutteita, puhe edelläkävijänä ja esikuvana toimimisesta antaa varsin heikon kuvan toiminnan realismin tasosta.

On uskallettava myös kysyä, kuinka paljon urheilun julistuksellinen ilmoittautuminen tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja ekologisen kestävyuden puolustajaksi aidosti tuo lisäarvoa näiden asioiden puolesta tehtävälle työlle. Kyseessä ovat suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin laajasti jaetut arvot, jotka on paalutettu jo perustuslaissamme ja joihin suurin osa ihmisistä sosiaalistuu jo nuorella iällä.¹¹⁸ Niiden mukainen toiminta on

117 Acemoglu, D. & Robinson, J. (2013): *Why nations fail – The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Crown Business, New York.

118 Helkama, K. & Portman, A. (2019): Protestant roots of honesty and other Finnish values. Teoksessa Sinnemäki, K. et. al.: *On the Legacy of Lutheranism in Finland: Societal Perspectives*. SKS, Helsinki.

Suomessa oletusarvo niin yksilöille kuin yhteisöillekin. Kuinka paljon huippu-urheilun tarvitsee käyttää aikaa ja energiaa vakuutellakseen ulospäin, että se noudattaa arvoja, joiden noudattaminen Suomessa on enemmän tai vähemmän itsestään selvä lähtökohta? Miten tiettyjen keskeisten periaatteiden toistuva liturginen luetteleminen hyödyttää itse tekemistä?

On myös ymmärrettävä, etteivät vaikkapa yhdenvertaisuus, tasa-arvo, turvallisuus ja ekologinen kestävyys ole mitään absoluuttisia ja universaalisti sovellettavia arvoja. Se, mitä vaikkapa tasa-arvo tietystä tilanteesta tarkoittaa, edellyttää aina tulkintaa. Usein käy myös niin, että yhden arvon mukainen toiminta on ristiriidassa jonkin toisen arvon kanssa, jolloin on punnittava niiden keskinäistä tärkeysjärjestystä tai haettava sopivaa tasapainotilaa niiden välillä. Esimerkiksi tasa-arvon toteuttaminen saattaa pakottaa toimimaan tavalla, joka ei ole ekologisesti kestävin mahdollinen. Turvallisuuden varmistaminen taas saattaa edellyttää yhdenvertaisesta kohtelusta poikkeamista.¹¹⁹

Liian suureen rooliin nostettuna yhteiskuntavastuullisuus saattaakin huippu-urheilussa johtaa puheeseen puheen vuoksi sekä omien tavoitteiden alistamiseen ulkopuolelta asetetuille päämäärille. Pahimmillaan se tuottaa poliittisesti korrektia, kaikkia miellyttämään pyrkivää ja tehotonta toimintaa, jossa ei enää haluta, uskalleta ja osata luoda huippu-urheilumenestyksen edellyttämää vaativaa, kilpailullista ja jyvät akanoista erottavaa ilmapiiää. Se voi toimia myös suojakilpenä ja väistöliikkeenä urheilumenestyksen tavoittelussa epäonnistumista koskevalle kritiikille: mitalit jäivät saamatta, mutta vastuullisuuden näkökulmasta toimintamme oli ensiluokkaista!

Toisena uhkana on siirtyminen sellaisille toiminta-alueille, joihin huippu-urheilulla ei ole sen paremmin valtuuksia kuin asiantuntemustakaan. Usein vaaditaan, ettei politiikkaa ja poliitikkoja saa päästää sotkemaan urheilua. Urheilujärjestöjen jatkuvasti laajentaessa tehtäväkenttäänsä on kuitenkin syytä pitää huoli myös siitä, etteivät urheilujärjestöt, urheilujohtajat ja urheilijat pyri käyttämään urheilua välineenä urheilun ulkopuolisiin asioihin vaikuttaakseen. Rajanvetoa vaikeuttaa se, että politiikan ja urheilun maailmojen välillä vallitsee voimakas pyörövi-ilmio. Eduskunnassa istuu paljon vahvan kilpaurheilun tai urheilujärjestötaustan omaavia ihmisiä, lajiliittojen ja muiden urheilujärjestöjen johtajina taas toimii suuri joukko entisiä tai nykyisiä poliitikkoja.¹²⁰

119 Tolonen, H. (1989): Säännöt, periaatteet ja tavoitteet: Oikeuden, moraalien ja politiikan suhteesta. Oikeustiede-Jurisprudencia 1989, 337–381.

120 Kokkonen, J. (2019): Suurin osa ”liikunta- ja urheilupuolueen” kansanedustajista säilytti paikkansa. Blogi Liikuntatieteellisen Seuran verkkosivuilla. <https://www.lts.fi/liikunta-tiede/artikkelit/suurin-osa-liikunta-ja-urheilupuolueen-kansanedustajista-sailytti-paikkansa.html>

Epäpoliittisuus on ollut huippu-urheilun ääneen lausuttuna ideaalina niin kauan kuin sitä on organisoituneesti harjoitettu. Todellisuus on tietenkin usein ollut aivan muuta, ja urheilun historia on täynnä esimerkkejä poliittisesta valjastamisesta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että epäpoliittisuuden ideaali tulisi hylätä ja että sitä kohti ei tulisi pyrkiä. Inhimillisen toiminnan muotona huippu-urheilu on viime kädessä universaali ilmiö, joka on koko ihmiskunnan omaisuutta. Tästä syystä tulee suhtautua kriittisesti kaikkiin yrityksiin valjastaa se tiettyjen arvojen manifestoimiseen ja tietynlaisen yhteiskuntakehityksen puolesta puhumiseen.¹²¹

Natsi-Saksan, Neuvostoliiton, Kiinan ja Venäjän kaltaisten autoritaaristen järjestelmien tapauksissa urheilun poliittista valjastamista on pidetty tuomittavana. Demokraattisissakin valtioissa huippu-urheilua on kritisoitu olemassa olevien valtarakenteiden pönkittämisestä ja tietynlaisen yhteiskunnallisen vallanjaon legitimoinnista.¹²² Vaikka tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja kestävä kehitys yleisellä tasolla mitä kannatettavimpia arvoja ovatkin, ovat nekin pohjimmiltaan poliittisia ja kytkeytyvät tiiviisti yhteiskunnalliseen vallankäyttöön. Niiden konkreettisen sisällön määrittely ja toteuttamisen keinojen päättäminen ovat poliittisia prosesseja, joissa erilaiset yhteiskunnalliset näkemykset kamppailevat keskenään.

Mitä pidemmälle urheilu yhteiskunnallisen vaikuttamisen suuntaan menee, sitä suuremaksi kasvaa politisoitumisen riski. Jos tiettyjen yhteiskunnallisten arvojen ja tavoitteiden edistäminen nostetaan huippu-urheilun ydintehtäväksi, ei pelkkä ympäriryöreyden yläkäsitteiden ja ylevien sloganien toistelu enää riitä. Tarvitaan pidemmälle ja syvemmälle menevää yhteiskunnallista ymmärrystä ja asiantuntemusta. On oltava valmis esittämään konkreettisia poliittisia vaihtoehtoja ja kantoja. Tällöin ollaan astuttu ulos urheilun maailmasta ja siirrytty politiikan kentälle. Tätä tehtäväkenttää kuitenkin demokraattisen yhteiskunnan työnjaossa hoitavat poliittiset päätöksentekijät, joilla on tähän tehtävään äänestäjiltä vaaleissa saatu valtakirja.

121 Seippel, Ø., Dalen, H., Sandvik, M., Solstad, G. (2018): From political sports to sports politics: on political mobilization of sports issues. *International Journal of Sport Policy and Politics* 10, 669-686.

122 Hoberman, J. (1983): *Sport and Political Ideology*. University of Texas Press, Austin.

12 2000-luvun kansainvälinen huippu-urheilu

Urheiluhistorioitsija Erkki Vettenniemi on todennut, että huippu-urheilua on läpi sen historian ajanut modernien aikojen henki, ”sokea usko kaikilla käytössä olevilla keinoilla tavoiteltavaan edistykseen”. Hän suhtautuu hyvin kriittisesti huippu-urheilun julkisen tuen oikeuttamiseen retoriikalla, jossa korostetaan urheilun puhtautta, inklusiivisuutta ja vankkaa sitoutumista eettisyyteen. Yrittäessään toteuttaa näitä abstrakteja ideaaleja urheiluyhteisö törmää Vettenniemen mukaan vaikeaan dilemmaan: pitäisikö pitäytyä puhki kulu-neessa retoriikassa ja jatkaa turhia yrityksiä urheilun puhdistamiseksi, vai tulisiko luopua aikansa eläneistä ajatuksista ja ottaa riski julkisen tuen menettämisestä?¹²³ Suomalaisten urheilun tutkijoiden joukossa Vettenniemi on radikaali, varsinkin nykyisen doping-kontrollijärjestelmän armottomassa kritiikissään. Ei tarvitse kuitenkaan mennä aivan yhtä pitkälle nähdäkseen, että nykyinen kansainvälisen huippu-urheilun kilpavarustelu on nimenomaan menestyksen tavoittelua kaikilla käytössä olevilla keinoilla.

Huippu-urheilu on pohjimmiltaan laskelmoitua voiton tavoittelua. Niin kauan kuin mitaleita jaetaan ja osanottajat laitetaan paremmuusjärjestykseen, tärkeimpänä motivaationa on menestyä kilpailussa mahdollisimman hyvin. Kaikki tekeminen tähtää siihen, että tulos tärkeimmässä kilpailussa olisi lajin normien sanelemien urheilullisten mittarien mukaisesti paras mahdollinen. Urheilun ulkopuolinen elämä ja sen valinnat alistetaan urheilullisen suorituskyvyn maksimoinnille. Tämä tavoitteenasettelu luo tietynlaisen toimintakulttuurin ja kantaa mukanaan tietynlaisia arvoja. Tasa-arvo, yhdenvertaisuus, moniarvoisuus ja intersektionaalisuus eivät huippu-urheilun arvopalettiin kuulu.

Laskelmoitu voiton tavoittelu tarkoittaa sitä, että kaikin mahdollisin keinoin pyritään saavuttamaan etulyöntiasema suhteessa kilpakumppaneihin. Sen voi saavuttaa esimerkiksi tiettyyn lajiin paremmat lähtökohdat antavalla geeniperimällä, määrällisesti ja laadullisesti paremmalla harjoittelulla, valmentautumiseen käytössä olevien taloudellisten, tiedollisten ja muiden resurssien maksimoimisella tai huippusuorituksen vaatimien psykologisten ominaisuuksien huippuunsa jalostamisella. Etulyöntiasemaa on mahdollista hakea myös

---

123 Vettenniemi, E. (2007): Fastest, Highest, Strongest: A Critique of High-Performance Sport. *Sociology of Sport Journal* 24 (4), 500-502.

kielleyillä keinoilla, esimerkiksi dopingilla, sääntörikkomuksilla, lahjonnalla, kiristyksellä tai kilpakumppanien suorituksen tai valmentautumisen sabotoinnilla.¹²⁴

Sallittujen ja kiellettyjen keinojen väliin jää laaja harmaa alue, jossa tarjolla olevien keinojen käyttäminen saattaa kireässä kilpailussa hyvinkin nousta ratkaisevaksi tekijäksi. Esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa alppimajan käyttö, terapeutista käyttöä koskevien poikkeusten anominen lääkeaineiden käyttöön ilman aitoa lääketieteellistä syytä tai joukkuepeleissä vastustajan parhaisiin pelaajiin suunnitelmallisesti kohdistettu sekä lajisääntöjä tietoisesti rikkova väkivaltainen häirintä ja jopa vahingoittaminen.

Hyvän esimerkin huippu-urheilusta äärimmilleen laskelmoituna voiton tavoitteluna tarjoaa brittiläisen rata- ja maantiepyöräilyn historialliseen menestykseen johtaneen Sir Dave Brailsfordin kuuluisa ”marginaalisten hyötyjen” valmennusfilosofia. Brailsfordin kokonaisvaltaisen lähestymistavan mukaan valmentautumisessa oli huomioitava kaikki sellaisetkin yksityiskohdat ja heikkoudet, jotka yksinään näyttivät liian marginaalisilta ja pieniltä ansaitakseen osakseen huomiota ja toimenpiteitä. Mitään ei tullut jättää sattumaan varaan, mitään ei saanut jättää huomiotta, vaan tuli hakea jatkuvaa kehitystä keräämällä näitä marginaalisia hyötyjä mahdollisimman monesta asiasta. Kun riittävän suuressa määrässä yksityiskohtia toimittaisiin kilpakumppaneita paremmin, se lopulta alkaisi näkyä myös lopputuloksessa.¹²⁵

Brailsfordin ajattelu ei lopulta ole kovinkaan kaukana siitä totaalisesta valmennuksesta, jota DDR:n valtiojohtoisessa huippu-urheilujärjestelmässä toteutettiin. Tällaisessa valmennusfilosofiassa ei ole oikeastaan minkäänlaista ylärajaa sille, kuinka paljon taloudellisia, ajallisia, tiedollisia, taidollisia ja muita resursseja valmentautumiseen voidaan käyttää. Prosessi ei ole koskaan valmis, koska aina on vielä jotakin, joka voidaan tehdä paremmin, aina on jokin asia, johon voidaan panostaa enemmän, aina voidaan etsiä jotain uutta kilpailuetua. Tällainen filosofia tekee valmentautumisesta kilpavarustelua, jossa menestyksen saavuttaminen vaatii valtavia panoksia.¹²⁶

Tällainen totaalinen lähestymistapa karsii ankarasti sitä maiden, urheilujärjestelmien, joukkueiden ja yksittäisten urheilijoiden joukkoa, joille on mahdollista menestyä. Teoriassa rajattomia panostuksia edellyttävä kilpailu tekee menestyksen saavuttamisesta ja jopa koko kilpailuun osallistumisesta mahdotonta sellaisille toimijoille, joilla ei ole

124 Rowbottom, M. (2014): *Foul Play: The Dark Arts of Cheating in Sport*. Bloomsbury, London.

125 Hall, D., James, D. & Marsden, N. (2012): *Marginal gains: Olympic lessons in high performance for organisations*. HR Bulletin: Research and Practice, 9-13.

126 Untergleider, S. (2013): *Faust's Gold. Inside the East German Doping Machine*. Thomas Dunne Books, New York.

poikkeuksellisia resursseja käytössään. Yksittäisen joukkueen tai urheilijan urheilullisen tason sijaan kansainvälisestä urheilumenestyksestä tuleekin osoitus resurssien kokoamisen taidosta.

Vaurilla länsimailla on etulyöntiasema kehittyviin maihin nähden, suurten markkina-alueiden suurkaupungeilla pienempiin kaupunkeihin ja maaseutuun, paljon julkista näkyvyyttä saavilla lajeilla muihin lajeihin, hyvin toimeentulevien perheiden lapsilla köyhemmistä oloista lähtöisin oleviin verrattuna ja niin edelleen. Lisäksi tällainen kilpavarustelutilanne sopii urheilusta poliittista nostetta tai ideologista näyteikkunaa hakeville autoritaarisille tai totalitaarisille valtioille, joiden ei tarvitse hakea massiivisille urheilupanostuksille demokraattista mandaattia eikä vaivata päätään niiden laajemmalla yhteiskunnallisella perustelemisella ja oikeuttamisella.

Varsinkin rahakkaimmissa ammattilaislajeissa massiivisen panostamisen totaalinen valmentautumisfilosofia on rantautunut myös juniorivalmennukseen. Esimerkiksi Kanadassa ja Yhdysvalloissa on lahjakkaille jääkiekkojunioreille tarjolla yksityisiä jääkiekkoakatemia-kouluja, joissa koulunkäynti räätälöidään täyspainoisen urheilun mahdollistavaksi. Koulujen palkkalistoilla on huippuvalmentajia ja muita valmennusasiantuntijoita, mistä syystä lukukausimaksut saattavat olla kymmeniä tuhansia dollareita. Lukukausimaksujen lisäksi osa vanhemmista sijoittaa suuria summia taitoleireihin, turnausmatkoihin ja yksilöllisiin valmennuspalveluihin.

Osa perheistä on valmis muuttamaan pitkienkin matkojen päähän lapsensa harrastuksen perässä. 13–14-vuotiaalla juniorilla saattaa olla erikseen kustannetut henkilökohtaiset luitelu-, mailankäsittely-, voimaharjoittelu-, taito-, kunto- ja mentaalivalmentajat joukkueen valmentajien lisäksi sekä jopa oma agentti. Jokaisen sellaisen urheiluihmissen, joka haluaa tutustua tarkemmin tällaisen toimintakulttuurin monessa suhteessa hyvin erikoislaatuiseen mentaaliseen maisemaan, kannattaa lukea The Hockey News -lehden toimittaja Ian Campbellin vuonna 2013 julkaisema kirja *Selling The Dream*.¹²⁷

Totaalinen valmennusfilosofia nostaa urheilun kustannuksia kaikilla tasoilla. On panostettava yhä enemmän varmistuakseen edes siitä, ettei anna kilpailijoilleen peruuttamatonta etua heti kättelyssä. Paremmat välineet, paremmat suorituspaikat, osaavimmat valmentajat, laajemmat ja laadukkaammat tukipalvelut, optimaalisen valmentautumisen takaava elämän yleinen organisaatio asumisineen, aikatauluineen ja tarvittavine palveluineen, heikkouksien eliminointi, häiriötekijöiden poistaminen ja niin edespäin. Yhä useammassa yksilölajissakin ollaan tilanteessa, jossa huipputasoinen menestyspotentialin omaavan

---

¹²⁷ Campbell, I. & Parcels, J. (2013): *Selling The Dream. How Hockey Parents and Their Kids Are Paying the Price for Our National Obsession*. Viking Press, New York.

yksilön olemassaolo on vasta lähtökohta. Hänen ympärillään on oltava huolellisesti rakennettu laaja ja kallis valmentautumisinfrastruktuuri, jotta hänen potentiaalinsa saadaan toteutumaan mahdollisimman täysimittaisesti ja saavutetaan tarvittava kilpailuetu suhteessa kilpakumppaneihin.¹²⁸

Samaan aikaan, kun menestyksen tavoitteluun suoraan liittymättömät vastuullisuuden, eettisyyden ja kestävyuden tavoitteet nostetaan yhä tärkeämmiksi, kansainvälinen kilpailu on muuttunut jatkuvasti kovemmaksi, laajemmaksi ja armottomammaksi. Eri lajien kansainvälisiä huippuja tulee yhä useammista maista ja valmentautuminen on muuttunut entistäkin systemaattisemmaksi. Kansainvälisen maabrändin kohenemista, kansallisen yhteenkuuluvuuden tunteen voimistumista, kansanterveydellisiä kerrannaisvaikutuksia ja muita huippu-urheiluun kytkettyjä hyötyjä tavoitellessaan yhä useammat valtiot panostavat huomattavia resursseja huippu-urheiluun. On puhuttu suoranaisestä urheilun kilpavarustelusta. Varsinkin globaalisti kilpailluimmissa lajeissa menestyksen saavuttamisesta on tullut jatkuvasti vaikeampaa ja kalliimpaa.

Kuten SPLISS-tutkimuksen keskeisiin voimiin kuuluva Veerle De Bosscher on todennut, tämä urheilun kansainvälinen kilpavarustelu on hyvinkin saattanut luoda tilanteen, jossa urheilun rahoituksen lisääminen tai resurssien tehokkaampi käyttö saattavat olla tarpeen suhteellisen kilpailukyvyn ennallaan säilyttämiseksikin.¹²⁹ Valtioiden on poliittisesti ratkaistava, mihin määrään saakka ne haluavat tähän kilpavarusteluun osallistua, kuinka paljon ne ovat valmiit siihen investoimaan ja ylipäätään toimimaan tämän kilpavarustelun edellyttämällä tavoilla. Vaikka suomalaisen huippu-urheilun tuki on viimeisen 10 vuoden aikana kasvanutkin, on se monissa muissa maissa kasvanut vielä enemmän, jolloin Suomen suhteellinen osuus globaaleista panostuksista huippu-urheiluun on todennäköisesti jopa laskenut, koska väestöpohjaltaan suurten maiden absoluuttiset panostukset ovat niin mittavia.

Vastuullisuuden ja eettisyyden ihanteet ovat ilmiselvässä ristiriidassa sen tosiasian kanssa, että eniten yleisöä keräävissä lajeissa huippu-urheilusta on tullut voiton maksimointiin tähtäävä miljardibisnes. Myös pienemmissä lajeissa valmentautumisen totaalisuus ja valtioiden menestyspyrkimykset haastavat perinteisen käsityksen urheilusta itsensä toteuttamisen ja lahjakkuuden kehittämisen foorumina.¹³⁰ Kriitikoille huippu-urheilu näyttyy pikemminkin poliittisten ja taloudellisten valtakoneistojen ohjailemana liiketaloudellisten

128 Beamish, R., Ritchie, I. (2006): *Fastest, Highest, Strongest: A Critique of High-Performance Sport*. Routledge, New York.

129 De Bosscher, V., Bingham, J., Shibli, S., van Bottenburg M. & De Knop, P. (2008): *The Global Sporting Arms Race*. Meyer & Meyer Sport, Oxford.

130 Barker D., Barker-Rucht, N., Wals, A. & Tinning, R. (2014): High performance sport and sustainability: a contradiction of terms? *Reflective Practice* 15 (1), 1-11.

oppien ja lääketieteellisen tiedon soveltamisen areenana. Huippu-urheilusta on tullut viihdeteollisuutta ja osa globaalikapitalismin koneistoa, jossa urheilija on ennen kaikkea resurssi ja tuotannontekijä. Suomalainen rock-yhtye Hassinen Kone kuvasi vuonna 1981 osuvasti Kylmän sodan kauden politisoitunutta ja valtiojohtoista huippu-urheilua laulamalla ”rahaa valtion taskuihin” juoksevista ”juroista nuorisojulkiksista”. Vaikka kansainvälinen politiikka onkin noista ajoista muuttunut, halu turvautua huippu-urheilun välinearvoon ei ole kadonnut minnekään. Nykyisin taskut kuuluvat huipputeknologiafirmoille, kaupallisille tv-kanaville, virvoitusjuomajäteille ja urheiluvälinevalmistajille.¹³¹

Selvityksessään huippu-urheilulain tarpeellisuudesta Tarasti osoittautui totaalisen valmennusfilosofian kannattajaksi. Hänen mukaansa kansainvälisen kilpailun kiristyessä pelkkä fyysinen harjoittelu ja valmennus eivät enää riittäneet, vaan tarvittiin myös laajamittaista turvautumista ”muihin suorituksiin ja saavutuksiin parantaviin keinoihin”. Tällaisina hän listasi teknologiset, fysiologiset ja lääketieteelliset keinot sekä erilaisten asiantuntijapalvelujen kuten lääkäreiden, fysioterapeuttien, urheilupsykologien ja ravitsemusasiantuntijoiden käytön kytkemisen ”elimelliseksi osaksi urheilijan päivittäistä valmentautumista”. Hän katsoi ”kemiallisen valmennuksen” olevan nykyhuippu-urheilussa välttämätöntä. Sen alaan hän laski lisäravinteet, monet terveystuotteet, nesteytykset, alppimajat ja sallitut lääkeaineet kuten kofeiinin, tulehduskipulääkkeet, mielialalääkkeet ja eräin ehdoin astmalääkkeet.

Tarastin mukaan Suomi oli jäänyt jälkeen ”sallittujen fysiologisten ja lääketieteellisten keinojen” käytössä, mikä oli vakava puute menestykseen pyrittäessä. Esimerkkinä hän mainitsi sen, että Norjan joukkueella oli Pyeongchangin talviolympialaisissa käytössään 2000 astmalääkeannosta, kun Suomen joukkueella niitä oli vain 200. Samalla hän toki korosti, että huippu-urheiluun olennaisesti kuuluva fyysisten ja psyykkisten rajojen hakeminen on aina potentiaalinen terveysriski. Tämän riskin hallitsemiseen ja erilaisten vaatimusten kanssa tasapainotteluun nykyurheilija tarvitsi moniammatillista asiantuntijatiimiä.¹³² Tarastin näkemys on hyvin samankaltainen kuin se, joka löytyy liikuntapoliittisen selonteon taustaksi laaditusta tutkimuskatsauksesta. Sen mukaan kansainvälinen menestys edellyttää valmennusjärjestelmältä ”korkeimpaa mahdollista osaamista” liikuntabiologiassa valmennuksessa, tutkimustiedon hyödyntämistä ja asiantuntijapalveluita harjoittelu-, kilpailu- ja laboratorio-olosuhteissa.¹³³

131 Jokisipilä, M. (2008): Huippu-urheilu kieltäytymisten ketjuna. Teoksessa Niemi, M. (toim.) Kiitos ei! Kieltäytymisen kulttuurihistoria. Ajatus Kirjat, Helsinki.

132 Tarasti, L. (2020): Selvitys huippu-urheilulain tarpeellisuudesta. Valtioneuvoston julkaisu 2020: 15. Helsinki.

133 Itkonen, H., Lehtonen, K. & Aarresola, O. (2018): Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2018:6. Helsinki.

Ankara ponnistelu, rajojen hakeminen ja epämukavuuden sietäminen ovat osa huippu-urheilun sielua, mutta itsensä piinaaminen on mahdollista myös viedä liiallisuuksiin. Yleispätevien rajojen vetäminen on kuitenkin vaikeaa, koska henkisessä ja fyysisessä kestäkyvyssä on huippu-urheilijoidenkin välillä suuria eroa. Kuormitus, joka yhdelle urheilijalle aiheuttaa vaikean ylirasitustilan ja henkisen loppuun palamisen, saattaa jollekin toiselle urheilijalle olla innostava haaste. Lakeja ja lajien sisäisiä normeja rikkomattakin on mahdollista venyttää vaatimustaso todella korkealle. Se, kuinka suuria uhrauksia ja kestäkykyä huippu-urheilussa on hyväksyttävää vaatia, on syvästi eettinen kysymys.¹³⁴

---

134 Barker-Ruchti, N. & Barker, D. (2016): Sustainability in High Performance Sport. Current Practices – Future Directions. Routledge, London.

13 Huippu-urheilu elämän metaforana ja spektaakkelina

James Riordanin mukaan urheilu yhdistää laajempia väestön osia kuin todennäköisesti mikään muu sosiaalinen toiminta. Hänen mukaansa urheilu on helppoa ymmärtää ja nauttia, ja se ylittää sosiaaliset, ekonomiset, koulutukselliset, etniset, uskonnolliset ja kielelliset rajat. Se tarjoaa turvallisen tunteiden purkamisen väylän ja on usein vieläpä suhteellisen halpaa.¹³⁵ Joseph Maguire puolestaan on kuvannut urheilua symboliseksi ja metaforiseksi dialogiksi, joka sisältää draamallisia representaatioita siitä, mitä me eli yleisö olemme ja haluaisimme olla.¹³⁶

Sosiaalipsykologiassa urheilun kiehtovuutta on selitetty mm. symbolisen interaktionismin kautta. Erving Goffmann on kirjoittanut sosiaalisen kanssakäymisen ”liioitelluista rituaaleista”, joissa ihmisen teot saavat tavanomaista laajemman julkisen ja dramaattisen merkityksen. Normaalisti ihmiset hakeutuvat pois tällaisista luonnekilpailuista, koska ne ovat liian ahdistavia ja lopputulokseltaan epävarmoja. Osa yksilöistä kuitenkin suorastaan hakee näitä tilanteita osoittaakseen luonnettaan ja paineensietokykyään. Huippu-urheilu sopii kuvaukseen täydellisesti. Siinä yksilöä arvioidaan nimenomaan hänen osoittamansa rohkeuden ja sinnikkyuden mukaan. Kun hän onnistuu, hän tulee demonstroineeksi myös yhteisön itseensä liittämiä positiivisia ominaisuuksia.¹³⁷

Huippu-urheilijaa ajaa palava halu testata rajojaan ja pyrkimys työntää ne kauemmas kuin mihin muut pystyvät. Kyky tehdä normaali-ihmisten ulottumattomissa olevia poikkeuksellisia suorituksia antaa mahdollisuuden irtautua tavallisuudesta ja keskinkertaisuudesta. Huippu-urheilu tarjoaa tilaisuuksia urotekoihin ja niistä koituvaan kanssaihminen ihailuun. Pohjimmiltaan kyse on jo antiikin Kreikan urheilussa tunnistetusta halusta tulla jumalan kaltaiseksi: vapautua inhimillisistä vajavaisuuksista ja heikkouksista, nousta edes hetkellisen ikuisuuden haltijaksi. Olympialaisten, kansainvälisen huippu-urheilun arvostetun tapahtuman, mottona on edelleen *citius, altius, fortius* eli nopeammin, korkeammalle, voimakkaammin.

135 Riordan, J. (1999): *The International Politics of Sport in the Twentieth Century*. Routledge, London.

136 Maguire, J. (1999): *Global Sport: Identities, Societies, Civilizations*. Polity, Cambridge.

137 Goffmann, E. (1967): *Interaction Ritual. Essays in Face-to-Face Behavior*. Routledge, New York.

Yleisöä huippu-urheilussa kiehtookin juuri sen erityisyys ja poikkeuksellisuus. Erinomaisuus on aina kiehtovaa, missä sen sitten ilmeneekin. Ylivertaisen taidokkuuden ja suorituskypsyysyden todistaminen tuottaa mielihyvää, tyydyttää uteliaisuutta, herättää tunteita ja stimuloi ajatuksia. Harvinaiset poikkeukset ovat aina kiinnostavia, olivat ne sitten ihmisiä, eläimiä, kasveja tai koneita. Huippu-urheilu on seuraajalleen mielenkiintoista, koska se kertoo ihmiskehon suorituskyvyn rajoista ja mahdollisuuksista. Se osoittaa yhdellä elämän osa-alueella, mihin ihmisen on mahdollista yltää. Penkkiurheilija totta kai ymmärtää, että hänen itsensä on mahdotonta kyetä edes murto-osaan siitä, mihin huippu-urheilijat pystyvät. Tästä huolimatta tai ehkä pikemminkin juuri siksi hän haluaa yleisönä päästä osalliseksi tästä erinomaisuuden kokemuksesta.

Yleisölle huippu-urheilu avaa pääsyn unelmien, ihmeiden ja myyttien valtakuntaan, jossa sankaritöitä suorittavia urheilijoita ihailaan heidän taitojensa, lahjakkuutensa, poikkeuksellisuutensa, suoritustensa ja voittojensa ansiosta. Urheilun tiukasti normitetussa ja keinotekoisessa maailmassa on tarjolla sellaista moraalisesti yksiselitteistä sankaruutta, jota monimutkaisessa ja sekavassa tosielämässä ei voi saavuttaa. Urheilu tarjoaa helposti tulkit-tavan sadun ja fantasian maailman, jossa hyvä ankarienkin vastoinkäymisten jälkeen selviää voittajana ja paha saa palkkansa. Seuraajat totta kai tietävät ja ymmärtävät kaiken olevan tietoisesti rakennettua ja keinotekoisista, mutta se ei estä heitä suhtautumasta kilpailu-tapahtumiin hyvinkin vakavasti ja tunnepitoisesti.¹³⁸

Kuten liikuntasosiologian tieteenhaaran suurnimet John Loy, Barry McPherson ja Gerald Kenyon jo 1970-luvulla esittivät, urheilu on sosiaalisena instituutiona paradoksaalinen ilmiö. Yhtäältä se on vain keinotekoisia peliä ja leikkiä sekä sellaisena ”oikeasta elämästä” irrallinen konstruktio, mutta toisaalta se on autonominen sekä hyvinkin syvällinen ja vakava ilmiö, jolla nähdään oleva oma itseisarvonsa sekä varsin monikäyttöistä väline-arvoa.¹³⁹ KOK:n, FIFA:n ja muiden kansainvälisten kattojärjestöjen auliilla myötävaikutuksella huippu-urheilusta on tullut mediavetoista liiketoimintaa. Liikuntapoliittisen selonteon tutkimusselvityksen kirjoittajien mukaan suomalaisella urheiluväellä on ollut vaikeaa myöntää, että ”kyse on pitkälti yhdestä viihteen lajista, jolla voi olla myös syvempiä merkityksiä”.

Penkkiurheilu antaa katsojalle mahdollisuuden osallistua pelikentän tai stadionin tapahtumiin, niiden jännitykseen ja urheilijoiden ponnistuksiin. Voimakkaimmillaan katsojat tuntevat voiton hetkillä kokea hyvinkin aitoja ja omakohtaisia voitonriemun, menestyksen

138 Jokisipilä, M. (2008): Huippu-urheilu kieltäytymisten ketjuna. Teoksessa Niemi, M. (toim.) Kiitos ei! Kieltäytymisen kulttuurihistoria. Ajatus Kirjat, Helsinki.

139 Loy, J., McPherson, D. & Kenyon, G. (1978): Sport and Social Systems. Addison-Wesley Publishing, Reading.

ja onnistumisen tunteita. Myötäelämisen ohella urheilun vetovoima perustuu sen tarjoamaan pakoon arjen harmaudesta sekä sen velvollisuuksista ja vastuista jonnekin hivenen lapsuuden fantasioiden kaltaiseen huolettomuuden ja onnellisuuden tilaan.

Huippu-urheilun laajempi yhteiskunnallinen arvo nouseekin ennen ihmisten siihen kohdistuvasta kiinnostuksesta, joskin tämän kiinnostuksen määrässä on suurta vaihtelua eri urheilulajien välillä. Ihmiset haluavat seurata huippu-urheilua yleisönä paikan päällä ja median välityksellä. Tämä asemoi huippu-urheilun laajemman yhteiskunnallisen roolin vahvasti viihteen ja ajanvietteen puolelle sekä herättää jatkokysymyksen siitä, mistä syistä ihmiset huippu-urheilua haluavat seurata ja mitä yhteiskunnallisia implikaatioita näillä syillä on.

Urheilulla on vahva sosiaalinen funktionsa. Urheilijat ovat jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa ympäröivän yhteiskunnan sekä siinä vallitsevien arvojen kanssa, vahvistaen niitä mutta joskus myös muokaten ja haastaenkin niitä. Konkreettisimmin yhteiskunta on läsnä urheilussa juuri kilpailua tai ottelua seuraavassa yleisössä. Sitoutumalla varauksetta lajin sääntöihin ja suoritustapoihin sekä urheilun arvomaailmaan urheilijat ja yleisö tuottavat kollektiivisesti illuusiota todellisuudesta. Urheilusuorituksesta ja kilpailusta tulee elämän metaforia. Urheilu näyttäytyy eräänlaisena kaikesta epäolennaisesta riisuttuna ja pelkistetynä olemassaolon puhtaampana ja korkeampana muotona.¹⁴⁰

Vaikka urheilun uroteoilla ei olekaan mitään konkreettista merkitystä reaali maailmassa, niiden symbolinen ja emotionaalinen voima voi olla valtava. Juuri tästä syystä vallankäyttäjät kautta huippu-urheilun historian ovat olleet siitä niin kiinnostuneita. Urheilun poliittisen valjastamisen hurjimpina kausina olympialaiset ja muut kansainväliset arvokisat näyttivät suorastaan nationalismiuskonnon pyhätöiltä. Vaikka urheilu viime kädessä keinoitekoista onkin, saattaa siellä osoitettu symbolinen johtajuus ja sankaruus heijastella myös reaali maailmaan. USA:n jääkiekkoilijoiden Lake Placidin olympialaisissa ottaman yllätyskullan on esitetty olleen henkinen käännekohta, joka ankean 1970-luvun jälkeen elvytti amerikkalaisen itsetunnon ja käynnisti Kylmän sodan loppuliu'un. Suomessa vaikutuksiltaan vastaavina urheilusaavutuksina on esitetty Helsingin olympialaisten järjestäminen ja vuoden 1995 jääkiekon maailmanmestaruus. Ensimmäinen symboloi sotavuosien jäämistä taakse, jälkimmäinen lamasta nousua.

Usein huippu-urheilun hyötyjä alleviivatessa korostetaan sen esikuvallisia ja liikkumaan innostavia vaikutuksia. Tiettyä lajia jo harrastavien juniorien keskuudessa tällaista vaikutusta varmasti ilmeneekin, mutta muuten tähän argumenttiin on syytä suhtautua

---

140 Lakoff, G. & Johnson, M. (1980): *The Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago.

varauksellisesti. Voiko huippulahjakkaan ja vuosikausia suoritustaan hioneen huippu-urheilijan suorituksen todistaminen oikeasti inspiroida vähän liikkuvaa tai liikkumatonta ihmistä aloittamaan fyysisen harjoittelun? Huippu-urheilun esikuvallisuutta korostavat näkemykset unohtavat auliisti sen, että merkittävä osa huippu-urheilun viehätystä piilee juuri siinä, että yleisö ymmärtää, että nähtävät suoritukset ovat täysin poikkeuksellisia ja sellaisia, että ihmisten ylivoimainen enemmistö ei kykenisi niihin edes vaikka harjoittelisi yhtä paljon ja samalla tavalla kuin huippu-urheilijat. Menestyvimvät huippu-urheilijat ovat ominaisuuksiltaan ja taidoiltaan poikkeuksellisia yksilöitä, joiden suoritukset eivät ole yleistettävissä väestöön laajemmin.¹⁴¹

Asetelmaa voisi verrata siihen, kun ihminen menee seuraamaan sinfoniakonserttia tai oopperaesitystä. Virtuosoimaisten suoritusten seuraaminen tuottaa hänelle esteettistä nautintoa, mutta kokemus ei saa häntä itseään tarttumaan viuluun tai harrastamaan oopperalaulua. Hän ymmärtää todistamansa virtuositeetin poikkeuksellisuuden ja sen huippuunsa kehittämisen vaatiman valtavan työmäärän. Hän ymmärtää, ettei hän itse milloinkaan pystyisi samaan, ja itse asiassa juuri tämä ihmisten valtaenemmistön tavoittamattomissa olevan virtuositeetin todistamisen mahdollisuus vetää hänet uudestaan konserttiin tai oopperaan.¹⁴²

Vuonna 2018 tehdyn huippu-urheilun yhteiskunnallisen perustelun taustakeskusteluihin osallistunut tohtori Mika Pantzar osuikin nähdäkseen asian ytimeen pohtiessaan, miksei huippu-urheilun itseisarvoa voisi oikeuttaa yksinkertaisesti toteamalla sen olevan ”osa mukavaa elämää ja viihdeteollisuutta”, tai laskea sen korkeakulttuuriksi samalla tavalla kuin oopperan ja tanssitaiteen. Pantzar katsoi huippu-urheilun ”keksivän usein varsin mielikuvituksellisia tai vääränlaisiakin perusteluja” pyrkiessään oikeuttamaan olemassaoloaan. Miksi ei voitaisi vain todeta, että huippu-urheilulla on samalaista esteettistä ja emotionaalista vetovoimaa ja puhuttelevuutta kuin taiteella?¹⁴³

Myös sillä, kuinka hyvin suomalaisurheilijat menestyvät, on vaikutuksensa urheilun yhteiskunnallisiin hyötyihin. Hyvin monet huippu-urheilusta välillisesti koituvat positiiviset asiat ovat tiiviisti kytköksissä menestyksen tasoon, kuten vaikkapa maabrändin kirkastuminen, kansallisen yhtenäisyyden voimistuminen, kollektiivisten elämysten ja mielihyvän synnyttäminen sekä esikuvallisuus. Jos esimerkiksi livo Niskanen olisi Pekingissä 15 kilometrin kilpailussa sijoittunut kolmanneksi kultamitalin voittamisen sijaan, olisi saavutuksen

141 Raney, A. (2006): *Why We Watch and Enjoy Mediated Sports*. Teoksessa Raney, A. & Bryant, J. (edit.): *Handbook of Sports and Media*. Routledge, New York.

142 Howard, V.A. (2008): *Charm and Speed. Virtuosity in the Performing Arts*. Peter Lang, New York.

143 Pantzar (2018): Huippu-urheilun yhteiskunnallista tehtävää etsimässä. *Politiikasta-lehti* 30.6.2018. <https://politiikasta.fi/huippu-urheilun-yhteiskunnallista-tehtavaa-etsimassa/>

välinearvo jäänyt huomattavasti pienemmäksi, puhuttiin sitten Suomen maabrändistä, kansallisen yhteenkuuluvuuden tunteen luomisesta, elämysten tuottamisesta, esikuvallisuudesta, tulovirtojen luomisesta tai nuorten hiihtoharrastajien innostamisesta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Suomen Olympiakomitean yhteisessä tavoiteasiakirjassa 2017–2020 todettiin, että ”huippu-urheilun viihteellinen ja taloudellinen arvo on noussut tapahtumien, viestinnän ja urheilutuotteistuksen kautta viime vuosikymmeninä huippu-urheilun kenties merkittävimmäksi perusteeksi”.¹⁴⁴ Tämä pohdinta oli merkittävä irtiotto niistä perinteisistä argumenteista, jotka ovat nostaneet huippu-urheilun merkittävimmiksi perusteluiksi erilaiset terveyden edistämiseen, liikunnalliseen esikuvallisuuteen, kansallisen yhteenkuuluvuuden ja kollektiivisen hyvinvointitunteen sekä Suomen kansainväliseen imagoon liittyvät tekijät. On kuitenkin myös syytä nähdä, että viihteellisyyttä ja taloudellista toiminnallisuuden lisäämistä koskevat argumentit pätevät vain riittävä medianäkyvyyttä saavaan ja erilaisia kysyntävirtoja synnyttävään osaan huippu-urheilua. Olympiakomitean jäsenenä on monia sellaisia liittoja, jotka eivät näy mediassa juuri lainkaan, joiden kilpailutapahtumissa on erittäin vähän yleisöä, ja joiden parissa liikkuvan rahan määrä on hyvin pieni.

Liikuntapoliittisen selonteon taustaselvitys henkii varsin kriittistä suhtautumista varsinkin huippu-urheilun markkinallistuneimpaan osaan. Kirjoittajien mukaan yhteiskunnan voimavaroja suunnattaessa pitäisi ”ensisijaisesti painottaa kokonaisyhteiskunnallisesti olennaisia käytäntöjä”. Heidän mukaansa kilpa- ja huippu-urheilulta pitää vaatia yhtä painavia yhteiskunnallisen merkityksen perusteluja kuin muultakin liikuntasektorilta.¹⁴⁵ Tulkiten tämän tarkoittavan ainakin sitä, että heidän mukaansa huippu-urheilu ei ole pystynyt perustelemaan kokonaisyhteiskunnallista hyödyllisyyttään uskottavalla tavalla. Sen voi lisäksi tulkita tarkoittavan myös sitä, ettei huippu-urheilu halutessaankaan pystyisi tällaista hyödyllisyyttä osoittamaan.

Vaikka olen tässä selvityksessä kirjoittanut huippu-urheilusta osin hyvinkin kriittisesti, olen tässä kohtaa eri mieltä. Kun huippu-urheilun julkinen tuki suhteutetaan liikuntasektorin kokonaistukeen ja koko kulttuurisektorin tukeen, olisi yliampuvaa väittää huippu-urheilun tuen olennaisesti vähentäneen joidenkin toisten, ”kokonaisyhteiskunnallisesti olennaisempien” toimintojen saamaa tukea. Kuten Rasmus Storm ja Klaus Nielsen omassa arvioissaan toteavat, suomalaisessa liikuntajärjestelmässä päähuomio on kohdistunut massojen liikuttamiseen ja yleisen fyysisen aktiivisuuden lisäämiseen. Huippu-urheilun rahoitus on

144 Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Suomen Olympiakomitea ry: Tavoiteasiakirja 2017–2020. <https://www.olympiakomitea.fi/uploads/2019/03/e796abd6-tavoiteasiakirja-2017-2020-liite-1-johtamisen-selkeyttaminen.pdf>

145 Itkonen, H., Lehtonen, K. & Aarresola, O. (2018): Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:6. Helsinki.

suhteellisen pieni osa liikunnan kokonaistuesta. Huippu-urheilun markkinallistumisesta puhuttaessa on myös tärkeää muistaa, että se koskee vain osaa huippu-urheilusta. Markkinat taloudelliseen voittoon tähtäävälle urheilutoiminnalle ovat Suomessa pienet. Edes suurimpia liikevaihtoja pyörittävien jääkiekkoseurojen toiminta ei ole erityisen kannattavaa. Joukkuelajeissa jääkiekon Liiga on ainoa täysammattilaissarja. Myös alueelliset erot ovat kannattavuudessa suuret. Riittävän suuria markkina-alueita löytyy vain pääkaupunki-seudulta ja maakuntien keskuskaupungeista.¹⁴⁶

Suurimmassa osassa lajeja medianäkyvyys, yleisömäärät ja sponsorien kiinnostus ovat niin alhaisella tasolla, ettei mistään aidosta tuotteistamispotentialista voida oikein puhuakaan. Näiden lajien huippu-urheilu on täysin riippuvainen julkisesta tuesta ja vielä enemmän urheilijoiden itsensä sekä heidän lähipiirinsä, mukaan lukien urheiluseura, kyvystä rahoittaa toimintaa. Itsensä elättämisen mahdollistava ammattilaisuus ja merkittävät lisäansiomahdollisuudet sponsoritulojen kautta ovat todellisuutta vain muutamassa urheilulajissa. Suurin osa kansainvälisen tason suomalaisista huippu-urheilijoista urheilee opintotuen tai muista töistä saamansa palkan turvin. Miljoonatilien sijaan todellisuutta on toimeentulorajalla kamppailu ja henkilökohtaisen talouden kärsiminen urheilun vuoksi.

---

146 Laine, A. (2015): Itkonen, H. & Laine, A. (toim.) Liikunta yhteiskunnallisena ilmiönä. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Tutkimuksia 1/2015.

14 Suomalaisen huippu-urheilun mahdolliset yhteiskunnalliset tulevaisuudet

Suomalainen huippu-urheilu on tilanteessa, jossa se joutuu tekemään strategisia valintoja. Se joutuu pohtimaan omaa olemustaan, tavoitteitaan sekä suhdettaan niin suomalaiseen yhteiskuntaan kuin kansainväliseen huippu-urheiluunkin. Edellä esittämieni pohdintojen valossa näen, että suomalaisen huippu-urheilun tulevaisuudet ovat esitettävissä neljän vaihtoehdoisen skenaarion muodossa.

Skenaario 1: Huippu-urheilu yhteiskunnan tukena ja yleisen hyvän rakentajana

Tässä skenaariossa huippu-urheilu on nostanut vastuullisuuden ja eettisyyden tärkeimmiksi päämääräkseen. Tärkeimpinä arvoina hahmottuvat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, inklusiivisuus, kasvatuksellisuus ja esimerkillisyys. Huippu-urheilun merkitys nähdään korostetun välinearvoisesti ja korostetaan sen käyttökelpoisuutta laajempien urheilun ulkopuolisten yhteiskunnallisten päämäärien tavoittelussa. Myös huippu-urheilun itseymmärrys pohjautuu urheiluun maailman paremmaksi muuttamisen välineenä. Menestystä tärkeämpää on arvopohjainen toiminta ja näkyvä osallistuminen yhteiskunnassa tärkeinä pidettyjen asioiden kuten kestävä kehityksen, ilmastonmuutoksen torjunnan, syrjinnän vastustamisen ja sosiaalisen inklusion puolesta puhumiseen.

Eettisyyttä ja vastuullisuutta korostava huippu-urheilu suhtautuu voimakkaasti itsekriittisesti kilpailullisuuden negatiivisiin puoliin ja lieveilmiöihin. Se haluaa varmistua sosiaalisesta ja ekologisesti kestävästä kaikessa toiminnassaan. Nostamalla eettiset periaatteet toiminnan tärkeimmiksi ohjenuoriksi huippu-urheilu pyrkii rakentamaan yhteiskunnallista hyväksyttävyyttä ja moraalista pääomaa. Huippu-urheilu asemoituu laajemman liikuntakulttuurin tiiviiksi osaksi sekä siellä vallitseville arvoille ja tavoitteille alistaiseksi. Toiminnan yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden ja kestävyden katsotaan edellyttävän huippu-urheilun kilpailullisuuden kontrollointia ja suitsimistakin. Huippu-urheilulla ja sen menestyksellä ei nähdä olevan muusta yhteiskunnasta erillistä itseisarvoa.

Todennäköisenä seurauksena tästä uudesta itsemäärittelystä on huippu-urheilun nykyistä heikompi menestys, mutta samalla laajempi yhteiskunnallinen hyväksyttävyys ja potentiaalisesti myös suurempi puhevalta. Huippu-urheilussa todettujen negatiivisten ilmiöiden ja väärinkäytösten vähetessä ympäröivästä yhteiskunnasta huippu-urheiluun suunnattu toimintakulttuurinen kritiikki lievenee. Huippu-urheilun positiivisen välinearvon valjastaminen yhteiskunnassa yleisesti tärkeinä pidettyjen asioiden edistämiseen lisääntyy, mikä

tekee siitä houkuttelevamman kohteen myös päätöksentekijöiden näkökulmasta. Urheilumenestystä korostavien sponsorien kiinnostus heikkenee, vastuullisuutta painottavien taas lisääntyy. Rajun kilpailullisuuden rajoittaminen tekee urheilusta armeliaampaa ja inhimillisempää sekä vähentää harmaan alueen keinojen käyttöä.

Yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden käänköpuolena toiminnan fokus siirtyy osin kauaskin perinteisen menestyskentävöittelun ulkopuolelle. Kilpailullisuuden suitsimista seuraa väistämättä ainakin jonkinasteinen urheilullisen vaatimustason lasku. Valmentajien työstä tulee vaativampaa ja monimutkaisempaa, kun osa vanhoista metodeista muuttuu uusien pehmeiden arvojen toimintakulttuurissa mahdottomiksi hyväksyä. Koska kilpailijamaista huomattavan suuri osa noudattaa edelleen korostetun menestysorientoitunutta ja totaalistista valmentautumista sekä äärimmilleen vietyä kilpailullisuutta, suhteellinen kilpailu- asema kansainvälisessä urheilussa heikkenee, todennäköisesti varsin huomattavastikin.

Huippu-urheilulla ei tässä skenaariossa enää ole juurikaan autonomiaa, vaan tavoitteet asetetaan ulkopuolelta. Yhteiskunnallinen ohjaus on voimakasta ja onnistumista arvioidaan muilla kuin huippu-urheilun itsensä asettamilla mittareilla. Mitalien voittamista tärkeämmiksi nousevat urheilun tuottamat laajemmat yhteiskunnalliset hyödyt, joilla ei välttämättä ole juurikaan liittymäkohtia kansainväliseen menestykseen. Huippu-urheilu muuttuu välineeksi laajemmalle yhteiskuntapolitiikalle, jonka yleistä strategiaa se toteuttaa suorittamalla yhteiskunnalta saamiaan tehtäviä. Julkinen valta katsoo, että huippu-urheilun yhteiskunnallinen merkitys on niin suuri, ettei sitä koskevaa päätösvaltaa voida jättää pelkästään urheilupiireille itselleen. Urheilujärjestelmän sisälläkin toimii kasvava määrä ihmisiä, joiden ansiot urheilun sijaan ovat yhteiskunnallisessa toiminnassa.

Skenaario 2: Itseisarvoinen, autonominen ja menestysorientoitunut huippu-urheilu

Tässä skenaariossa huippu-urheilun yleisesti hyväksyttynä päätavoitteena on mahdollisimman hyvä kansainvälinen urheilumenestys, minkä rinnalla kaikki muut asiat ovat toisarvoisia. Toiminnan fokus on vahvasti valmentautumisessa ja kilpailemisessa, ja onnistumista mitataan ennen kaikkea voittojen ja mitalien määrillä. Julkinen valta ja muu liikuntakulttuuri on valmis tunnustamaan huippu-urheilun erityisluonteen sekä antamaan sille sen autonomian, jota alati kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa menestyminen vaatii. Poliittinen ohjaus on vähäistä ja huippu-urheilu nähdään itseisarvoisena elämän osa-alueena. Keskeisinä arvoina ovat tuloksellisuus, menestyksen saavuttaminen, urheilullisen osaamisen ja lahjakkuuden huippuunsa kehittäminen, kilpailullisuus ja eksklusiivisuus.

Tässä mallissa valmentautumisesta karsitaan epäolennaisena pois kaikki suoraan menestyksen tavoitteluun liittymätön ja huippu-urheilu nähdään itseisarvona, jota ei tarvitse pyrkiä oikeuttamaan urheilun ulkopuolisilla argumenteilla. Päämääränä on vain ja ainoastaan tuottaa kansainväliselle huipulle nousevia urheilijoita, voittaa mitaleja ja nostaa

suomalaisurheilijoiden tulostaso kansainvälisesti vertailukelpoiseksi. Urheilusuoritusta lähestytään ennen kaikkea valmennustieteellisenä haasteena, jossa tarkoituksena on toiminnan optimointi menestyksen saavuttamisen näkökulmasta. Kykyjenetsintäjärjestelmä, valmentautumiseen käytössä olevat resurssit, valmennusprosessien laadukkuus, asiantuntemuksen mahdollisimman laaja hyödyntäminen ja kilpailuetujen systemaattinen paikantaminen pyritään kehittämään huippuunsa.

Todennäköisenä seurauksena tämän lähestymistavan valinnasta on aiempaa parempi menestyminen niissä lajeissa, jotka onnistuvat keräämään huipputason valmentautumisprosessien edellyttämät resurssit ja rakentamaan tarvittavan laji-infrastruktuurin. Koska tällainen lähestymistapa on väistämättä jännitteisessä suhteessa yhteiskunnassa yleisesti vallitsevan pehmeitä arvoja ja inklusiivisuutta korostavan arvomaailman kanssa, sen on onnistuttava neuvottelemaan itselleen työrauhan takaava riittävä autonomia. Tämä on mahdollista vain, jos julkinen valta ja muu ympäröivä yhteiskunta ovat valmiit tunnustamaan huippu-urheilun luonteen ja tavoitteenasettelun erityisyyden.

Autonomiansa oikeuttamiseksi huippu-urheilun on osoitettava pystyvänsä noudattamaan yhteiskunnassa vallitsevia yleisiä pelisääntöjä ja ylläpitämään hyväksyttävää toimintakulttuuria. Ympäröivä yhteiskunta puolestaan ymmärtää ja hyväksyy, ettei huippu-urheilussa voida kaikilta osin noudattaa samanlaisia toimintatapoja ja arvoja kuin yhteiskunnassa yleisesti. Huippu-urheilulta ei edellytetä eettisyyden ja vastuullisuuden jatkuvaa manifestointia.

Menestysorientoituneessa mallissa huippu-urheilun yhteiskunnallinen rooli ja laajempi esimerkillisyys toteutuvat ennen kaikkea urheilumenestyksen saavuttamisen kautta. Yhteiskuntavastuun kantaminen rajautuu liikuntajärjestelmän muiden osien tehtäväksi. Vastuullisuuden ja eettisyyden edistämiseen tähtäävä työ kuuluu ennen kaikkea kattojärjestön rooliin, eikä lajiliitoille aseteta velvoitteita toimia proaktiivisesti niiden puolesta, koska sen ei katsota kuuluvan niiden ydintehtäviin eikä niillä ole myöskään tämän työn vaatimia ajallisia ja asiantuntemusresursseja.

Mallissa toteutuva laaja autonomia mahdollistaa huippu-urheilun erityisluonteen ja ankaran kansainvälisen kilpailutilanteen edellyttämän toimintakulttuurin. Huippu-urheilu lunastaa autonomiansa vakuuttamalla ympäröivän yhteiskunnan ydintehtävänsä huippuosaamisella ja kyvyllään saavuttaa menestystä. Urheilijat ja valmentajat voivat keskittyä valmentautumisen välittömiin ydintehtäviin vapaana ulkourheilullisista velvoitteista ja ilman fokusta hajottavia häiriötekijöitä. Huippu-urheilun ei tarvitse jatkuvasti oikeuttaa itseään yleishyödyllisyyttään koskevilla kyseenalaisilla argumenteilla, vaan se voi keskittyä vastaamaan totaalista valmennusfilosofiaa noudattavien kilpailijoiden haasteeseen. Kilpailullisuus toiminnan kaikilla tasolla kohotetaan keskeiseksi periaatteeksi ja vaatimustaso uskalletaan nostaa kansainvälisen huippumenestyksen edellyttämälle tasolle. Realismi

huippu-urheilun vaatimuksista lisääntyy ja autonomia mahdollistaa eksklusiivisen keskittymisen aitoa menestyspotentiaalia omaaviin lajeihin ja urheilijoihin.

Korostetun menestysorientoituneessa huippu-urheilussa on ilmiselvät riskinsä. Menestykselle annettu painoarvo saattaa tuottaa ylilyöntejä, esimerkiksi autoritaarista valmennuskulttuuria tai ylipäättään liian pitkälle meneviä valmennusmetodeja. Kilpailuetua haettaessa mennään säännönmukaisesti harmaalle alueelle, jolloin myös sääntörikkomusten todennäköisyys kasvaa. Raju kilpailullisuus ja erinomaisuuden vaatimus etäännyttää huippu-urheilua pehmeitä ja inklusiivisia arvoja painottavasta ympäröivästä yhteiskunnasta. Autonomiasta huolimatta huippu-urheilu saattaa juuri kilpailullisuutensa takia joutua voimakkaan arvokritiikin kohteeksi.

Huippu-urheilun sisällä voimakas menestysorientaatio saattaa kärjistää drop out -ilmiötä sekä syöstä menestymättömät lajit kurjistumiskierteeseen. Huippu-urheilun piiristä otetaan kantaa huippu-urheilun ulkopuolisiin asioihin vain harvoin ja tarkkaan harkituissa kysymyksissä. Strateginen tavoitteenasettelu lähtee puhtaasti huippu-urheilumenestykseen tähtäämisestä. Tämä vähentää mahdollisuuksia huippu-urheilun hyödyntämiseen yhteiskuntapolitiikan välineenä ja heikentää näin huippu-urheilun laajempia yhteiskunnallisia hyötyjä alleviivaavien argumenttien uskottavuutta. Huippu-urheilun parissa toimivat ihmiset ovat tällaisessa järjestelmässä ylivoimaiselta enemmistöltään tiukan huippu-urheiluorientoituneita.

Skenaario 3: Menestysorientaatiota ja yhteiskuntavastuutta yhdistelevä huippu-urheilu

Kolmantena skenaariona erottuu kahden ensimmäisen piirteitä yhdistelevä hybridimalli. Huippu-urheilumenestys määritetään edelleen huippu-urheilun päätavoitteeksi, mutta sille asetetaan erilaisia vastuullisuuteen, eettisyyteen ja kestävyysliittyviä reunaehdotuksia. Huippu-urheilulla on päivittäispäätöksenteossa laaja autonomia, mutta sille annetaan myös valmentautumiseen välittömästi liittymättömiä laajempia yhteiskunnallisia vastuita. Valmentautumisen ulkopuolisissa asioissa kuten toimintakulttuurissa, järjestöjen hallintotavoissa ja toiminnan yleisessä arvopohjassa huippu-urheiluun saattaa kohdistua voimakastakin yhteiskunnallista ohjausta. Julkinen valta haluaa tasaisin väliajoin varmistua siitä, että huippu-urheilussa toimitaan yhteiskunnassa vallitsevien yleisten eettisten normien mukaisesti.

Tässä mallissa yhteiskunta tunnustaa huippu-urheilulla ja kansainvälisellä urheilumenestyksellä olevan tiettyä itseisarvoa, mutta näkee huippu-urheilun yhteiskunnallisen roolin vahvasti välinearvon kautta. Luottamus huippu-urheilujärjestelmän kykyyn selviytyä yhteiskunnallisesta tehtävästään ei keskimäärin ole korkealla tasolla, ja siksi autonomia haluaan rajata suoraan valmentautumiseen liittyviin asioihin. Toisaalta sellaisissa lajeissa, joissa kansainvälinen menestys on korkealla tasolla, jotka eivät ole taloudellisesti julkisesta

tuesta riippuvaisia, tai joiden toiminta on ollut eettisyys- ja vastuullisuusnäkökulmalta moitteetonta, autonomia voi olla huomattavasti laajempaakin.

Hybridimallissa huippu-urheilun oman tavoitteenasettelun kärjessä on kansainvälinen menestys, mutta samalla se tiedostaa omaavansa laajempia yhteiskunnallisia vastuita medianäkyvyytensä, julkisen tukensa, esikuvallisuutensa ja nuorten urheilijoiden kasvatustehtävänsä vuoksi. Vaikka menestys on tärkein arvo, sitä tavoiteltaessa otetaan huomioon myös muita asioita ja ollaan valmiit luopumaan sellaisista toimintatavoista, joiden voidaan katsoa olevan ristiriidassa esimerkiksi ekologisen kestävyuden tai sukupuolten välisen tasa-arvon kanssa. Huippu-urheilu osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun tärkeinä pitämiensä asioiden puolesta mm. erilaisilla kampanjoilla ja keskusteluavauksilla. Se omaksuu myös urheilun ulkopuolelle meneviä yleisempään yhteiskunnalliseen hyödyllisyyteen tähtääviä tavoitteita ja toimii aktiivisesti niiden puolesta.

Huippu-urheilun järjestötehtävissä toimii paljon yhteiskunnallisesti ansioituneita henkilöitä, jotka pyrkivät toiminnassa hakemaan tasapainoa menestyksentavoittelun ja huippu-urheilun laajemman yhteiskunnallisen roolin välillä. Valmennuksen puolella tilaa on myös leimallisen menestysorientoituneille toimijoille, mutta heidän on sopeutettava toimintansa valmentautumisen ulkopuolelta tulevaan yleiseen vaatimuskehikkoon. Huippu-urheilun ja yhteiskunnan välillä vallitsee kumppanuussuhde, jossa huippu-urheilun autonomian ja yhteiskunnallisen ohjauksen välillä vallitsee neuvoteltu tasapainotila, joka voi elää voimakkaastikin huippu-urheilumenestyksen ja huippu-urheilun toimintakulttuurin yhteiskunnallisen legitimitietin tason mukaan. Tämä malli vastaa pitkälti sitä yhteiskunnallista roolia, joka huippu-urheilulla Suomessa on viimeisen parinkymmenen vuoden aikana ollut.

Skenaario 4: Eriytynyt heterogeeninen huippu-urheilu

Tässä skenaariossa suomalaisen huippu-urheilun todellisuus on hyvin monenkirjava ja vaihtelee suuresti lajista toiseen ja myös lajien sisällä seurasta ja jopa urheilijasta toiseen. Siinä kaikki edellä kuvaillut skenaariot toteutuvat samanaikaisesti siten, että osa lajeista on voimakkaassa yhteiskunnallisessa ohjauksessa, osa taas korostetun autonomisia, ja muut näiden ääripäiden välimaastossa. Jääkiekon kaltaiset taloudellisesti julkisesta tuesta riippumattomat ja kansainvälisesti menestyvät ammattilaislajit ovat pitkälti yhteiskunnallisen ohjauksen piirin ulkopuolella ja vastaavat strategisistaan linjauksistaan itse. Julkisesta tuesta voimakkaasti tai täysin riippuvaiset lajit puolestaan ovat voimakkaassa yhteiskunnallisessa ohjauksessa ja pyrkivät toimimaan tuottamiaan laajempia yhteiskunnallisia hyötyjä alleviivaten oikeuttaakseen julkisen tukensa ja saavuttaakseen suuremman yhteiskunnallisen legitimitietin.

Yksittäisissä lajeissa taloudellisesti menestyvät seurat ja urheilijat voivat toimia suurelta osin lajiliitoista, Olympiakomiteasta sekä opetus- ja kulttuuriministeriöstä riippumatta.

Ohjaus- ja johtamispyrkimyksiä pystyvät vastustamaan myös sellaiset lajit ja urheilijat, jotka kykenevät saavuttamaan huomattavaa ja pysyvää kansainvälistä menestystä. Vastavasti erittäin tiukkaan ohjaukseen ajautuvat sellaiset lajit, joilla on kroonisia talousongelmia tai jotka eivät menesty kansainvälisessä kilpailussa. Sama pätee myös niihin lajeihin, joiden toimintakulttuurissa on vakavia, julkisuuteen saakka säteileviä ongelmia.

Eriytyneessä mallissa ei ole enää perusteltua puhua ”suomalaisesta huippu-urheilusta”, koska todellisuus vaihtelee niin suuresti lajista, seurasta, joukkueesta ja urheilijasta toiseen. Huippu-urheilun johtamisen kannalta tämä skenaario on kaikkein haastavin, koska siinä ei ole löydettävissä mitään yhtä koko lajikenttään soveltuvaa johtamisdoktriinia. Osa huippu-urheilusta operoi lähes täysin järjestelmätoimijoiden vaikutuksen ulkopuolella, osa kriisilajeista taas saattaa ajautua suorastaan järjestelmän holhottaviksi. Huippu-urheilun sisältä ei ole löydettävissä mitään yhtenäistä arvopohjaa tai yhteistä toimintatapaa.

Tässä mallissa on täysin mahdollista, että tietyissä lajeissa Suomi nousee jopa maailman johtavaksi maaksi samaan aikaan kun se toisissa putoaa peruuttamattomasti kauas kansainvälisen tason alapuolelle tai jopa näivettyy kokonaan. Huippu-urheilun todellisuuden moninaisuus ja tason monenkirjaisuus syö uskottavuutta puheilta urheilun yleisestä yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ja hyödyllisyydestä. Huippu-urheilu eriytyy voimakkaasti niihin lajeihin, joilla menee hyvin, ja toisiin lajeihin, joissa arkipäivää ovat monenlaiset krooniset ongelmat ja eloonjäämiskamppailu. Huippu-urheilun yhteiskunnallisen käytökelpoisuuden kutistuessa sen poliittinen painoarvo supistuu muutamia menestyslajeja lukuun ottamatta hyvin pieneksi.

15 Menestys huippu-urheilun yhteiskunnallisena kontribuutiona

Liikuntatutkimuksen valtavirrassa on jo pitkään suhtauduttu kriittisesti ja skeptisesti suurimpaan osaan huippu-urheilun tuottamia laajempia yhteiskunnallisia hyötyjä koskevista väitteistä. Huippu-urheilu on pyrkinyt tekemään itsestään poliittisten päätöksentekijöiden näkökulmasta kiinnostavan ja houkuttelevan mm. esittämällä pystyvänsä tarjoamaan korjauskeinoja erilaisiin vaikeasti ratkaistaviin yhteiskunnallisiin ongelmiin kuten liikkumattomuuteen ja syrjäytymiseen. Leedsin yliopiston urheilupolitiikan professori Fred Coalterin mukaan tällaiset paisutellut lupaukset ovat tyypillisiä yhteiskuntapolitiikan marginaalisten sektorien toimijoille niiden tavoitellessa legitimitettä ja lisäresursseja. Urheilujärjestöjen strategiadokumentit ovatkin täynnä väitteitä niiden yhteiskunnallisesta hyödyllisyydestä. Hyväksyntää ja resursseja tavoitellessaan ne sitoutuvat ylimitoitettuihin ja epärealistiin tavoitteenasetteluihin.¹⁴⁷

Tutkimusnäyttö liikunnan tuottamista moninaisista yksilöllisistä ja yhteiskunnallisista hyödyistä on erittäin vahva. Liikunnan hyötyjen realisoituminen ei kuitenkaan edellytä huippu-urheilun tai edes urheilun olemassaoloa. Tutkimuksessa ei ole myöskään onnistuttu löytämään yhteyttä huippu-urheilumenestyksen tai urheilun suurtahtumien järjestämisen ja liikunnan harrastamisen määrän väliltä, vaikka näitä koskevia väitteitä usein esitetäänkin. Kriittisimpien tutkijoiden mukaan on hyvin vähän näyttöä siitä, että huippu-urheilu saisi aikaan mitään siihen yleensä kytkettyjä laajempia positiivisia vaikutuksia kuten vaikkapa kansallisen ylpeyden voimistumista tai terveellisten elämäntapojen yleistymistä.

Huippu-urheilun laajempia hyötyjä koskevissa väitteissä on usein myös mittakaava-harha. Se, että tietyt lajit tai toiminnot tietyissä olosuhteissa auttavat joidenkin osallistujien henkilökohtaista kehitystä, ei vielä tarkoita, että näin tapahtuu kaikessa urheilussa koko ajan ja kaikissa tilanteissa. Koska huippu-urheilu on luonteeltaan erityistä ja huippu-urheilijat usein poikkeusyksilöitä, kannattaa väitteisiin sen yleisestä hyödyllisyydestä suhtautua varauksella. Tutkimusten mukaan huippu-urheilun näkyvyys saattaa jopa vähentää liikunnallisesti passiivisten liikuntahaluja saadessaan heidät tuntemaan itsensä kyvyttömiksi. Esimerkkivaikutus toimii vain sellaisten ihmisten kohdalla, jotka kokevat olevansa samankaltaisia seuraamiensa urheilijoiden kanssa. Koska urheilun seuraajien

¹⁴⁷ Coalter, F. (2007): *A wider social role for sport: who's keeping the score?* Routledge, London.

ylivoimainen enemmistö ei näin koe, jäävät huippu-urheilun vaikutukset massaliikuntaan marginaalisiksi.¹⁴⁸

Saadakseen liikunnasta onnistumisen kokemuksia, elämyksiä ja kunnonkohotusta kenenkään ei tarvitse urheilla. Elämän ja onnellisuuden näkökulmasta on koko lailla yhdentekevää, eteneekö yksilö tätä tarkoitusta varten erikseen pystytetyssä keinotekoisessa ympäristössä tietyn matkan minuutissa vai tunnissa vai eteneekö ollenkaan. Mikäli urheilu-uralla onnistumisen mittarina pidetään huipputasoa menestystä, näyttäytyy huippu-urheilu suorastaan epärationaalisenä toimintana. Arviolta vain 10 prosenttia kansainväliselle tasolle nousevista urheilijoista voittaa koskaan minkään väristä mitalia, kultaisen vielä harvemmat. Yhtä mitalistia kohden on satoja sellaisia, jotka treenasivat yhtä lujaa ja halusivat menestystä yhtä palavasti, mutta eivät päässeet lähellekään.

Tämän vuosituhannen puolella myös urheilun käyttämiseen maiden ja kansakuntien maineen rakentajana on alettu suhtautua yhä kriittisemmin ja torjuvammin. Syynä tähän ovat olleet Kiinan ja Venäjän kaltaisten autoritaaristen ja epädemokraattisten valtioiden systemaattiset pyrkimykset valjastaa urheilu oman maineensa pönkittämiseen ja järjestelmiensä epäkohtien piilottamiseen. Kansainväliseen huippu-urheiluun kohdistuukin yhä voimakkaampi vaatimus urheilun tällaisen poliittisen valjastamisen estämisestä. Tästä syystä huippu-urheilun käyttöön pehmeän vallan välineenä sisältyykin entistä enemmän riskejä. Nykyisessä tasa-arvoa, suvaitsevaisuutta ja globaalia solidaarisuutta korostavassa ilmapiirissä kansakunnan saavutusten erinomaisuuden alleviivaaminen kääntyy helposti itseään vastaan ja saattaa synnyttää vaikutelman kiihkonationalismista tai rasismista. Kansakunnan paremmuuden todistelun sijaan viestin tulisikin olla toisenlainen, maan hyviä arvoja ja urheilun hyvää tuottavaa vaikutusta yleisemmin esiintuova.¹⁴⁹

Kun samat järjestöt organisoivat niin harrasteliikuntaa kuin kilpaurheiluakin, sekoittuvat ja limittyvät liikunnan vapaaehtoinen kansalaistoiminta sekä kilpa- ja huippu-urheilu toisiinsa. Vaikka tätä suhdetta urheilupuheessa luonnehditaankin symbioottiseksi, tarvitsee huippu-urheilu laajaa kansalaistoimintaa enemmän kuin toisin päin. Harrasteliikunta ei tarvitse huippu-urheilua, mutta menestyvä huippu-urheilu ei olisi mahdollista ilman laajaa kansalaistoimintaa. Kuten Kati Lehtonen, Hannu Itkonen ja Outi Aarresola ovat todenneet, urheilujärjestöjen ”naamioiminen” koko kansan liikuttajiksi tuskin on paras lähtökohta aidolle liikunnan edistämiseksi. Kun mietitään, mitä tehtäviä yhteiskunta voi urheilujärjestöille asettaa, olisi tärkeää tunnustaa kilpaurheilulähtöisyyden asettamat rajoitteet.

148 Grix, J. & Carmichael, F. (2012): Why do governments invest in elite sport. A polemic. *International Journal of Sport Policy and Politics* 4 (1), 73-90.

149 Brentin, D. & Cooley, L. (2015): Nationalism and sport. A review of the literature. *Studies on National Movements* 3, 1-33.

Järjestöjen itsensä ei myöskään tulisi väittää suorittavansa sellaisia tehtäviä, joita ne tosiasiassa eivät toteuta.¹⁵⁰

Suomalainen urheilu on muiden pohjoismaiden tapaan organisoitunut pitkälti vapaaehtoisen kansalaistoiminnan ja paikallisen seuratoiminnan pohjalle alhaalta ylös. Ruohonjuuritason voima ja aktiivisuus ovat olleet ja ovat yhä merkittäviä selittäviä tekijöitä urheilun vetovoimalle.¹⁵¹ Tästä syystä minkä tahansa ylhäältä alas tapahtuvan muutospyrkimyksen onnistumisen mahdollisuudet ovat meillä rajalliset. Ylhäältä tulevilla määräyksillä saataan jopa vahingoittaa ruohonjuuritason elinvoimaisuutta. Kuka tahansa lajiliitossa toimintanut henkilö tunnistaa asian. Kattojärjestön mahdollisuudet vaikuttaa paikallistason aktiivisuuteen ovat hyvin vähäiset. Tämä olisi hyvä pitää mielessä, kun peräänkuulutetaan järjestelmätason vahvaa kansallista johtajuutta yli koko urheiluliikkeen. Paikallisella tasolla urheilun tuottavat vapaaehtoiset ja juniorien vanhemmat. Julkisen vallankäytön näkökulmasta avainasemassa on kuntien ja seurojen välinen tiivis ja symbioottinen kytkös, ei kansallisen johtajuuden voimistaminen.

Tällä hetkellä suomalaisella huippu-urheilulla tai ainakin merkittävillä osilla sitä on vakava legitimiteettiongelma, mikä vaikuttaa negatiivisesti ihmisten huippu-urheilua koskeviin asenteisiin ja halukkuuteen tukea sitä julkisista resursseista. Viime vuosina ja erityisesti kevään 2022 kuluessa tämä legitimiteettivaje kiteytyi ennen kaikkea suomalaisen urheilujärjestelmän johtavaan instituutioon Olympiakomiteaan. Jo KIHU:n vuonna 2016 toteuttamassa kyselytutkimuksessa havaittiin ihmisten Olympiakomiteaan kohdistuvan luottamuksen olevan huomattavan matalalla tasolla, eikä sen ympärillä viimeksi kuluneen puolen vuoden aikana vellone kriittinen keskustelu ole tätä luottamusta ainakaan lisännyt.¹⁵² Huippu-urheilun näkökulmasta valitettavinta on, että myrskyn silmässä on ollut erityisesti Olympiakomitean huippu-urheiluyksikkö, jonka johtaja, jo jatkokaudelle valittu Mika Lehtimäki erosi maaliskuussa paikaltaan naisiin kohdistuneen epäasiallisen käytöksen vuoksi.

On selvää, että palauttaakseen legitimiteettinsä Olympiakomitean on saatava oma toimintakulttuurinsa yhteiskunnassa yleisesti vallitsevat eettiset normit täyttävään kuntoon. Riski huippu-urheilua koskevan puhe- ja päätösvalan karkaamisesta Olympiakomitean ja sen keskeisen asiantuntijaelimen huippu-urheiluyksikön ulkopuolelle on ilmiselvä, ellei niiden kykyyn selviytyä tehtävistään luoteta. Olennaista on myös ymmärtää, että luottamuksen

150 Itkonen, H., Lehtonen, K. & Aarresola, O. (2018): Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:6. Helsinki.

151 Kärmeniemi, M., Mäkinen, J. & Lämsä, J. (2012): SPLISS II – urheilujärjestelmät. Suomen kansallinen väliraportti. KIHU:n julkaisusarja, nro 39.

152 Mäkinen, J. & Lämsä, J. (2017): Väestön luottamus Olympiakomiteaan. KIHU, Jyväskylä.

palauttamiseen eivät riitä ylevät ja korkea moraalia henkivät julistukset, jos toiminta ei niitä todellisuudessa vastaa tai on niiden kanssa jopa täydessä ristiriidassa.

Kun huippu-urheilua johtava toimija joutuu käyttämään aikaansa ja resurssejaan julkiseen toimintansa selittämiseen ja asiantuntemuksensa vakuutteluun, se on kaikki pois siitä, mitä huippu-urheiluorganisaation oikeasti pitäisi tehdä. Eettisyyden ja kestävyys tulisi olla itsestään selviä sisäistettyjä lähtökohtia, ei asioita, joita organisaatio joutuu jatkuvissa palavereissa setvimään ja joiden noudattamista se joutuu erilaisissa julistuksissa vakuuttelemaan.

Kokonaistilannetta arvioitaessa on kuitenkin erittäin tärkeää huomata, ettei Olympiakomitean legitimeettivaje koske koko suomalaista huippu-urheilua. Esimerkiksi hiihtäjien ja jääkiekkolijoiden Pekingin talvikisoissa ottaman menestyksen sekä jääkiekkoleijonien tuoreen maailmanmestaruuden yleisössä ja mediassa herättämät reaktiot osoittavat, että hyvin suuri osa suomalaisista on edelleen kiinnostunut huippu-urheilusta ja arvostaa suomalaisurheilijoiden menestystä hyvinkin korkealle.

Häirintätapausten perusteella on esitetty julkisuudessa väitteitä, joiden mukaan suomalaisen huippu-urheilun toimintakulttuuri olisi läpeensä mätä. Tällaiset väitteet ovat yliampuvia ja leimaavat kollektiivisesti koko suomalaisessa huippu-urheilussa vaikuttavan 15 000 ihmisen joukon. On muistettava, että suurimmalla osalla urheilijoita, valmentajia ja lajeja ei ole ollut minkäänlaisia vaikeuksia toimia eettisesti kestäväällä tavalla ja hyviä tapoja noudattaen.

Huippu-urheilun asema yhteiskunnassa perustuu ennen kaikkea sen tärkeimmässä tehtävässään eli kansainvälisen menestyksen tavoittelussa saavuttamiin tuloksiin. Suomessa miesten jääkiekko on tästä paras esimerkki. Kun leijonajoukkue toukokuun lopulla otti kotikisoissa maailmanmestaruuden kolme kuukautta aiemmin voittamansa historiallisen olympiakullan jatkoksi, saavutusta seurasi televisiosta yli kolme miljoonaa suomalaista. Presidentti Sauli Niinistö kommentoi ottelua livenä Twitterissä, pääministeri Sanna Marin ja viisi muuta hallituksen ministeriä seurasivat finaalia paikan päällä Nokia-Areenassa. Voiton ratkettua kymmenet tuhannet suomalaiset eri puolilla maata lähtivät keskustoreille juhlimaan saavutusta.

Maanantaina voitto ja sen juhlinta olivat YLE:n iltauutislähetysten pääaihe. Tiistaina lähes kaikki suuret suomalaiset päivälehdet omistivat pääkirjoituksena kiekkoileijonien hämmästyttävän menestysputken taustojen ja laajempien vaikutusten analysointiin. Jääkiekosta onkin jatkuvan menestyksen vuoksi tullut Suomessa jotain urheilua suurempaa. Millään toisella asialla ei tämän päivän Suomessa ole samanlaista ihmisten liikkeelle saavaa ja kansakuntaa yhdistävää voimaa kuin arvokisoissa aina voitosta taistelevalla Leijona-joukkueella. Se osoittaa, että parhaimmillaan huippu-urheilu voi tukea positiivista

kansallismielisyyttä tuottamalla yhteenkuuluvuuden tunnetta ja antamalla kollektiivisia ilonaiheita. Suurten urheilutapahtumien nykyisellään varsin karnevalistinen ja eskapistinen ilmapiiri tarjoaa kansallismielisten tunteiden ilmaisulle varsin vaarattoman ja kepeän väylän. Suomen jääkiekkoleijonien menestysten ympärille on kehittynyt aivan omanlaisensa urheiluhistoriallinen mytologia ja kuvasto, joihin tutustumisesta ja joiden jakamisesta on tullut suosittu tapa ilmaista kansallista identiteettiä.¹⁵³

Jääkiekon asema Suomessa perustuu yksiselitteisesti urheilumenestykseen sekä sen ympärille rakentuneeseen, nyt jo usean vuosikymmenen mittaiseksi venyneeseen sankaritaraan. Mitalihetkien parrasvaloista piilossa Suomen Jääkiekkoliitto on kyllä tehnyt vuosikymmenten ajan ahkeraa ja erinomaista työtä myös yhteiskuntavastuullisuuden ja eettisyyden sarjoilla, koska se ymmärtää lajin aseman kansallisena instituutiona ja siitä koituvan vastuun. Tässä työssä fokus ei ole kuitenkaan milloinkaan kadonnut, vaan kaiken tekemisen tarkoituksena on ollut tukea päätavoitetta eli suomalaisen jääkiekon kansainvälistä menestystä.

Suomalaisen huippu-urheilun strategisiksi tavoitteiksi on linjattu kansainvälinen menestys, korkeatasoinen osaaminen ja arvostettu urheilu. Nämä kolme asiaa ovat kytköksissä toisiinsa, mutta on tärkeää ymmärtää niiden ajallinen järjestys. Suomalainen jääkiekko tarjoaa tästä erinomaisen esimerkin. Ensin luodaan korkeatasoisista osaamista ja kun se laitetaan käyttöön, tulee menestystä, joka puolestaan tuottaa arvostusta. Urheilupiirien retoriikassa järjestys on usein toisenlainen. Ensin pitäisi tulla arvostusta resurssien muodossa, vasta sitten voidaan luoda ja hankkia osaamista, mikä sitten myöhemmin realisoituu menestyksenä.

Omassa lajissani kilpasoudussa sen nykyiset mahtimaat Uusi-Seelanti ja Iso-Britannia ovat hyviä esimerkkejä tämän syklin toiminnasta. Aluksi huippuvalmentajat jalostivat joukon lahjakkaita urheilijoita kansainväliselle tasolle hyvinkin vaatimattomilla resursseilla, sitten tuli mitalimenestystä, jota seurasi arvostus. Menestystä seuranneilla lisäresursseilla kehitettiin osaamista edelleen, jolloin menestystä, arvostusta ja resursseja tuli entistä enemmän. Isossa-Britanniassa alettiin 1990-luvulla rakentaa menestystä kahden poikkeusyksilön eli Steven Redgraven ja Matthew Pinsentin tuoman huomion ja arvostuksen pohjalle. Ateenassa 2004 britit voittivat neljä mitalia, Pekingissä 2008 kuusi, kotikisoissa Lontoossa 2012 yhdeksän ja Rioissa 2016 viisi. Lajin MM-kisoissa brittisoutu nousi kahdessakymmenessä vuodessa mitalitaulukon 17. sijalta ykköseksi.¹⁵⁴

153 Jokisipilä, M., Kokkonen, J., Rantala, K. & Viita, O. (2018): Koko kansan Leijonat – Suomi-kiekon historia.

154 Matheson, H. & Dodd, C. (2018): More Power. The Story of Jurgen Grobler: the Most Successful Olympic Coach of All Time. HQ, London.

Barcelonassa 1992 ja Atlantassa 1996 kokonaan mitaleitta jäänyt uusiseelantilainen soutu puolestaan otti Lontoossa 2012 viisi mitalia, Rioissa kolme ja Tokiossa viisi. Myös siellä rakennustyö käynnistyi yksittäisistä huippulahjakkuuksista. Kun uusiseelantilaiset vielä vuoden 1997 MM-kisoissa olivat jääneet kokonaan ilman mitaleja, olivat he kymmenen vuotta myöhemmin mitalitaulukon kärkimää kolmella mestaruudella ja kahdella hopealla. Niin Isossa-Britanniassa kuin Uudessa-Seelannissakin olympiamenestys nosti soudun julkisuuden marginaaleista yhdeksi seuratuimmista lajeista. Julkisen tuen kasvu ja sponsoriin kasvava kiinnostus kasvatti huippusoudun käytössä olleet resurssit jopa kymmenkertaiseksi, mutta tämä tapahtui vasta sen jälkeen, kun olympialaisissa oli jo saavutettu mitalitason menestystä.¹⁵⁵

Urheilun arvostuksen nostamiseen pyrkivältä imagotyöltä puuttuu pohja, jos huippu-urheilullisessa osaamisessa on vakavia puutteita ja/tai menestys on heikolla tasolla. Ensin on oltava osaamista, joka jalostuu menestykseksi, jota puolestaan seuraa arvostus. Nyt suomalainen huippu-urheilukeskustelu näyttää ajoittain siltä, että yritetään luoda arvostusta ikään kuin tyhjästä retoriikalla, jotta saataisiin resursseja osaamisen hankkimiseen ja parantamiseen, josta sitten toivotaan seuraavan myös menestystä.

Urheilua koskevassa nykykeskustelussa puhutaan usein kilpailuelementin nuorille aiheuttamista kielteisistä vaikutuksista kuten stressistä ja uupumuksesta. Huippu-urheilun imagotyössä olisi kuitenkin tärkeää osata kiinnittää huomiota myös kilpailuelementin hyviin puoliin ja nähdä, että se on usein vahvasti ja enenevästi läsnä myös urheilun ulkopuolisessa maailmassa, esimerkiksi työelämässä. Puhuttiin sitten urheilusta tai muusta elämästä, teemme nuorelle yksilölle karhunpalveluksen, jos pyrimme poistamaan negatiiviset kokemukset ja ikävät tunteet kokonaan hänen elämästään. Urheiluun ja varsinkin huippu-urheiluun kuuluvat olennaisesti itsensä altistaminen rajullekin ponnisteluille, vaikeuksille ja ikävillikin tunnetiloille. Kilpailuelementin negatiivisten vaikutusten korostamisen sijaan juuri urheilulla voisi olla arvokas ja tärkeä tehtävä sen esilletuomisessa, että ponnistelu tuottaa yksilölle positiivisia selviytymistaitoja sekä kehittää hänen itsetuntoaan ja henkilökohtaista resilienssiään. Psykiatri Hannu Lauerman sanoin ”sopiva annos ongelmia ei ole ollenkaan huono asia kehityskelpoiselle ja elämää pohtivalle ihmiselle”. Kun huomaa selvinneensä ongelmista, on valmiimpi kohtaamaan uusia haasteita ja kasvamaan yksilönä omiin mittoihinsa.¹⁵⁶

Rasmus Storm ja Klaus Nielsen esittävät omassa arviossaan erittäin mielenkiintoisen teesin ”sisun aaveesta” merkittävänä huippu-urheilun alhaista legitimizeettiä Suomessa selittävänä tekijänä. Heidän mukaansa sisun käsite istuu niin syvällä suomalaisessa kansallisessa

155 Bond, H. & Murray, E. (2016): *The Kiwi Pair*. Penguin, Auckland.

156 Häkkinen, K. (2019): *Hannu Lauerma – psykiatrin päänavaus*. Into Kustannus, Helsinki.

identiteetissä ja kulttuurisessa narratiivissa, että siitä on tullut osaksi jopa kahlitseva ja lamauttava voima. Sisun kääntöpuolena ovat itseinho ja häpeä, jotka seuraavat tilanteista, joissa henkilö ei kykene osoittamaan omaavansa riittävästi sisua. Halu välttää tällaisia tilanteita johtaa tietoiseen riskien kaihtamiseen ja sellaisten tilanteiden välttelyyn, joissa on mahdollisuus epäonnistua. Tämän teorian mukaan sisusta on tullut ”kulttuurinen pakkopaita”, joka huippu-urheilussa näkyy esimerkiksi haluttomuutena määritellä Suomen kansainväliselle urheilumenestykselle selkeitä mitattavia tavoitteita ja johtaa toimintaa niiden pohjalta.

Tanskalaistutkijoiden mukaan huippu-urheilun yhteiskunnallinen legitimitetti onkin Tanskassa huomattavasti korkeammalla tasolla kuin Suomessa.¹⁵⁷ Kulttuuriset erot suhtautumisessa huippu-urheiluun näkyvät selkeästi esimerkiksi siinä, että he määrittävät urheilun kansallista ylpeyttä luovan ja kansallista identiteettiä rakentavan kyvyn palauttamisen tavoittelemisen arvoiseksi myönteiseksi päämääräksi. Suomessa vain harva poliitikko tai liikunnan ja urheilun tutkija rohkenisi esittää asiaa näin varauksettomasti ja viittaamatta vähintään sivulauseessa perinteisen urheilunationalismin vanhanaikaisuuteen, syrjiviin vaikutuksiin ja potentiaaliseen vaarallisuuteen. Tanskalaiset ilmiselvästi havaitsivat tämän merkittävän asenne-eron myös itse, koska toteavat, että urheilun kansallisen legitimitetin palauttaminen Suomessa on ”hankalaa eikä sitä voida lyhyellä tähtämellä saavuttaa”.

Ehkä meidän tulisi Suomessa uskaltaa lähestyä huippu-urheilun yhteiskunnallista roolia vähemmän vakavasti ja ryppyotsaisesti sekä myöntää, että se pohjimmiltaan on kuitenkin vain leikkiä ja keinotodellisuutta sekä sellaisena inhimillisten aktiviteettien kirjossa luksus-toimintaa. Tämä saattaisi vapauttaa meidät suhtautumasta siihen liian tosikkomaisesti ja estää meitä kuormittamasta sitä sellaisilla tehtävillä, joista sillä ei ole kykyä selviytyä ja joiden ei sille pitkälle kehittyneen hyvinvointiyhteiskunnan työnjaossa tule kuuluakaan.

---

157 Storm, R., Nielsen, K. & Thomsen, F. (2016): Can a Small Nation be Competitive in the Global Sporting Arms Race? The Case of Denmark. *Managing Sport and Leisure* 21 (4), 181-202.

16 Huippu-urheilu, liikuntapolitiikka ja tulevaisuus

Huippu-urheilun yhteiskunnallista perustelua on meillä peräänkuulutettu yli 10 vuoden ajan. Risto Niemisen työryhmä totesi vuonna 2010, että ”huippu-urheilun asema ja yhteiskunnallinen perustelu tulee rakentaa yhteistyössä eri toimijoiden kanssa”.¹⁵⁸ Tässä toteamuksessa kiteytyy yksi suomalaisen huippu-urheilun ongelmista. Se sisältää ajatuksen, että huippu-urheilun asema ja perustelu voitaisiin ikään kuin konstruoida, eli kyseessä olisi lähinnä retorinen haaste. Itse näen, että huippu-urheilun asema yhteiskunnassa on olemassa oleva asiantila. Sitä perusteltaessa retoriikasta on totta kai apua, mutta perustelujenkin pitää pohjautua tosiasioihin ja rehelliseen kuvaan huippu-urheilun todellisesta asemasta.

Historiallinen kehitys on tehnyt suomalaisesta liikuntajärjestelmästä kansalaistoimintavetoisen urheiluliikkeen ja valtiojohtoisuuden sekamuodon, mikä määrittää vahvasti myös huippu-urheilun toimintaympäristöä.¹⁵⁹ Olympiakomitea on viime vuosina pyrkinyt ottamaan itselleen urheiluliikkeen johtajuuden, mutta toistaiseksi on epäselvää, onko sillä tässä tehtävässä onnistumisen edellyttämiä keinoja, kykyjä ja legitimizeettiä. Järjestelmän sekamuotoisuus liittyy läheisesti myös siihen osittain päällekkäisten tehtävien ja samoista resursseista kilpailemisen aiheuttamaan jännitteeseen, joka Suomessa vallitsee yhtäältä liikunnan ja urheilun, toisaalta kilpa- ja huippu-urheilun välillä. Osa urheilujärjestelmälle yhteiskunnan taholta asetetuista, mutta myös urheilujärjestöjen itse legitimaation ja hyötyjen tavoittelun nimissä itselleen omaksumista tavoitteista on keskenään rajusti ristiriitaisia ja sellaisia, että niiden samanaikainen priorisoimaton tavoittelu johtaa epätydyttävään tulokseen tai suoranaiseen epäonnistumiseen.

Suomalainen huippu-urheilu onkin kahden keskenään monin osin päinvastaisen muutosvaatimuskokonaisuuden ristitulella. Ympäröivä yhteiskunta vaatii siltä inklusiivisuutta, pehmeisiin arvoihin sitoutumista ja maailman paremmaksi muuttamista, huippu-urheilun sisäinen todellisuus taas aiempaakin systemaattisempaa kilpailuetujen paikantamista

¹⁵⁸ Sanoista teoiksi. Huippu-urheilutyöryhmän ajatuksia suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi. Helsinki. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:13.

¹⁵⁹ Heikkala, J., Koski, P. (2000): Järjestöt kolmen merkitysulottuvuuden – vapaaehtoisuuden, valtion ja markkinoiden – leikkauspisteessä. Teoksessa Itkonen et. al.: Liikunnan kansalais-toiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 152. Liikuntatieteellinen Seura, Helsinki.

ja hyödyntämistä, alati tarkempaa kykyjenetsintää, toiminnan entistä mittavampaa resursointia sekä kilpailullisuuden viemistä yhä pidemmälle. Mitalimäärien ja tulostason kaltaisilla perinteisillä urheilullisilla mittareilla menestyminen vaatii huippu-urheilulta jatkuvasti rajumpaa fokusointia, armottomuutta ja eksklusiivisuutta, kun samaan aikaan ympäröivä yhteiskunta haluaa siltä moniarvoisuutta, inhimillisyyttä ja inklusiivisuutta.

Tasapainon löytäminen näiden kahden vaatimuskokonaisuuden välille on kenties ratkaisevin suomalaisen huippu-urheilun tulevaisuutta määrittävä tekijä. Liikuntapoliittisesta selonteosta eduskunnalle KIHU:n puolesta antamassaan lausunnossa tutkija Jari Lämsä totesi, että suomalaista huippu-urheilujärjestelmää rakennettaessa on ”huomioitava ensinnäkin huippu-urheilun kansainväliset kehityskulut ja vaihtoehdot mutta toiseksi on yhtä tärkeää ymmärtää huippu-urheilun kansalliset resurssit ja rajoitukset”. Lämsän mukaan huippu-urheilu voi olla sekä yhteiskunnallisesti hyväksyttävää ja menestyksekkästä vain, jos se huomioi nämä molemmat asiat. Siitä, miten tämä käytännössä tehtäisiin, hänkään ei valitettavasti ole todennut mitään.¹⁶⁰

Urheilujärjestelmän vastuullisuutta ja eettisyyttä painottava strategiapuhe on nyt alettu ottaa ympäröivässä yhteiskunnassa tosissaan. Samalla on ryhdytty kriittisesti tarkastelemaan, vastaako urheilun toimintakulttuuri sitä, mitä julistuksissa sanotaan. On paljastunut, että strategiapuheiden ja todellisuuden välillä vallitsee ainakin osittainen ristiriita. Suomalaisen urheilujärjestelmän vastuullisuus- ja eettisyyspuheiden uskottavuutta ovat viime aikoina nakertaneet mm. Olympiakomitean häirintätapaukset sekä niiden hoitaminen, suomalaisten jääkiekkopiirin suhtautuminen Venäjän propaganda-arsenaaliin kuuluvaan KHL-jääkiekkoliigaan sekä siellä pelanneisiin Jokereihin, sekä useista eri lajeista julkitulleet tiedot seksuaalisesta häirinnästä.

Kun huippu-urheilusta tällä hetkellä sen erilaisten negatiivisten puolien vuoksi käydään yhä kriittisempää keskustelua, näyttäytyy urheilupiirien viljelemä hyvyysetoriikka todellisuuden kieltämisenä ja vastuun väistelynä. Urheilujärjestöt niin kansainvälisesti kuin Suomessakin ehtivät vuosikymmenten saatossa tottua siihen, että niiden annettiin suoltaa liturgista retoriikkaansa kenenkään kyseenalaistamatta. Nyt tilanne on muuttunut ja aloite huippu-urheilua koskevassa keskustelussa on siirtynyt urheilujärjestelmän ulkopuolelle. Tämä on huippu-urheilun näkökulmasta riski, koska ulkopuolisilla tahoilla ei ole sen paremmin intressiä kuin velvollisuuttakaan yrittää pohtia asioita urheilun etujen ja autonomian näkökulmasta. Ulkopuolisilla tahoilla ei välttämättä myöskään ole riittävää ymmärrystä huippu-urheilun ominaisuudesta ja menestyksen tavoittelun edellyttämistä toimintatavoista.

---

160 Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen (KIHU) lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle koskien valtioneuvoston selontekoa liikuntapolitiikasta (VNS 6/2018 vp) 30.1.2019.

Jos huippu-urheilun tavoitteita aletaan asettaa sen itsensä ulkopuolelta ja ohitse, ilmiselvänä vaarana on, että nämä tavoitteet eivät enää ole sellaisia, jotka huippu-urheilun sisällä koettaisiin omiksi. Pahimpana uhkaskenaariona on, että huippu-urheilu muuttuu luonteeltaan joksikin aivan muuksi kuin mitä se on perinteisesti ollut. Tämä todennäköisesti johtaisi huippu-urheilun kiinnostavuuden ja vetovoiman romahtamiseen. Huippu-urheilupiirien tulisikin pystyä palauttamaan keskustelualoite itselleen. Tämä ei kuitenkaan onnistu, ellei huippu-urheilu osoita aitoa kykyä rehelliseen ja kriittiseen itsetarkasteluun. Todellisuudesta irrallaan olevat ylevät periaatejulistukset eivät tätä tarkoitusta täytä.

On selvää, ettei urheilu voi elää muusta maailmasta, elämästä ja yhteiskunnasta erillään. Se ei voi operoida omilla säännöillään ympäröivästä todellisuudesta piittaamatta ja turvautua toimintatapoihin, joita urheilun ulkopuolella pidetään mahdottomina hyväksyä. Urheiluun kohdistuva yleisen hyväksyttävyyden ja toiminnan kestävyysvaatimus on viime vuosien aikana entisestään voimistunut, kun on alettu yhä tiedostavammin ja kriittisemmin keskustella esimerkiksi autoritaarisista valmennuskulttuureista, seksuaalisesta häirinnästä, rasismista, urheilun poliittisesta valjastamisesta, suurtahtumien ilmastovaikutuksista, tasa-arvo-ongelmista ja huippu-urheilun moraalisisista ulottuvuuksista sekä ylipäättään huippu-urheilun varjopuolista ja negatiivisista lieveilmiöistä.

Samalla on kuitenkin myös niin, että mikäli huippu-urheilun perimmäiseksi tavoitteeksi edelleen mielletään kansainvälisen tason urheilumenestyksen saavuttaminen, se ei voi alistua ulkopuolelta tuleville vaatimuksille. Kansainvälisessä huippu-urheilussa kilpailu on niin kovaa ja armotonta, ettei menestyksen saavuttaminen ole mahdollista, jos joutuu antamaan kilpailijoille tasoitusta valmentautumisessa tehtävien kompromissien ja fokuksen hajottamisen muodossa. Huippu-urheilu ei voi luopua siitä autonomiastaan, itsemääräämisoikeudestaan ja tavoitteiden määrittelyvallastaan, mitä mahdollisimman kovan tuloksen saavuttaminen edellyttää. Jos se niin tekee, se ei pysty saavuttamaan urheilullisesti parhaita mahdollisia tuloksia.

Kimmo J. Lipposen vuoden 2017 huippu-urheilu-arvioinnin taustaksi tekemissä haastatteluissa nousi esiin näkemys, ettei Suomessa ollut kaikilta osin realistista käsitystä siitä, mitä kansainvälinen huippu-urheilumenestys vaatii. Samoin tuli esille käsitys, että huippu-urheilulle asetetaan suhteessa resurssihin liikaa ja liian laaja-alaisia tavoitteita. Lipponen suosittelikin, ettei jo valmiiksi monitahoisesta ja kompleksisesta kokonaisuudesta tehtäisi entistä sekavampaa ja monimutkaisempaa asettamalla liian monitasoisia tavoitteita.¹⁶¹ Tässä suhteessa kehitys on kulkenut viime vuosina nähdäkseni yhä huonompaan suuntaan. Huippu-urheilun itsensä kannalta parasta olisi, jos sen ei tarvitsisi pyrkiä

---

161 Lipponen, K. (2017): Menestyksen poluilla – huippu-urheilun ulkoinen arviointi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2017: 1. Helsinki.

oikeuttamaan olemassaoloaan esittämällä liioiteltuja tai paikkansapitämättömiä väitteitä yleishyödyllisyydestään. Totta kai huippu-urheilunkin on pystyttävä itsensä perustelemaan, mutta argumenttien tulisi pohjautua totuuteen. Jos mennään lupaamaan liikoja, käy helposti niin, että sitten vaaditaan liikoja.

Kansainvälisen menestyksen tavoittelun mahdollistavan toimintakulttuurin luominen edellyttää huippu-urheilun autonomiaa. Huippu-urheilun on kyettävä perustelemaan oma erityisluonteensa ja vakuuttamaan ympäröivä yhteiskunta siitä, että sille voidaan tällainen autonomia myöntää. Juuri tässä tehtävässä keskeisessä osassa on pohdinta siitä, mikä on huippu-urheilun yhteiskunnallinen tehtävä. Vaikka huippu-urheilun tavoitteeksi mielletäisiin puhtaasti vain mitalien voittaminen, ei tätä tavoitetta kohti silloinkaan voida pyrkiä sellaisilla tavoilla, jotka olisivat haitallisia yhteiskunnalle kokonaisuutena tai olisivat avoimessa ristiriidassa sen arvomaailman kanssa. Ollakseen oikeutettu toimintansa autonomisuuteen ja kyetäkseen argumentoimaan tämän autonomian tarpeellisuuden huippu-urheilun on pystyttävä voittamaan muun yhteiskunnan luottamus ja vakuuttava se omasta osaamisestaan ja kyvyistään. Yhteiskunnalla puolestaan on oltava kykyä ja halua ymmärtää huippu-urheilun luonne hyvin poikkeuksellisena inhimillisen elämän osa-alueena.

Urheilun ympärillä viljeltyä hyvyysdiskurssia olisi kyettävä tarkastelemaan kriittisesti myös urheilujärjestelmän sisällä. Tulee nähdä, että huippu-urheilun markkinointi ja sen kehittäminen ovat kaksi eri asiaa. On ymmärrettävää ja tarpeellistakin, että urheilujärjestelmä ulkoisessa viestinnässään alleviivaa huippu-urheilun hyviä ja yleishyödyllisiä puolia. Samalla järjestelmän sisällä olisi kuitenkin hahmotettava, että ulkoiseen viestintään luotu kuva on negatiivisista puolista riisuttu ideaali, joka ei sellaisenaan ole täysin paikkansapitävä. Hyvyyspuhe saattaa nousta kriittisen itsetarkastelun esteeksi. Se on myös ristiriidassa liikunnassa ja urheilussa tapahtuvan häirinnän ja kiusaamisen yleisyyttä koskevan tutkimustiedon kanssa. Hyvyysdiskurssin vaarallisuus piilee ennen kaikkea siinä, että se ehkäisee aitoa ongelmiin puuttumista. Se on saavuttanut niin hallitsevan aseman, että sitä haastamaan pyrkineet liikuntatutkijat ovat saaneet urheilujärjestelmän sisältä jopa vihamielistä palautetta. Kaikella tällä on vaikutuksensa myös huippu-urheilun yhteiskunnalliseen asemaan.

Liikuntasosiologian professori Hannu Itkosen erinomaista ilmaisua käyttäen erityisesti huippu-urheilun tulisi rehellisyyden ja uskottavuuden nimissä luopua ”urheilu- ja liikuntapiirien intressisidonnaisesta hyvyysvakuuttelusta”.¹⁶² Ei ole kestävää eikä lopulta huippu-urheilulle itselleenkaan oikeutta tekevää käyttää huippu-urheilun tukemisen oikeuttamiseksi argumentteja, joissa vedotaan yleisen fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan hyötyihin.

---

162 Itkonen, H. (2021): Liikkumisen sosiologia. Vastapaino, Tampere.

Huippu-urheilu on fyysisen aktiivisuuden äärimmäinen muoto ja monessa suhteessa omalakisensa ilmiö, jolla liittymäkohdat väestötasolla tapahtuvaan liikunnallisen elämäntavan ja kansanterveyden edistämiseen ovat parhaassakin tapauksessa epäsuoria ja välillisiä.

Huippu-urheilun todellista luonnetta äärimmäisen kilpailullisena toimintana sekä siinä saavutettavan huippumenestyksen saavuttamisen vaikeutta koskeva rehellisyys on tärkeää siksikin, ettei kilpaurheilua harrastavan nuorison pariin leviä epärealistisia tai suoranaisten valheellisia käsityksiä asiasta. Silloin välttyttäisiin kuulemasta sellaisia näkemyksiä, minkä esitti yksi huippu-urheilun yhteiskunnallisen perustelun taustakeskustelujen osallistujia vuonna 2018: ”Huippu-urheilu on myös harhaanjohtettujen lasten ja nuorten ja heidän harhaanjohtettujen vanhempiansa hyväksikäyttämistä”.¹⁶³

Tutkimuksissa on havaittu yhdeksi nuorten urheilu- ja liikuntaharrastuksen lopettamisen merkittäväksi syyksi liika kilpailuhenkisyys. Aarresolan mukaan erityisesti teini-ikäisten seuratoimintaa leimaavat kilpaurheilulliset tavoitteet ja yhteen lajiin erikoistumisen vaatimus. Intensiivinen harrastaminen vie niin runsaasti aikaa, ettei muihin lajeihin tai muihin harrastuksiin tahdo jäädä aikaa. Hauskasta tekemisestä ilman tiukkaa tavoitteenasettelua kiinnostunut nuori saattaa kokea korostuneen kilpaurheilullisen valmentajan ohjauksen henkiseksi väkivallaksi. Harrasteliikunnan ja kilpaurheilun selkeämpi eriyttäminen toisistaan saattaisi auttaa asiaa. Huomionarvoinen tutkimushavainto on sekin, että kilpaurheilussa nuorten oma toimijuus voi helposti rajoittuneeksi ja heidän omat kokemuksensa vähälle huomiolle.

Saattaa jopa olla niin, että jatkuva liikunnan ja urheilun terveysvaikutuksia ja hyveellisyttä korostava puhe etäännyttää osaa ihmisistä, varsinkin nuorista. Friman, Rantala ja Turtiainen ovatkin esittäneet, että tulevaisuudessa liikuntaa saatetaan pystyä hyöty- ja urheilullisuusretoriikan sijaan paremmin edistämään ”hauskuuspuheella”, jossa korostetaan liikunnan viihteellisiä, ajanvietteellisiä, nautinnollisia, pelillisiä, leikillisiä ja elämyksellisiä puolia terveysvaikutusten sijaan.¹⁶⁴ Tämä kyseenalaistaa huippu-urheilun tueksi perinteisesti esitetyt esimerkki- ja esikuvallisuusvaikutusargumentit. Se asettaa myös aivan uudenlaisia haasteita kilpaurheilun rekrytointityölle.

Kun yhteiskunnassamme yhä laajemmin ja tarkemmin pohditaan eri asioiden eettisiä ulottuvuuksia sekä tehdään niitä näkyviksi, eettisyyden sisältö on laajentunut ja sen

163 Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu. Koonti viiteryhmäkeskustelujen yhteenvedoista 3.3.–7.5.2018. <https://www.olympiakomitea.fi/huippu-urheilu/huippu-urheiluyksikko/huippu-urheilun-yhteiskunnallinen-perustelu/>

164 Friman, U., Rantala, M. & Turtiainen, R. (2017): Zombie Run Pori 2015 post-urheilullisena fyysisenä kulttuurina – suomalaisten juoksupahtumien pelillistyminen ja leikillistyminen. Ennen ja Nyt 17 (1).

vaatimusten rima on noussut korkeammalle. Huippu-urheilun on syytä seurata kehitystä ja tarvittaessa päivittää omat näkemyksensä. Samalla on kuitenkin muistettava, että huippu-urheiluun kohdistuva eettisyyden vaatimus on ollut myös reaktio niihin tapauksiin, joissa urheilun sisäisiä tai yhteiskunnassa yleisesti vallitsevia eettisiä normeja on selkeästi rikottu, kuten vaikkapa Lahden dopingskandaali, taitoluistelussa noussut kohu epäasiallisista valmennusmetodeista tai useissa lajeissa ilmi tullut seksuaalinen häirintä. Moitteetomasti toimineen enemmistön istuttaminen eettisyyden koulunpenkille on turhaa ja rankaisee heitä toisten virheistä.

1980-luvulta alkaen kilpaurheilu ja muu liikunta erkaantuivat Suomessa entistä voimakkaammin omille motivaatio- ja tavoitepoluilleen. Kilpa- ja huippu-urheilussa tärkeintä olivat tulokset ja menestys, muussa liikunnassa kunnan ja terveyden edistäminen, elämykset ja sosiaalisuus. Urheilun sisällä taas tapahtui jako vapaaehtoisvoimin pyörivään ja voittoa tavoittelemattomaan kilpaurheiluun sekä ammattimaiseen ja liiketoiminnalliseen huippu-urheiluun. Jälkimmäisessä merkittävimpiä kehitystrendejä olivat kaupallistuminen ja tuotteistuminen sekä niiden edellyttämän medianäkyvyyden yhä päämäärätietoisempi tavoittelu. Vapaaehtoisvoimin pyöritetty kilpaurheilu oli ja on edelleen ensisijaisesti lapsille ja nuorille suunnattua kansalaistoimintaa, ammatillistunut huippu-urheilu taas sopimussuhteisten aikuisurheilijoiden ja heidän suoritustensa tuotteistamiseen perustuvaa liiketoimintaa. On selvää, että nämä kaksi urheilun eri aluetta eroavat toisistaan suuresti niin toimintakulttuurin kuin moraaliperustankin suhteen.

Suomalaisen liikuntakulttuurin limittyneisyyden vuoksi olisikin tärkeää tunnustaa avoimesti, että liikunnalla, urheilulla ja huippu-urheilulla on kullakin oma erityisluonteensa, erilainen motivaatiotausta, erilaiset tavoitteet sekä erilaiset yhteiskunnalliset vaikutukset. Kunto-, elämys- ja vapaa-ajan liikunnalla on hyvin vähän tekemistä kilpaurheilun kanssa. Vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan nojaava lasten ja nuorten urheilu toimii sekin täysin toisenlaisista lähtökohdista kuin ammattimainen huippu-urheilu. Jos haluamme olla rehellisiä, niitä ei siksi tulisi yrittää perustella samoilla argumenteilla. Rehellisyys auttaisi myös purkamaan pitkäaikaisen jännitteen huippu-urheilun ja muun liikunnan väliltä, mikä antaisi lisää työrauhaa niille molemmille. Olympiakomitean nykyinen kaksoisrooli tekee tästä tehtävästä kuitenkin erittäin hankalan haasteen.

Urheilu- ja liikuntasektorin kokonaisjohtamisen näkökulmasta eriytymisen myötä eri toimintoille muodostuneet toisistaan radikaalistikin eroavat moraaliperustat ja toimintalogiikat muodostavat vaikeasti ratkaistavan haasteen. Erityisesti tämä tiivistyy Olympiakomiteaan, jonka nykyisen tehtävämäärittelynsä nojalla tulisi pystyä puhumaan ei vain kaikenlaisen liikunnan vaan ylipäätään fyysisen aktiivisuuden edistämisen puolesta. Liikuntapoliittisen selonteon taustaksi laadittu tutkimusselvitys sisältää erittäin tärkeän havainnon, että kansalaistoimijälhtöistä lasten ja nuorten urheilua, ammattimaista huippu-urheilua ja kuntoliikuntaa toteutetaan kaikkia toisistaan poikkeavin eettisin koodistoin.

Huippu-urheilu vaatii huippusuorituksia myös sitä johtavilta toimijoilta. Parhaaseen mahdolliseen suoritukseen pyrittäessä juuri mikään ei ole sen tärkeämpää kuin oman tekemisen kriittinen tarkastelu sekä kyky havaita ja myöntää epäonnistumiset ja virheet. Mikäli huippu-urheilulle asetetaan laajoja välittömän tehtävänsä ulkopuolisia yhteiskunnallisia vastuita, kriittinen itsetarkastelu saattaa kuitenkin alkaa näyttää riskiltä, jota ei kannata ottaa. Riippuvuus julkisesta tuesta saattaa vaikuttaa samaan suuntaan. Jos ongelmien ilmituloon katsotaan liittyvän suuria uhkia, houkutus lakaista ne maton alle on suuri. Yksinkertainen avoimuus riittää, itseruoskintaan ei ole syytä mennä. Huippu-urheilun ei tule pyrkiä etsimään itsestään vikoja sellaisissa ongelmissa, joiden syntyyn se ei ole syytä ja joiden ratkaisemista ei kohtuudella voida pitää sen tehtävänä.

Hyvinvointivaltiokehityksen ja urheilumenestyksen hiipumisen seurauksena suomalaisten aiemmin jopa fanaattiseksi kuvattu suhtautuminen huippu-urheilumenestykseen on muuttunut. Varsinkin poliittisessa päätöksenteossa liikunnalle asetetut tavoitteet ovat liittyneet ennen kaikkea mahdollisimman monien ihmisten osallistamiseen ja liikunnallisen elämäntavan edistämiseen. Nykyinen liikuntapolitiikka tähtää ennen kaikkea yleisen hyvinvoinnin edistämiseen ja sairastavuuden ennaltaehkäisyyn. Kansainvälisen maineen tavoittelu ja kansallisen yhtenäisyyden edistäminen huippu-urheilumenestyksen kautta eivät ole yhteiskuntapoliittisen tavoitteenasettelun keskiössä. Tasa-arvon toteutumiseen ja koko väestön hyvinvoinnin edistämiseen tärkeimpinä yhteiskunnallisina arvoina sitoutuneessa valtiossa olisikin erikoista, jos asia olisi toisin.

SPLISS-tutkimuksen massojen osallistumista ja liikuntakulttuurin perustan vahvuutta mittaavan kolmannen pilarin kriteerien mukaan Suomi vaikuttaa onnistuneen näissä liikunnan laajemmissa tavoitteissa erinomaisesti. Vaikka yleinen fyysinen aktiivisuus ja liikuntaan osallistuminen ovat meilläkin laskeneet, on massojen osallistuminen liikuntaan Suomessa Euroopan Unionin korkeinta tasoa. Suomalaisen liikuntapolitiikan voidaan siis katsoa onnistuneen tärkeimmissä tavoitteissaan hyvin.¹⁶⁵ Vaikka elämäntavan muutos fyysisesti yhä passiivisempaan suuntaan sisältää meilläkin merkittäviä tulevaisuuden uhkakuvia, paniikkitunnelmiin ja kollektiiviseen itsensä ruoskintaan ei ole aihetta. Liikuntajärjestelmämme on pystynyt tuottamaan hyvin niitä yleisiä hyötyjä ja sitä laajempaa hyvää, joita siltä on odotettukin.

Tässä laajassa kuvassa huippu-urheilumenestyksen hiipuminen on lopulta verrattain vähämerkityksinen asia. Rasmus Storm ja Klaus Nielsen toteavat omassa arviossaan, että mikäli Suomi päättäisi kehittää huippu-urheilua samalla intensiteetillä ja keskittymisellä kuin massojen osallistamista, menestyksen todennäköisyys olisi suuri. Tässä kohtaa peliin

---

165 Lämsä, J. (2016): Huippu-urheilun toimintatavat vertailussa: menestyvä maa on hyvä myös huippu-urheilun toimintapolitiikoissa. *Liikunta & Tiede* 53 (1), 4-13.

astuvat kuitenkin poliittiset realiteetit. Huippu-urheilun julkisessa tukemisessa kyse on viime kädessä poliittisesta tahdosta. Jos huippu-urheilumenestyksen hiipuminen halutaisiin nähdä merkittävänä yhteiskunnallisena ongelmana, se pitäisi sellaiseksi poliittista agendaa määriteltäessä ja päätöksiä tehdessä nimenomaisesti nostaa.

Hallitusohjelmien, poliittisten puolueiden ohjelmien, eduskuntakeskustelujen ja eri tasojen yhteiskunnallisten vallankäyttäjien liikuntapoliittisten kannanottojen valossa ei tämän päivän näkökulmasta vaikuta kuitenkaan kovinkaan todennäköiseltä, että huippu-urheilun yhteiskuntapoliittinen painoarvo kasvaisi. Urheilujärjestelmän ulkopuolella on vain vähän sellaisia suomalaisen yhteiskunnan toimijoita, jotka haluaisivat merkittäväällä tavalla muuttaa yleisen liikunnan ja huippu-urheilun edistämisen keskinäistä suhdetta liikuntapolitiikan kokonaisuuden sisällä. Lisäksi on myös niin, että yleisestä liikunnan edistämisestä hyötyy myös huippu-urheilu, joka tarvitsee liikkujien laajaa massaa pystyäkseen rekrytoimaan riittävän määrän uusia lahjakkuuksia ja tarvitsemiaan muita toimijoita.

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Meritullinkatu 10
PL 29, 00023 Valtioneuvosto
p. 0295 16001
okm.fi

ISSN 1799-0351 PDF
ISBN 978-952-263-784-0 PDF